

รายงานฉบับสังเคราะห์
จากวิกฤตสู่โอกาส สิ่งที่ยังท้าทายการปฏิรูปการศึกษาของไทย

**(Synthesis Report : From Crisis to Opportunity,
The Challenges of Educational Reform in Thailand)**

เสนอต่อ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและธนาคารพัฒนาเอเซีย
(ตามโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ TA 3585 - THA)

โดย
เจอร์ลด์ ดับเบิลยู ฟราย
วิทยาลัยศึกษาศาสตร์และการพัฒนามนุษย์
มหาวิทยาลัยมินนิโซตา

30 มิถุนายน 2545

คำนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ดำเนินโครงการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 โดยได้คัดเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการจากทุกสังกัดทั่วประเทศรวมจำนวน 250 โรงเรียน โดยได้รับการสนับสนุนแบบให้เปล่าจากธนาคารพัฒนาเอเชียในรูปเงินอุดหนุนให้แก่โรงเรียน และการจัดหาผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการชาวไทย 4 ท่านและผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศ 3 ท่าน

เมื่อการดำเนินโครงการเสร็จสิ้น สำนักงานฯ ได้ขอความอนุเคราะห์จาก ดร.เจอร์ลัด ดับเบิลยู ฟราย ศาสตราจารย์ประจำภาควิชานโยบายและการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมินนิโซตา ประเทศสหรัฐอเมริกา ในการจัดทำรายงานสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงนโยบายที่สำคัญจากโครงการปฏิรูปการเรียนรู้ ความเชี่ยวชาญภาษาไทยของผู้ทรงคุณวุฒิท่านนี้ ทำให้ท่านสามารถหลอมรวมความเข้าใจ และบูรณาการข้อค้นพบต่าง ๆ จากรายงานที่ผู้เชี่ยวชาญไทยและผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศจัดทำขึ้นได้เป็นอย่างดี

ข้อค้นพบต่าง ๆ ที่นำเสนอในรายงานฉบับนี้ ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการรวม 7 ฉบับที่ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการทั้ง 7 ท่านได้จัดทำขึ้นดังนี้

๑ ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน
นำร่อง : รูปแบบที่คัดสรรมา (ภาษาไทย)

๒ ศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย กระบวนการปฏิรูปเพื่อพัฒนาคุณภาพ
การเรียนรู้ : การประเมินและการประกมนำ (ภาษาไทย)

๓ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ สถานภาพการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน
นำร่อง : บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (ภาษาไทย)

๔ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอค การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียน
เป็นฐาน : วิถีและวิถีไทย (ภาษาไทย)

๑๑. ดร.ริเอะ อาดาเกิ ำโครงการปฏิรูปการศึกษาไทย : นโยบายปฏิรูปการศึกษำ

๑๒. ดร.จอห์น เอช แสคมเปอร์ ำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการสอน- โดยตรงและการอบรมระหว่างประจำการำ

๑๓. ดร.อิเทन्द्रา พิลเลย์ ำการพัฒนาครูเพื่อการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ : โครงการ- ปฏิรูปการศึกษาไทยำ

โครงการนี้จะสำเร็จไม่ได้หากไม่มีโรงเรียนกว่า 3,800 โรงเรียน ที่เชื่อมั่นในหลักการว่า- ผู้เรียนทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองและหลักการมีส่วนร่วม จึงได้จัดหาผู้- สมัคร์เข้าร่วมโครงการปฏิรูปการศึกษาในภาวะที่ยังมีการขัดแย้งทางความคิด และโครงการนี้จะ- ไม่ประสบความสำเร็จหากไม่มีความร่วมมือร่วมใจจากคณะครูและผู้บริหารโรงเรียน 250 โรงเรียน- ที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการ รวมถึงนักวิจัยในพื้นที่ ผู้เชี่ยวชาญไทยและต่างประเทศ- สำนักงานฯ จึงขอถือโอกาสนี้ขอบคุณทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สุดท้ายนี้ สำนักงานฯ ขอขอบคุณ- ศาสตราจารย์ ดร.เจอร์ลด์ ดับเบิลยู ฟราย ผู้สังเคราะห์รายงานฉบับนี้ และนายพอล แอล ชาง- ผู้ชำนาญการอาวุโสด้ำนการศึกษา ธนาคารพัฒนาเอเชียที่ได้สนับสนุนโครงการปฏิรูปการ- เรียนรู้ฯ ดังกล่าวด้วยดีมาตลอด รวมทั้งอนุเคราะห์การจัดพิมพ์รายงานสังเคราะห์ฉบับนี้ด้วย

๕๐ ๒๖ -
๑

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอขอบคุณคณะเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ผู้ซึ่งอุทิศตนอย่างเต็มความสามารถ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ข้าพเจ้าในการจัดทำรายงาน- สัมเคราะห์ฉบับนี้ ขอขอบคุณ ดร.รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ดร.เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และ ดร.นงราม เศรษฐพานิช ที่อนุเคราะห์ให้คำแนะนำ คุณเพ็ญพิชช ศรีอรุณ ได้อำนวยประโยชน์หลายประการในการประสานงาน ขอขอบคุณ คุณสมณวิไล กาญจนางค์กุล คุณสายรุ้ง แสงแจ้ง และคุณสุชาวัฒน์ ทับทิมจรรยา ผู้ซึ่งช่วยเหลืองานด้านคอมพิวเตอร์ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่เครือข่ายสารสนเทศเพื่อการปฏิรูป การศึกษา ได้แก่ คุณศิริธร ทัดดี คุณสุวิพร ศรีสุพรรณถาวร และคุณชวรินทร์ ทรานันชัย ผู้ซึ่งให้ความสนับสนุนเป็นอันดียิ่ง

ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณต่อ นายพอล แอล ซาง ผู้อำนวยการอาวุโส ด้านการศึกษา กองพัฒนาภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง และคณะเจ้าหน้าที่ธนาคารพัฒนาเอเชีย ผู้ซึ่งอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีแก่ข้าพเจ้าในการปฏิบัติงานในครั้งนี้

เจอร์ร็ลด์ ดับเบิลยู ทราย
วิทยาลัยศึกษาศาสตร์และการพัฒนามนุษย์
มหาวิทยาลัยมินนิโซตา

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	จ
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	1
รายงานฉบับสังเคราะห์ จากวิกฤติสุโสภาส สิ่งที่ยังทำทาบการปฏิรูปการศึกษาของไทย	23
วัตถุประสงค์ในการจัดทำรายงานฉบับนี้	24
วิธีดำเนินงาน	25
การสังเคราะห์รายงานของผู้เชี่ยวชาญตามโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ	25
บริบททางประวัติศาสตร์/การเมือง : จากวิกฤติสุโสภาส วิวัฒนาการ	
การปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย	
เหตุผลและความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษา	29
การประเมินระบบการศึกษาไทย : จุดแข็งและจุดอ่อนที่สำคัญ ๆ	32
ประเด็นสำคัญในการพัฒนาครูซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา	36
เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้	
แผนพัฒนาครูเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการศึกษาของไทย	38
บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร	44
ซึ่งอำนวยความสะดวกต่อการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้	
โครงการนำร่องระดับชาติ	53
บทเรียนที่ได้รับจากโครงการนำร่องระดับชาติ	70
ผลการดำเนินงานด้านการศึกษาในภาพรวมและในระดับสถานศึกษา	79
การกำหนดและวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ ๆ สิ่งทำทาบและอุปสรรค	87
ที่ยังคงมีอยู่ในการปฏิรูปการศึกษา	
ข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๆ : กรอบยุทธศาสตร์เพื่อส่งผลให้	91
การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ	
บรรณานุกรม	100
ภาคผนวก	113
ภาคผนวก I : รายชื่อบางเว็บไซต์ที่เป็นประโยชน์	113
ภาคผนวก II : ข้อเสนอสำหรับโครงการใหม่	115

	หน้า
รายการตารางและแผนภาพ	
ตารางที่ 1 : ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ : ภูมิทัศน์ใหม่ทางด้านเศรษฐกิจ ของไทย (new economic landscape)	28
ตารางที่ 2 : อันดับของไทยในการจัดอันดับนานาชาติ จำแนกตามตัวชี้วัด	31
ตารางที่ 3 : ตัวชี้วัดพื้นฐานเชิงสถิติที่สำคัญของระบบการศึกษาไทย	33
ตารางที่ 4 : ตัวชี้วัดเชิงสถิติที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารเพื่อการศึกษาในประเทศไทย	46
ตารางที่ 5 : โรงเรียนในโครงการนาร่อง จำแนกตามภูมิภาคและสังกัด	57
ตารางที่ 6 : หัวข้อ/ความคิดรวบยอดที่ปรากฏอยู่เสมอในรายงานการประเมินผล/ การวิจัยตามโครงการนาร่องระดับชาติ	64
ตารางที่ 7 : การวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ (นักเรียน)	65
ตารางที่ 8 : คะแนนที่ได้รับเพิ่มขึ้นสำหรับนักเรียน จำแนกตามประเภท	66
ตารางที่ 9 : ผลการดำเนินงานด้านการศึกษาในภาพรวมและในระดับ สถานศึกษา	80
ตารางที่ 10 : ความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษาไทย 2539 - ปัจจุบัน	83
แผนภาพที่ 1 : รูปทรงเพชรแสดงพัฒนาการของไทย	30
แผนภาพที่ 2 : การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในลักษณะต่าง ๆ	49
แผนภาพที่ 3 : รูปแบบความเป็นผู้นำที่ได้มาจากโครงการนาร่องระดับชาติ	69
แผนภาพที่ 4 : มิติสำคัญ ๆ ที่เชื่อมโยงกันของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งประสบผลสำเร็จ	72
แผนภาพที่ 5 : แนวการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม	73
แผนภาพที่ 6 : การปฏิรูปแบบบูรณาการในเจ็ดประการด้วยกัน	74
แผนภาพที่ 7 : ทฤษฎีการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลในองค์รวม : ซอฟต์แวร์ของจิต	75
แผนภาพที่ 8 : อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ	77
แผนภาพที่ 9 : การเพิ่มพูนประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาโดยการเรียนรู้ ด้วยตนเอง	78
แผนภาพที่ 10: รูปแบบ KAP (Knowledge, Attitudes, Praxis)	79
เอกสารอ้างอิง	122

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

คำนำและวัตถุประสงค์ในการจัดทำรายงานฉบับนี้

วัตถุประสงค์เบื้องต้นในการจัดทำรายงานฉบับนี้เพื่อสังเคราะห์รายงานการปฏิรูปการศึกษา รวม 7 ฉบับ ซึ่งคณะผู้เชี่ยวชาญในระดับนานาชาติและระดับชาติได้จัดทำขึ้นภายใต้โครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชียเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาไทย เป้าหมายหลัก คือ การกำหนดประเด็นสำคัญหรือสิ่งที่ยังท้าทายการปฏิรูปการศึกษาไทย และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังที่ปรากฏในรายงานต่าง ๆ ดังกล่าว ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งในรายงานฉบับนี้ คือ การหลอมรวมข้อค้นพบจากเอกสารเหล่านี้ นอกจากนี้ยังได้ศึกษากรอบนโยบายการศึกษาในภาพรวม และเจาะลึกนโยบายเฉพาะเรื่องโดยละเอียด ในส่วนที่เกี่ยวกับงานปฏิรูป ดังเสนอแนะไว้ในโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ TA 3585 - THA ที่จะกล่าวถึงต่อไป ในการนี้ได้กล่าวถึงงานท้าทายที่สำคัญ ๆ ในด้านการศึกษาทั้งในภาพรวมและในภาพย่อย และเสนอกรอบในเชิงนโยบายและในเชิงยุทธศาสตร์ อันจะส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษาไทย นอกจากนี้ ในภาคผนวกยังได้เสนอโครงการต่อรัฐบาลไทย เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการปรับปรุงคุณภาพ ความเสมอภาค และประสิทธิภาพทางการศึกษาให้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

โครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ TA 3585 - THA และวัตถุประสงค์ของโครงการฯ

วัตถุประสงค์ของโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชียก็เพื่อส่งเสริมสมรรถนะของรัฐบาลไทยในการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษา ดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อเดือนสิงหาคม 2542 รวมทั้งมาตรการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงการสอนและการเรียนรู้ ความเป็นผู้นำทางด้านการบริหาร และความรับผิดชอบต่อชุมชน โครงการความช่วยเหลือดังกล่าวได้ให้เงินอุดหนุน เพื่อให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สามารถนำรูปแบบการปฏิรูปทั้งโรงเรียนไปนำร่องในโรงเรียนต่าง ๆ รวม 250 โรงเรียนทั่วประเทศ โครงการดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญรวม 3 ประการ

คือ 1) การปรับปรุงยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) การประเมินอย่างต่อเนือง 3) การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของโครงการนี้ก็เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ โครงการดังกล่าวยังช่วยให้สามารถทดสอบและประเมินในเชิงประจักษ์ว่าเป็นไปได้หรือไม่ และประเทศไทยพร้อมหรือไม่ที่จะเริ่มใช้ระบบการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาจากส่วนกลาง ดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินงานตามโครงการ จึงได้จัดหาเงินอุดหนุนเพื่อจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติ 3 คน และผู้เชี่ยวชาญชาวไทย 4 คน ผู้ซึ่งมีความชำนาญในด้านนโยบายปฏิรูปการศึกษา ครูศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การประเมินผลและการประกันคุณภาพ การบริหารจัดการในด้านการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และการวิจัยและการดำเนินงานปฏิรูป ตามลำดับ

วิธีดำเนินงาน

ในการจัดทำรายงานสังเคราะห์ฉบับนี้ ได้ใช้วิธีดำเนินงานรวม 4 วิธีด้วยกัน โดยเนื้อหาแล้ว รายงานนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณในลักษณะอย่างไม่เป็นทางการและโดยไม่มีอาศัยสถิติ (กล่าวคือ เป็นการวิจัยเกี่ยวกับงานวิจัย ซึ่งในกรณีนี้ได้แก่ รายงานในชั้นพื้นฐานรวม 7 ฉบับ ของผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติและผู้เชี่ยวชาญไทยตามโครงการนั่นเอง) วิธีที่ 2 เป็นการวิเคราะห์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับรายงานต่าง ๆ ดังกล่าว โดยมุ่งแสวงหาหัวข้อและประเด็นต่าง ๆ ที่มีลักษณะร่วม (common theme) ดังปรากฏในรายงาน วิธีที่ 3 เพื่อให้รายงานฉบับนี้เป็นปัจจุบันที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ได้หาข้อมูลเพิ่มเติม ตัวอย่างเช่น จากรายงานการประชุมคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2545 และรายงานที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษาของไทย หายที่สุดได้ใช้วิธี DAI* ของโวลคอตต์ (Wolcott) ซึ่งเป็นกรอบการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ในการสังเคราะห์และหลอมรวมรายงาน 7 ฉบับดังกล่าวและเอกสารประกอบอื่น ๆ เข้าด้วยกัน

*DAI ย่อมาจาก Describe, Analyze และ Interpret กล่าวคือ บรรยาย วิเคราะห์ และแปลความ

วิวัฒนาการการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย

ในการวิเคราะห์และศึกษาประเด็นต่าง ๆ ทางด้านนโยบายในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่มักจะละเลยบริบททางประวัติศาสตร์และการเมืองซึ่งมีความสำคัญ เท่าที่ผ่านมา ยุคสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาของไทยมีอยู่ 4 ยุคด้วยกัน คือ

1) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) ผู้ทรงเป็นนักปฏิรูปผู้ยิ่งใหญ่เปี่ยมด้วยวิสัยทัศน์ นโยบายของพระองค์ท่านได้เปลี่ยนโฉมหน้าการศึกษาไทยไปสู่ระบบการศึกษาของโลกแนวใหม่

2) การปฏิวัติของนักศึกษาเมื่อเดือนตุลาคม 2516 ได้นำไปสู่ยุคการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเน้นในเรื่องความเสมอภาค ความเป็นเอกภาพ และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

3) ในช่วง พ.ศ. 2530 - 2535 ได้มีความพยายามดำเนินการปฏิรูปการศึกษาไทยอีกครั้ง โดยเน้นถึงความจำเป็นที่ไทยจะต้องปรับตนให้พร้อมที่จะรับการท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์ และความเป็นนานาชาติ

4) การริเริ่มเพื่อปฏิรูปการศึกษาไทยในปัจจุบันนี้ สืบเนื่องจากผลกระทบอันรุนแรงจากวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียและการปฏิรูปการเมืองที่ตามมา เช่น รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อเดือนตุลาคม 2540 รัฐธรรมนูญฉบับนี้บัญญัติให้มีการปฏิรูปการศึกษาและกระจายอำนาจจากส่วนกลาง ดังนั้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ ประเทศไทยจึงได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปการศึกษา ในการนี้ได้รับการสนับสนุนตามโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชีย ดังที่ได้สังเคราะห์ไว้ในรายงานฉบับนี้

สภาพทางเศรษฐกิจของไทยที่เปลี่ยนแปลงไป

ในการพิจารณานโยบายปฏิรูปการศึกษานั้น สำคัญยิ่งที่เราจะต้องเข้าใจถึงภูมิหลังของสภาพทางเศรษฐกิจของไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ดังเราสังเกตเห็นได้จากแนวโน้มสำคัญ 4 ประการ คือ

1) ในปัจจุบัน เศรษฐกิจของไทยมีภาคเกษตรกรรมอยู่เพียงร้อยละ 13 ส่วนภาคบริการได้เพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 47 ดังนั้น ประเทศไทยจึงเป็นสังคมที่กำลังมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงขึ้นเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องมีแรงงานที่มีความรู้

2) ค่าสัมประสิทธิ์จีนี (Gini coefficient) สำหรับการกระจายรายได้ในประเทศไทยในขณะนี้อยู่ในอัตรา 52.1 ซึ่งนับว่าสูงทีเดียว และแสดงให้เห็นว่าการกระจายได้ยังมีความไม่เสมอภาคอยู่เป็นอันมาก

3) เศรษฐกิจของไทยมีความเป็นนานาชาติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยพิจารณาจากสินค้าส่งออกบวกสินค้านำเข้าและหารด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ มีค่าสูงกว่าร้อยละ 100 ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่ามีความเป็นนานาชาติมากทีเดียว

4) ในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวสูงถึง 6,700 เหรียญสหรัฐฯ (ปรับด้วยค่าอำนาจซื้อเปรียบเทียบ) ซึ่งสะท้อนให้เห็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจและทางด้านวัตถุของไทยในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ดังนั้น ประเทศไทยจึงมีพลังทางเศรษฐกิจและศักยภาพเพียงพอที่จะจัดให้มีระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ

เหตุผลและความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษาของไทย

การพัฒนาทางสังคมและทางการศึกษาของไทยนั้นถ้าหลังระดับพัฒนาการทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก รายงานประจำปี 2544 ว่าด้วยความสามารถในการแข่งขันระดับโลก ได้จัดลำดับประเทศต่าง ๆ รวม 49 ประเทศโดยพิจารณาความสามารถในการแข่งขันโดยทั่วไป ตลอดจนตัวบ่งชี้ลักษณะพิเศษในด้านต่าง ๆ อีกมากมาย ในแง่ของค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาเมื่อเทียบเป็นสัดส่วนของค่าใช้จ่ายของรัฐบาลนั้น ประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 2 ซึ่งน่าที่ทีเดียว อย่างไรก็ตามในแง่ของความสามารถในการแข่งขันโดยทั่วไป ประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 38 และในแง่ของความสามารถในการแข่งขันทางด้านวิชาการก็อยู่ในลำดับที่ 38 เช่นเดียวกัน จากผลการประเมินของสมาคมนานาชาติเพื่อการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (International Association for the Evaluation of Educational Achievement-IEA) นั้น ไทยยังล้าหลังเช่นเดียวกัน ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ (ลำดับที่ 25 ใน 38 ประเทศ) และคณิตศาสตร์ (ลำดับที่ 27 ใน 38 ประเทศ) ข้อมูลเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าประเทศไทย กำลังไม่ได้รับ

ผลตอบแทนคุ้มค่าสำหรับงบประมาณที่เสียไป ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงระบบการศึกษาไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จุดแข็งและจุดอ่อนที่สำคัญ ๗ ในระบบการศึกษาไทย

ประเทศไทยประสบผลสำเร็จด้านการศึกษาเป็นอันมาก ซึ่งเป็นที่น่าประทับใจ โดยขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางในทุกระดับได้อย่างน่าทึ่งทีเดียว อัตราการรู้หนังสือนั้นสูงถึงร้อยละ 95 และทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ครูกว่าร้อยละ 80 ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่านั้น ที่กระทรวงศึกษาธิการเองมีข้าราชการกว่า 400 คนที่จบการศึกษาในระดับปริญญาเอก

ทั้ง ๗ ที่ประสบผลสำเร็จในเชิงปริมาณดังกล่าวก็ยังมีปัญหาสำคัญอีกมากมาย ระบบการศึกษายังรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลางมากเกินไป และมีกฎระเบียบที่รัดกุม บริการการศึกษายังช้าซ้อนกันอยู่ เป็นผลให้ขาดประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก วิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ได้ถูกปล่อยปละละเลย ดังปรากฏในคะแนนจากการทดสอบดังกล่าวข้างต้น ครูขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้และพัฒนาการสอน นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางด้านโอกาสและความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ท้ายที่สุดยังมีปัญหาเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้แบบเดิมซึ่งเน้นในเรื่องการท่องจำ

แนวการดำเนินงานใหม่ ๗ ในด้านการเรียนรู้

ในประเทศไทยนั้น หลายคนเห็นว่าการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิและนักคิดหลายท่านผู้ซึ่งได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้มีส่วนช่วยเป็นอย่างมากในการคิดทบทวนกันใหม่เกี่ยวกับแนวการดำเนินงานของไทยในด้านการเรียนรู้ ดังระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเน้นการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและให้ผู้เรียนมีบทบาทอย่างจริงจัง ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้ ได้แก่ ศาสตราจารย์ น.พ.ประเวศ วะสี ดร.มนตรี จุฬาววัฒนทล ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ดร.ทศนา แคมมณี ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ดร.คันสนีย์ ฉัตรคุปต์ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้หลายคนมิได้มาจากวงการการศึกษา แต่มาจากสาขาต่าง ๆ เช่น แพทยศาสตร์ เคมี และรัฐศาสตร์

ประเด็นปัญหาที่สำคัญ ๆ ในการพัฒนาครู

ดร.ฮิเทนครา พิลเลย์ ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศแห่งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีแห่งควีนส์แลนด์ในออสเตรเลีย พบว่ามีประเด็นปัญหาสำคัญ ๆ ในการพัฒนาครูที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งพอสรุปได้ต่อไปนี้

๑ สถาบันต่าง ๆ ที่มีส่วนรับผิดชอบการฝึกหัดครูยังขาดการประสานสัมพันธ์อย่างพอเพียง

๑ การควบคุมดูแลในลักษณะระดับบนสู่ระดับล่างในเชิงการใช้อำนาจ

๑ ในด้านวิชาชีพนั้น ครูยังไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาอย่างพอเพียงในระดับนานาชาติ จึงไม่ทราบถึงแนวโน้มใหม่ ๆ ทางด้านวิชาการ การวิจัยในเชิงนวัตกรรม และแนวปฏิบัติทางด้านครูศึกษาที่ดีที่สุด

๑ วิถีทางการดำเนินงานในด้านครูศึกษานั้นยังเป็นในเชิงทฤษฎี และเป็นนามธรรมเกินไป

ในเมื่อมีปัญหาร้ายแรงทางด้านครูศึกษา จึงได้มีการริเริ่มกันมากมายหลายประการ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาครูและครูศึกษา ในรายงานฉบับนี้ มีเนื้อที่เพียงพอที่จะนำเสนอการริเริ่มต่าง ๆ ดังกล่าว โดยเน้นเฉพาะแต่เพียงงานล่าสุดเท่านั้น นั่นก็คือเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2545 คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู ก่อนหน้านั้น กล่าวคือ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2545 ได้มีการก่อตั้งสมาคมพัฒนาวิชาชีพครู มีองค์กรเครือข่าย/ศูนย์/สมาคมครูเข้าเป็นสมาชิกแล้ว 55 แห่ง คาดว่าองค์กรดังกล่าวมีครูเป็นสมาชิกถึง 40,000 คนแล้วจากทั่วประเทศ

ดร.พิลเลย์ ได้เสนอข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๆ เพื่อปรับปรุงครูศึกษาให้ดีขึ้น ซึ่งได้แก่

๑ การบริหารจัดการการศึกษารูปแบบใหม่เป็นส่วนสำคัญของการปรับปรุงสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนรู้ของนักเรียนให้ดีขึ้น

๑ จำเป็นต้องมีคู่มือทางค่านโยบายและแนวทางการปฏิบัติ (Manual of Policy and Procedures - MOPP) เพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในงานด้านครูศึกษา

๑ การเรียนรู้และพัฒนาการของครูควรอาศัยโรงเรียนเป็นฐาน โดยอาศัยการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

๒ จำเป็นต้องสร้างศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ในท้องถิ่น (Local Learning Resource Center) เพื่อเอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ และเอื้อให้ครูได้เรียนรู้ตลอดชีวิต

๓ ขอให้พิจารณาการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย (distributed learning) เพื่อเสริมสร้างให้วิถีทางการดำเนินงานด้านครุศาสตร์มีได้หลากหลายรูปแบบและในหลายแนวทางโดยไม่ควรจำกัดแต่เฉพาะการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญเท่านั้น

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อช่วยในการเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษา

รายงานในส่วนนี้ได้อาศัยงานของ ดร.จอห์น แสคมเปอร์ ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติ แห่ง บริการการเรียนรู้ในเขตแปซิฟิก (Pacific Learning Services) ในฮาวาย เป็นส่วนใหญ่ จากการปฏิบัติงานในภาคสนาม แรกทีเดียว ดร.แสคมเปอร์ ได้สังเกตเห็นปัญหาอุปสรรคหลายประการเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ ส่วนใหญ่แล้วเป็นเพราะขาดทุนรอนสำหรับจัดซื้อ จัดหาอุปกรณ์ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศฯ และการซ่อมบำรุง ผู้บริหารและครูเป็นจำนวนมากยังขาดประสบการณ์ในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญยังสังเกตด้วยว่ามีมีการใช้ทรัพยากรทางด้านเทคโนโลยีดังกล่าวกันอย่างคุ้มค่า และทรัพยากรที่มีอยู่ถูก ากปกปักรักษาไว้ เพื่อป้องกันมิให้นำไปใช้กันอย่างผิดพลาด หรือเกิดชำรุดเสียหาย

ต่อจากนั้นผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสถานการณ์ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในประเทศไทย โดยมีข้อสังเกตว่า โดยปกติแล้วการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในโรงเรียนก็เป็นเช่นเดียวกับในสังคมโดยทั่วไป ในปัจจุบันในเขตชนบทของไทย ประชากรน้อยกว่าร้อยละ 1 ใช้อินเทอร์เน็ต และเพียงร้อยละ 21 ของโรงเรียนประถมศึกษามีเครื่องโทรศัพท์ ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาอุปสรรคเหล่านี้ก็ตาม นับเป็นเคราะห์ดีที่โรงเรียนของไทย ประมาณ 12,000 โรงมีเครื่องรับสัญญาณจากดาวเทียมไทยคม 3 ดาวเทียมดังกล่าวสามารถส่งสัญญาณครอบคลุมทั่วแผ่นดินใหญ่ในเขตเอเชียอาคเนย์

หลังจากที่ได้ให้ข้อมูลสรุปอันมีค่าเกี่ยวกับโครงการเครือข่ายทางการศึกษา ซึ่งกำลังดำเนินงานอยู่หลายโครงการด้วยกันแล้ว ดร.แสคมเปอร์ ได้เสนอวิสัยทัศน์สำหรับ

เครือข่ายใหม่เพื่อการศึกษาในเอเชีย (Asian Education Network-AEN) โดยใช้ไทยคม 3 เป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้อันหลากหลายทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ในการนี้ได้ย้่าว่าเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น มีขอบข่ายกว้างขวางกว่าเครื่องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต และยังรวมถึงซีดีรอม การแพร่ภาพ และการกระจายเสียงทางโทรทัศน์และวิทยุ และโสตทัศนอุปกรณ์อันหลากหลาย ทั้งยังเสนอให้ทางการของไทยพัฒนาโครงการนี้ โดยดำเนินงานในลักษณะโครงการนำร่องเป็นเวลา 3 ปี หลังจากนั้น อาจขยายโครงการดังกล่าวออกไปเพื่อช่วยปรับปรุงคุณภาพการศึกษาของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว และกัมพูชา โครงการที่เสนอนี้อาจนำไปปฏิบัติโดยอาศัยเทคโนโลยีในระดับต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังได้ให้ข้อมูลโดยละเอียดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการโดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบัน

โครงการนำร่องระดับชาติ

วัตถุประสงค์สำคัญของโครงการ ก็เพื่อนำรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะใหม่ และการปฏิรูปการศึกษาไปทดลองใช้ทั่วทุกภูมิภาค ปรากฏว่ามีโรงเรียนเกือบ 4,000 โรงเรียนที่แสดงความสมัครใจเข้าร่วมในโครงการ ในการนี้มี 250 โรงเรียนจากโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ทั่วทุกภูมิภาคที่ได้รับการคัดเลือก ในการดำเนินโครงการมีข้ออนุมานที่สำคัญเป็นหลายประการ ได้แก่

๑ โรงเรียนต่าง ๆ ทั่วทุกภูมิภาคมีความพร้อมที่จะดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้และปฏิรูปการศึกษาดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

๑ ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในลักษณะระดับล่างสู่ระดับบน

๑ ใช้ ากกระบวนการกัลยาณมิตรนิเทศา ในลักษณะเพื่อนร่วมคิดมิตรร่วมงาน โดยอาศัยความร่วมมือและปรึกษาหารือกัน ในการนี้ได้จัดคณะนักวิจัยในพื้นที่รวม 44 คณะให้ความช่วยเหลือโรงเรียนที่ร่วมในโครงการ

๑ สำหรับการเปลี่ยนหลักสูตรนั้น ให้เน้นแนวการดำเนินงานในลักษณะบูรณาการ

คณะผู้เชี่ยวชาญไทยของธนาคารพัฒนาเอเชีย ได้ออกแบบการประเมินโครงการอย่างเข้มงวดและใช้ทั่วทั้งระบบ โดยใช้วิธีการแบบอุปนัย การสุ่มตัวอย่างโดยความแปรปรวนสูงสุด (maximum variation sampling) และการทำวิจัยโดยใช้วิธีหลากหลาย (extensive triangulation) ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ตัวอย่างเช่น การจัดกลุ่มสนทนา (focus group)

ผลปรากฏว่าในช่วงเวลาเพียง 8 เดือน สามารถรวบรวมข้อมูลได้มากมายเกี่ยวกับโครงการนำร่องดังกล่าว

ในการประชุมปฏิบัติการซึ่งมีขึ้นหลายครั้ง ได้ให้แนวทางอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับวิธีดำเนินโครงการ อย่างไรก็ตาม บรรดาโรงเรียนต่าง ๆ ล้วนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ที่จะคิดหาวิธีการของตนเองเพื่อสร้างสรรค์วิธีการเพื่อบรรลุความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานอีกด้วย ในการนี้ได้ใช้รูปแบบวงจร PDCA* เป็นแนวทางในการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้และปฏิรูปการศึกษา

ในการนี้ ได้วางรูปแบบกลไกสำหรับให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนที่ร่วมในโครงการเพื่อทดสอบแนวคิดบางประการเกี่ยวกับการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง โดยจัด เงินอุดหนุนขนาดเล็กในลักษณะเหมาจ่าย (mini block grant) ให้แก่โรงเรียนเป้าหมาย โดยทั่วไปแล้วโรงเรียนที่มีขนาดเล็กกว่าที่อยู่ในเขตชนบทห่างไกลจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นจำนวน 2 เท่าของโรงเรียนที่ใหญ่กว่าและมีฐานะดีกว่าการให้เงินอุดหนุนแบบเจาะกลุ่มเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคในภูมิภาคต่าง ๆ และโรงเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุนย่อมเห็นคุณค่าความช่วยเหลือดังกล่าวอย่างแน่นอน

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้จัดทำรายงานการประเมินโครงการนำร่องในส่วนที่รับผิดชอบ ซึ่ง สกศ. ได้จัดพิมพ์เป็นเล่มแล้ว ในรายงานดังกล่าว ศาสตราจารย์สุมนได้ให้ตัวอย่างพร้อมรายละเอียดมากมายหลายตัวอย่าง โดยอาศัยกรณีตัวอย่างรวมทั้งตัวอย่างจริงจากกิจกรรมการเรียนรู้ในเชิงสร้างสรรค์อันหลากหลาย มีการจัดทำโครงการหลายโครงการที่โยงกับสิ่งแวดล้อมและ/หรือการอนุรักษ์ในเชิงวัฒนธรรม หลายโครงการได้ใช้ประโยชน์จากความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสอดแทรกการสอนศีลธรรม เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โครงการต่าง ๆ ดังกล่าวมีหัวเรื่อง (theme) และโครงสร้างคล้ายคลึงกันบ้าง ตัวอย่างเช่น การเสริมสร้างพลัง ความหลากหลาย ความสร้างสรรค์ การเป็นหุ้นส่วนกัน ความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง (การเรียนรู้ตามสภาพจริง) การบูรณาการ การปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ และการตอบสนองต่อสิ่งเร้า

*PDCA ย่อมาจาก **P**lan (วางแผน) **D**o (ปฏิบัติตามแผน) **C**heck (ตรวจสอบและประเมิน) **A**ct (ปฏิบัติการหลังจากทบทวนแก้ไขปรับปรุงแล้ว)

ศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ผู้เชี่ยวชาญไทยอีกท่านหนึ่ง ได้ทำการวิเคราะห์ในเชิงปริมาณจากแบบสำรวจข้อมูลก่อนเริ่มโครงการและหลังโครงการ ในการนี้ ได้พิจารณาคะแนนเพิ่มของตัวบ่งชี้ต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและองค์ประกอบสำคัญ ๆ ในการปฏิรูปการเรียนรู้ ปรากฏว่าตัวบ่งชี้ทุกตัวมีคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และที่น่าสนใจคือ ความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ในการวัดครั้งหลังลดลงทุกตัวบ่งชี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีความเสมอภาคมากขึ้น นอกจากนี้ เมื่อวิเคราะห์ความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ตามประเภทของโรงเรียน พบว่ามีความแตกต่างระหว่างสังกัดค่อนข้างมาก ตัวอย่างเช่น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและกรุงเทพมหานคร บุคลากรรับรู้ว่ามี การเปลี่ยนแปลงสูงสุด

ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ พบว่ามีโรงเรียนประมาณร้อยละ 25 ที่ประสบผลสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษา และพร้อมที่จะดำเนินการอย่างยั่งยืนสืบเนื่องต่อไปโดยไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษ อีกร้อยละ 65 ประสบผลสำเร็จพอสมควรแต่ยังจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ท้ายที่สุด ยังมีโรงเรียนอีกประมาณร้อยละ 10 ที่เพิ่งเริ่มกระบวนการปฏิรูป

ปัจจัยพื้นฐานทางด้านประชากรและการบริหาร เช่น ภาวภูมิศาสตร์ที่โรงเรียนตั้งอยู่ ขนาดของโรงเรียน และค่านักศึกษาด้านการบริหาร มิใช่เป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงผลสำเร็จของการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ตรงกันข้าม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ แรงจูงใจและความสามารถของผู้บริหารโรงเรียน และการใช้หลักการการกระจายความเป็นผู้นำ (distributive leadership) นั่นก็คือกระจายอำนาจไปยังผู้อื่นอย่างกว้าง ๆ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมักจะพบมากในเขตชนบทที่ห่างไกล

จากโครงการนำร่องและรายงานต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญ เราได้สร้างรูปทรงจตุรภาค (Tetrahedron) ขึ้น 6 รูป เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ ๆ ในโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ รูปทรงจตุรภาคนี้มาจากวิชาฟิสิกส์ (ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต 2524) และเป็นรูปทรงที่มีลักษณะพิเศษที่แสดงให้เห็นปัจจัยสี่ประการที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงต่อกันเป็นอย่างมาก รูปแรกเป็นรูปแบบความเป็นผู้นำที่ได้มาจากโครงการนำร่อง ซึ่งเน้นความเป็นผู้นำที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ผู้นำแบบกระจายอำนาจ ผู้นำที่มีใจบริการ ผู้นำที่สนับสนุนความหลากหลาย และผู้นำที่รับผิดชอบ รูปทรงจตุรภาคที่ 2 ได้สังเคราะห์มิติสำคัญ ๆ ที่เชื่อมโยงกันให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง คุณภาพผู้บริหาร คุณภาพครู

และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร รูปที่ 3 สรุปรวมนโยบายทางการดำเนินงานทางด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในองค์กรรวม ซึ่งรวมการปฏิรูประบบอย่างเป็นทางการ การปฏิรูปทั้งโรงเรียน การปฏิรูปครูอย่างเป็นทางการ และการปฏิรูปนักเรียนอย่างเป็นทางการ รายละเอียดเกี่ยวกับนักเรียนในองค์กรรวมปรากฏในรูปที่ 4 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ของคนเราในองค์กรรวมและซอฟต์แวร์ที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ ซึ่งรวมถึงใจ (จริยศึกษา) สมองซีกซ้าย (การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการรู้จักคิด) สมองซีกขวา (สุนทรียภาพ ความเป็นศิลปะ) และกาย (การออกกำลังกายและสุขภาพ) รูปที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ที่สำคัญระหว่างวัฒนธรรมกับการศึกษาและความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ได้เน้นไว้ในรายงานของ ดร.ริเอะ อาตาคิ ผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ รูปสุดท้ายว่าด้วยความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งสามารถปรับปรุงการศึกษาให้มีผลผลิตสูงขึ้น และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การปฏิรูปการศึกษามีสถานภาพอย่างไร และคืบหน้าไปเพียงใด

โดยทั่วไปแล้วสภาพการณ์ในประเทศไทยนั้น แสดงให้เห็นถึง ความกระตือรือร้นที่จะปฏิรูป มิใช่ ความอ่อนล้าในการปฏิรูป บรรดาองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ มากมาย หลากหลาย ส่วนจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและเพื่อปฏิรูปการศึกษา ในรายงานฉบับสมบูรณ์ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการประเมินความก้าวหน้าการปฏิรูปการศึกษามาจนถึงปัจจุบัน โครงการนำร่องต่าง ๆ ว่าด้วยวิถีทางการดำเนินงานใหม่ ๆ ทางด้านการเรียนรู้ การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการกระจายอำนาจในด้านหลักสูตรได้ดำเนินไปด้วยดีเป็นอย่างมาก การดำเนินงานตามโครงการนำร่องในเรื่องเขตพื้นที่การศึกษาใน 5 จังหวัด ถูกสนับสนุนข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๆ ตามโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการของธนาคารพัฒนาเอเชียก่อนหน้านี้ ซึ่งเน้นในเรื่องการบริหารจัดการและการจัดหางบประมาณเพื่อการศึกษา ปัญหาสำคัญที่เหลือคือความขัดแย้งเชิงนโยบายเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการ

การพิจารณาและวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ ๆ สิ่งท้าทายและอุปสรรคที่ยังคงมีอยู่ในด้านการปฏิรูปการศึกษา

เพื่อที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตและมาตรฐานการดำรงชีพของประชาชน จำเป็นต้องเพิ่มพูนความสามารถในการผลิตของประชาชนให้สูงขึ้น สิ่งสำคัญที่จะช่วยในการดำเนินงาน-

ดังกล่าว คือ การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดังที่เราให้ความหมายกันอย่างกว้าง ๆ ในช่วง พ.ศ. 2503 - 2533 ผลึกภาพของชาวญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างน่าพิศวง ส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีคุณภาพ ซึ่งช่วยให้ชาวญี่ปุ่นทุกคนมีพื้นฐานทางการศึกษาที่มั่นคง และมีศักยภาพที่จะได้รับการฝึกฝน ประเด็นต่าง ๆ และงานท้าทายที่สำคัญ ๆ ซึ่งการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

๑ ขาดความเป็นเอกภาพและการประสานงานในการดำเนินงานด้านการศึกษา/การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งมีลักษณะแยกส่วน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการศึกษาในประเทศไทยมีลักษณะแยกส่วนและขาดความต่อเนื่อง เพราะมีสถาบันและองค์กรต่าง ๆ มากมายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีการประสานงานในภาพรวมแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ริเอะ อาดากิ (2002 : 42) พบว่าในปัจจุบันมีโครงการนำร่อง 11 โครงการที่กำลังดำเนินอยู่ในด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา และการกระจายอำนาจในด้านการบริหารและจัดการการศึกษาจากส่วนกลาง รายชื่อโครงการนำร่องซึ่งริเอะได้กล่าวถึงยังไม่สมบูรณ์ เพราะยังมีโครงการนำร่องอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น โครงการพิเศษในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อประโยชน์แก่ชาวเขาผู้ด้อยโอกาส และโครงการทดลองว่าด้วยวิทยาลัยชุมชน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตามไม่มีหน่วยงานใดแม้แต่หน่วยเดียวที่ประสานงานโครงการนำร่องต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน หรือพยายามสังเคราะห์ผลการดำเนินงานตามโครงการนำร่องต่าง ๆ ดังกล่าว

๒ มีพันธกรณีที่จะกระจายอำนาจจากส่วนกลางอย่างจริงจังมากขึ้นเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านงบประมาณและบุคลากร

เท่าที่ผ่านมา ความพยายามที่จะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ และการกระจายอำนาจทางวิชาการ/หลักสูตรจากส่วนกลางซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ในเรื่องนี้ หลายฝ่ายมีความเห็นตรงกันซึ่งนับวันจะมีแต่ทวีขึ้น โดยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในด้านวัฒนธรรมองค์การ คือมีการกระจายอำนาจมากขึ้น ทว่าการดำเนินการทดลองบริหารจัดการแบบเขตพื้นที่การศึกษา เท่าที่ผ่านมา นั้นมักจะมุ่งเน้นประเด็นโครงสร้างและการประสานงานทางด้านการบริหาร มากกว่าที่จะเน้นในเรื่องสำคัญในด้านการกระจายงบประมาณและบุคลากรจากส่วนกลาง

๑๑ การละเลยวิทยาศาสตร์และการวิจัยและพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

ริเอะ อาตาคิ (2002 : 24) รายงานว่า นักเรียนไทยมีชั่วโมงเรียนสำหรับวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์น้อยกว่านักเรียนในประเทศอื่น ๆ อีกมาก

๑๒ ประเด็นปัญหาในเรื่องความเสมอภาคและโอกาสที่จะได้รับการศึกษาซึ่งยังคงมีอยู่

ความก้าวหน้าที่สำคัญในเรื่องนี้ คือ ข้อบัญญัติในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้จัดการศึกษาภาคบังคับเป็นเวลา 9 ปี และจัดให้คนไทยทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเป็นเวลา 12 ปี ถึงแม้ว่าจะสามารถจัดการประถมศึกษาได้เกือบทั่วถึงแล้ว แต่ยังคงมีประเด็นความเหลื่อมล้ำเรื่องความเสมอภาคอยู่ โดยเฉพาะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ซึ่งเป็นภาคที่ด้อยโอกาสที่สุดและมีจำนวนประชากรมากที่สุด มักจะล้าหลังเป็นอย่างมากในด้านตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ ๆ ทุกตัว หลายโรงเรียนในเขตด้อยโอกาสที่สุดยังเผชิญปัญหาด้านการขาดแคลนครู การที่บริเวณเขตเมือง เช่น กรุงเทพฯ มีโรงเรียนกวดวิชามากมายเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่มีฐานะดี ยิ่งทำให้การศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ แตกต่างกันยิ่งขึ้น

๑๓ การเน้นมากเกินไปในเรื่องสิ่งก่อสร้างเมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนในมนุษย์ (ครู ผู้เรียนรัฐ นักวิจัย)

ในรายงานของ ริเอะ อาตาคิ (2002 : 23) ผู้เสนอรายงานกล่าวว่า ได้มีการใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากสำหรับสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ และที่ดิน ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย แห่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้กล่าวแสดงความเสียใจว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเงินทุนเพื่อการวิจัยแล้ว อาคารและสำนักงานมาก่อนนำ ฤกษ์งามสำคัญที่จะเป็นผลให้คนทั้งประเทศสามารถทำการผลิตได้ดีขึ้นรวมทั้งปรับปรุงการศึกษาให้มีคุณภาพดีขึ้น ก็คือ ให้ความสำคัญอย่างสูงสำหรับการลงทุนในประชาชนทั่วไป การเรียนรู้ของครู และการวิจัยเชิงนวัตกรรมที่สร้างสรรค์

๑๔ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อปรับปรุงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ยังไม่เพียงพอ

ในงานสำคัญว่าด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ โธมัส ฟรีดแมน (1999) ยืนยันว่า บรรดาประเทศต่าง ๆ ที่มีได้ฝึกฝนประชาชนของตนอย่างพอเพียงสำหรับเศรษฐกิจฐานความรู้ จะต้องล้าหลัง และจะไม่สามารถแข่งขันในเศรษฐกิจของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๑ การพัฒนาสมรรถนะในระดับนานาชาติยังไม่พอเพียง

หัวข้อนี้เป็นประเด็นสำคัญในรายงานของ ดร.ฟิลลิปส์ คนไทยเป็นจำนวนมากไม่สามารถเชื่อมโยงกับระบบความรู้ในระดับโลกได้อย่างพอเพียง ส่วนใหญ่เป็นเพราะปัญหาอุปสรรคในด้านภาษา

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๑ : กรอบยุทธศาสตร์เพื่อส่งผลให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ

เมื่อมองในบางแง่ จริจอยู่วิกฤตทางเศรษฐกิจของเอเชียนั้นได้สร้างความเจ็บปวดอันแสนเศร้าต่อคนไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็เปรียบเสมือน ฟ้าเสียปลุกเร้าให้ตื่น และคลบ้นดาลใจให้ริเริ่มการปฏิรูปในหลาย ๆ ด้าน ประเทศไทยฟื้นตัวได้บ้างแล้วในเชิงเศรษฐกิจและนับว่าเป็นโชคที่ไทยยังไม่เหนื่อยล้าจากการปฏิรูป แท้ที่จริงแล้วยังมีความกระตือรือร้นกันอยู่มากในการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อย่างไรก็ตาม นาฬิกากำลังหมุนไปโดยรวดเร็ว ในขณะที่ประเทศไทยกำลังล่าหลังเกาหลีอยู่ประมาณ 10 - 15 ปี เมื่อพิจารณาถึงสภาพของเกาหลีเมื่อต้นทศวรรษที่ 1980 ในด้านวิทยาศาสตร์ การวิจัยและการพัฒนา (โปรดดู น.ส.พ.มดิชน ฉบับวันที่ 1 มิถุนายน 2545 : 2; กานี 2002 : 51) เกาหลีได้เริ่มโครงการ Brain Korea 21 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูงสำหรับสังคมฐานความรู้ในศตวรรษที่ 21 (MOEHRD 2002 a, b และ 2001) เป้าหมายก็คือ จะผลิตบัณฑิตระดับปริญญาเอกในสาขาวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ให้ได้ปีละ 1,300 คน ภายในปี 2549 จริจอยู่ในปัจจุบันไทยได้เปรียบในเชิงเศรษฐกิจเมื่อเทียบกับจีน เวียดนาม และอินเดีย ในเศรษฐกิจหลายสาขาด้วยกัน แต่ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนกำลังให้ความสำคัญยิ่งแก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อพยายามลดช่องว่างและนำหน้าประเทศอื่น ๆ รวมทั้งไทยด้วย

โครงการนำร่องระดับชาติ ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเชียนั้น พิสูจน์ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า จำเป็นต้องใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่ โรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศล้วนแสดงให้เห็นว่า หากได้รับโอกาสก็สามารถจัดทำหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้โดยยึดหลักสูตรเป็นสำคัญได้ นักเรียนได้มีโอกาสมากมายที่จะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าประทับใจ คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาของไทยคนหนึ่ง ได้รับรางวัลที่ 1 ในการแข่งขันเพื่อสร้างซอฟต์แวร์ของอินเทลในระดับโลก โดยแข่งขัน

กับเยาวชนอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนกว่า 1 ล้านคน (น.ส.พ.เดอะเนชั่น ฉบับวันที่ 21 พฤษภาคม 2545 : 3 A) ในเมื่อประเทศไทยมีจุดแข็งในด้านสุนทรียภาพซึ่งสืบสานกันมาเป็นเวลาช้านาน ไทยจึงมีศักยภาพเป็นพิเศษในด้านการออกแบบกราฟิกด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ และการพาณิชย์-ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์

นอกจากข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิรูปการศึกษาและการเพิ่มพูนผลิตภาพของคนไทยเป็นผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาครูและการปฏิรูปการเรียนรู้

๑ ในด้านการส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โครงการนำร่องระดับชาติแสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานอย่างเป็นองค์รวมเป็นสิ่งสำคัญ จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิรูปทั้งโรงเรียน การปฏิรูปครูอย่างเป็นองค์รวม และการปฏิรูปนักเรียนอย่างเป็นองค์รวมกันอย่างจริงจัง และดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ การส่งเสริม *จริยศึกษา* เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของแนวการปฏิรูปนักเรียนอย่างเป็นองค์รวมนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง (สุมน 2545 ก : 1) นอกจากนี้ โครงการนำร่องยังได้แสดงให้เห็นด้วยว่า นวัตกรรมโดยบูรณาการวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรเข้าด้วยกันนั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ในการนำหลักสูตรใหม่ปี 2544 ไปใช้นั้น จำเป็นต้องระดมภูมิปัญญาและความรู้จากทุกแหล่งอย่างทั่วถึง (สุมน 2545 ข : 6) นอกจากนี้ ในด้านนโยบาย การวางแผน และนำไปปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องดำเนินงานอย่างเป็นองค์รวม

๒ ในด้านทฤษฎีการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ นั้น ทั้งสุมน (2545 ก, ข) และฟิลเลีย (2002) ได้เน้นว่าจำเป็นต้องใช้ *รูปแบบการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย* (distributed learning model) ซึ่งเน้นยุทธศาสตร์การสอนอันมากมายหลากหลาย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และมีพลวัต ไม่มีสูตรสำเร็จใด ๆ สูตรเดียวในการสอนที่มีประสิทธิผล (สุมน 2545 ข : 6) ครูเปรียบเสมือนวาทยากรของวงซิมโฟนี ส่วนยุทธศาสตร์และแนวการสอนในลักษณะต่าง ๆ นั้นเปรียบเสมือนเครื่องดนตรี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย ครูจะต้องได้รับการ *เสริมสร้างพลัง* เพื่อให้สามารถสร้างรูปแบบการสอนเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับบริบทและสภาพการณ์ของตน เพื่อที่จะนำรูปแบบการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลายนี้ไปปฏิบัติ จำเป็นต้องเปลี่ยนระบบการนิเทศการศึกษา เพื่อให้ศึกษานิเทศก์-

สามารถสนับสนุนผู้ใช้แนวการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลายนี้แล้ว และส่งเสริมและช่วยเหลือผู้อื่นให้ดำเนินงานในทิศทางนี้

๑๑ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับการประเมินในด้านมาตรฐานและการประกันคุณภาพในแนวใหม่ให้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ และเน้นการปรับแนวการดำเนินงานในด้านการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร เมื่อทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการรวมเข้าเป็นกระทรวงเดียวกันแล้ว จำเป็นต้องทบทวนระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัย เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่กำลังดำเนินการกันอยู่ ซึ่งหมายความว่ากระทรวงใหม่และบรรดามหาวิทยาลัยต่าง ๆ จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง และจริงจัง หากรูปแบบการประเมินในแนวใหม่ไม่สอดคล้องกับวิธีการเรียนการสอนในแนวใหม่ ก็อาจมีผลกระทบอันร้ายแรงอย่างที่ไม่ใครคาดคิดกันมาก่อน

๑๒ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครู โดยที่มีครูประจำการเป็นจำนวนมาก การพัฒนาครูจึงมีลำดับความสำคัญสูง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาก็คือ ครูจะต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในความคิดรวบยอด หลักการ และกระบวนการ ในการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ (พิลลีย์ 2002 : 49) ดังนั้น จะต้องสำรวจความเป็นไปได้ในการฝึกอบรมแนวใหม่ โดยอาจผสมผสานการฝึกอบรมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การประชุมปฏิบัติการแบบเข้มข้น และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (พิลลีย์ 2002 : 50) จุดเน้นคือการพัฒนาการเรียนรู้อย่างครูไปจนตลอดชีวิต

๑๓ โครงการนำร่องระดับชาติได้แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง (collaborative action research) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จึงควรให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณสำหรับการวิจัยดังกล่าวเป็นอันดับแรก (เลขที่ 2545 : 25)

๑๔ เพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิรูปการเรียนรู้ในแนวใหม่และการเรียนรู้ของครู จำเป็นต้องจัดตั้งศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ในท้องถิ่นขึ้น โดยจัดหาอุปกรณ์การเรียนรู้อันหลากหลายที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ในแนวใหม่ที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ (พิลลีย์ 2002 : 52 - 53 ; อาตาคี 2002 : 63 - 67) ตัวอย่างเช่น กรมวิชาการได้จัดทำคู่มือที่มีเนื้อหากว้างขวางและมีคุณค่าเกี่ยวกับการสอนศาสนาและจริยธรรมตามหลักสูตรใหม่ ปี 2544 เกี่ยวกับเนื้อหาและอุปกรณ์ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงได้จัดทำขึ้นนั้น เท่าที่เคยปฏิบัติกันมา ครูมักจะมีติดเนื้อหาและอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว เปรียบเสมือนพิมพ์เขียว และ-

พันธกิจที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ตามระบบใหม่ซึ่งมีการกระจายอำนาจการพัฒนาหลักสูตรจากส่วนกลางนั้น จำเป็นต้องย้ำว่าครูต้องมีเสรีภาพในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตนในการจัดทำหลักสูตรที่สนองตอบและสอดคล้องกับสภาพการณ์และความจำเป็นในท้องถิ่นได้ดีที่สุด

๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมคณะศึกษาศาสตร์ทั้งในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และในสถาบันราชภัฏ แนวการสอนและหลักสูตรในคณะต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องปรับให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในด้านการศึกษาของไทย และแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในระดับนานาชาติ (ฟิลเลีย 2002) และจะต้องจัดให้นักศึกษาในวิชาศึกษาศาสตร์ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนและโรงเรียนในท้องถิ่น นักศึกษาเหล่านี้จะต้องแสวงหาคู่มืออันเหมาะสมสำหรับแนวการดำเนินงานในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นอย่างเหมาะสม จะต้องสร้างแรงจูงใจให้ระดมทรัพยากรทางวิชาการในระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา โครงการนำร่องระดับชาติได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสถาบันในระดับท้องถิ่นดังกล่าวมีศักยภาพอย่างพอเพียง หากมีโอกาสได้ร่วมงานกับโรงเรียนและชุมชนในท้องถิ่น

๒ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนระบบการประเมินผู้บริหารและครูเพื่อให้รางวัลอย่างเป็นระบบยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่สามารถยกระดับการเรียนรู้ของผู้เรียน เลขา (2545) ฟิลเลีย (2002) และอาตาคิ (2002 : 68 - 69) ล้วนเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องวางระบบใหม่ในด้านแรงจูงใจ สำคัญยิ่งที่ระบบใหม่ในด้านแรงจูงใจนี้จะต้องอาศัยผลการปฏิบัติงาน ดังนั้นจะต้องปฏิรูประบบการประเมินกันอย่างถอนรากถอนโคน เพื่อเปลี่ยนจากการเน้นในเรื่องการใช้อำนาจและการควบคุม เป็นการเน้นที่การประเมินตนเอง และให้ชุมชนในท้องถิ่นมีบทบาทในการประเมิน เพื่อให้มั่นใจว่าผู้บริหารและครูมีความรับผิดชอบและรับผิดชอบต่อโรงเรียนของตน (สุมน 2545 : 6) ระบบการประเมินควรมีลักษณะในเชิงกัลยาณมิตร (แนวการดำเนินงานฉันมิตร) โดยเน้น 3C คือ consultation (การปรึกษาหารือ) และ collaboration (การร่วมมือ) for creativity (ความสร้างสรรค์)

๓ ในส่วนที่เกี่ยวกับแรงจูงใจนั้น สำคัญยิ่งที่จะให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติเป็นผลสำเร็จ เช่น ครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ ครูแกนนำ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้บริหารต้นแบบ ผู้ทรงคุณวุฒิที่อุทิศตนเองและมีความตั้งใจแน่วแน่เช่นนี้ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนและเสริมสร้างพลังรายงานการวิจัยของทั้งศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ และ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ ตามโครงการ-

นาร่องระดับชาติได้เน้นถึงบทบาทอันสำคัญของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นดังกล่าวในการส่งเสริมการปฏิรูปการศึกษาและนวัตกรรม และจะต้องขยายเครือข่ายนี้ออกไปอย่างกว้างขวางเพื่อลดภาระอันหนักในปัจจุบันของครูผู้ได้รับเกียรติดังกล่าว (สุมน 2545 ค : 42)

๑ ในด้านการใช้ประโยชน์จากครู แต่ละเขตพื้นที่การศึกษาควรจัดให้มีระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษา โดยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการกระจายตัวของครูในเขตพื้นที่ รวมทั้งควรมีการดำเนินงานในทุกวิถีทางเพื่อลดจำนวนโรงเรียนที่มีครูไม่ครบทุกชั้นเรียน เพราะโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชีย TA 2996 ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า การมีครูไม่ครบทุกชั้นเรียนมีผลทางลบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในกรณีที่ไม่สามารถจัดหาครูประจำทุกชั้นเรียนได้ ควรใช้แนวการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมซึ่งอาศัยกิจกรรมเป็นหลัก ดังที่ได้ทดสอบกันแล้วในโครงการนาร่องระดับชาติ เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการปรับปรุงการเรียนรู้ในสภาพการณ์ที่ยากลำบากเช่นนั้น นอกจากนี้ เพื่อเป็นการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ควรเน้นที่การตรวจสอบว่าการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมส่งผลให้เกิดความเสมอภาคทางการเรียนรู้ของผู้เรียนมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นตัวชี้วัดอันสำคัญและมีค่าที่ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ได้ใช้ในการประเมินดังปรากฏในรายงานของผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว

๒ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูนั้น ควรจัดทำโครงการใหม่ว่าด้วยครูอาสาสมัครเพื่อช่วยเขตพื้นที่การศึกษาที่ด้อยโอกาสที่สุด ซึ่งมีปัญหาการขาดแคลนครูในระดับรุนแรง การดำเนินงานดังกล่าวอาจเป็นวิธีหนึ่งที่จะโน้มน้าวให้นักเรียนที่เรียนเก่งในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษให้ประกอบวิชาชีพครู นักศึกษาที่ปฏิบัติการกิจของตนจนประสบความสำเร็จควรได้รับทุนให้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโทสาขาศึกษาศาสตร์ นี่อาจเป็นวิธีหนึ่งที่จะสร้างความตระหนักในปัญหาทางด้านการศึกษาในเขตชนบทที่ห่างไกล ดังที่คณะนักวิจัยในโครงการนาร่องระดับชาติรวม 44 คณะได้แสดงให้เห็น นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังจะช่วยแก้ปัญหาในด้านบัณฑิตผู้จบจากมหาวิทยาลัยที่ตกงาน ซึ่งยังคงมีอยู่ อันเป็นผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียเมื่อปี 2540 ถึงแม้ว่าผลกระทบดังกล่าวจะเบาบางไปบ้างแล้วก็ตาม

๓ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูด้วยเช่นกัน รัฐบาลไทยควรดำเนินโครงการนาร่อง โดยนำแนวคิดดังที่สำนักงานปฏิรูปวิชาชีพครูและดร.มนตรี จุฬาวัฒนทล ได้เสนอไว้ไปทดลองใช้ ด้วยการออกคูปองหรือใบกำกับการฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมให้ครูได้เรียนรู้อย่าง

สืบเนื่อง บางทีสมาคมพัฒนาวิชาชีพครูที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่หรือครูสภาที่จะปรับภารกิจและองค์กรดำเนินงานใหม่ อาจได้รับมอบหมายให้ควบคุมดูแลการดำเนินงานดังกล่าว แนวการดำเนินงานเช่นนี้เป็นการดำเนินงานในเชิงนวัตกรรมและสอดคล้องกับความจำเป็นของครูแต่ละคนในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษา

๑๑ ส่วนในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา รัฐบาลไทยจำเป็นต้องก้าวกระโดด แต่ก็ต้องมุ่งเน้นแต่เพียงเทคโนโลยีระดับสูงที่เหมาะสมเท่านั้น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารจะต้องเป็นเครื่องมือ มิใช่เป็นจุดหมายปลายทาง ประเทศไทยมีจุดแข็งอย่างยอดเยี่ยมทางด้านโครงสร้างเทคโนโลยีดาวเทียม จึงมีโอกาสและข้อได้เปรียบที่จะมีบทบาทสำคัญ โดยเป็นผู้นำในเครือข่ายการศึกษาในเอเชียที่เสนอไว้ ดังนั้น หากใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างเหมาะสม ประเทศไทยมีศักยภาพเป็นอย่างมากที่จะลดช่องว่างทางด้านดิจิทัล และสารสนเทศที่น่าเป็นห่วงของตน และเตรียมนักเรียน ครู และผู้บริหารให้มีสมรรถนะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ อย่างมั่นคง เพื่อช่วยเอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองจนตลอดชีวิต

ข้อเสนอแนะสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ความเป็นผู้นำ และประเด็นปัญหาทางด้านโครงสร้าง

๑๒ ความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์พร้อมด้วยความมุ่งมั่นในทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การบริหารจัดการซึ่งปรับปรุงให้ดีขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น มีความสำคัญในทุกกระดับ การใช้งบประมาณเพื่อการศึกษาจะต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กระทรวงศึกษาธิการซึ่งจะมีการปรับโครงสร้างกันใหม่จะต้องกลายเป็น ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และปล่อยให้เขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้บริหารการศึกษา

๑๓ สำคัญยิ่งที่จะประกาศการตัดสินใจอย่างเป็นทางการ กำหนดให้มีเขตพื้นที่การศึกษา รวม 295 เขต ซึ่งมีฐานมาจากผลการวิจัยร่วมกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในการเสนอข้อเสนอแนะดังกล่าว ผู้เสนอได้อาศัยผลการวิจัยนำร่องในภาคสนาม ซึ่งยืนยันว่าการกระจายอำนาจจากส่วนกลางในแนวนั้นจะมีทั้งประสิทธิผลและประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับข้อเสนอแนะก่อนหน้านี้ตามโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ TA 2996-THA ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเชียด้วย

๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำนั้น โครงการนำร่องระดับชาติแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความเป็นผู้นำแบบกระจายอำนาจ เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิผลเป็นอย่างยิ่งและควรได้รับการส่งเสริมในทุกกระดับ เพราะจะนำไปสู่การเสริมสร้างพลังและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมมากที่สุด จึงควรเน้นแนวการดำเนินงานดังกล่าวในการฝึกอบรมด้านการบริหารและความเป็นผู้นำ โดยอาศัยผลการวิจัยเชิงประจักษ์ที่ได้รับจากโครงการนำร่องระดับชาติ นอกจากนี้ การฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการการศึกษานั้น จะต้องสอดคล้องกับการดำเนินงานแนวใหม่ ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และบทบาทของความเป็นผู้นำในการส่งเสริมนวัตกรรมทางด้านหลักสูตร และการส่งเสริมครูผู้มีจิตใจที่จะปฏิรูป ในเมื่อความเป็นผู้นำในโรงเรียนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในโครงการนำร่องระดับชาตินั้นมีความสำคัญยิ่ง การฝึกอบรมในด้านความเป็นผู้นำ จึงมีความสำคัญเป็นอันมาก (อาตาคิ 2002 : 62) ดังที่ฟิลลิปส์ (2002 : 47) ได้เน้นไว้ จำเป็นยิ่งที่จะต้อง านจูงใจให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนได้ทราบว่าเหตุใดรูปแบบการบริหารจัดการในแนวใหม่จึงจำเป็นและจะช่วยปรับปรุงผลที่นักเรียนได้รับในด้านการเรียนรู้ได้อย่างไร

๒ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องห้คงไว้และขยายเครือข่ายโรงเรียนเป้าหมาย สมาคมวิชาการ และกลุ่มอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา การดำเนินงานดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างให้ชุมชนในระดับท้องถิ่นสนับสนุนการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้ (เลขา 2545 : 23 - 24) โรงเรียนหลายแห่งในโครงการนำร่องได้พยายามสร้างและขยายเครือข่าย แต่มิได้รับการสนับสนุนอย่างพอเพียงจากฝ่ายบริหารและชุมชนสำหรับการดำเนินงานดังกล่าว (สุมน 2545 : 42)

๓ ในเรื่องความเป็นผู้นำที่มีความสำคัญยิ่งนี้ รัฐบาลต้องตั้งคณะปัญญาชน (think tank) ขึ้น ซึ่งเป็นคณะบุคคลที่มีขนาดเล็ก ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาวิชาการต่าง ๆ ที่มีคุณภาพสูง เพื่อวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับชาติ คณะบุคคลดังกล่าวจะดำเนินงานในลักษณะข้ามกระทรวงและขึ้นโดยตรงต่อนายกรัฐมนตรี และระดมความคิดในเชิงยุทธศาสตร์โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นหลัก ควรเชิญปัญญาชนในเชิงยุทธศาสตร์ผู้ซึ่งมองไปในอนาคตอย่างมีคุณภาพจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาร่วมงาน ตัวอย่างเช่น จากกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มหาวิทยาลัย บุคคลสำคัญ ๆ จากภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนในระดับแนวหน้าที่สนใจในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสถาบันวิจัยเพื่อ การพัฒนาประเทศไทย จึงเห็นได้ชัดว่าไทยมีผู้ทรงคุณวุฒิเพียงพอที่จะร่วมเป็นกำลังของคณะปัญญาชนดังกล่าว ในเมื่อ-

ประชาชนของประเทศเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศ การมีหน่วยงานระดับสูงเช่นนี้อาจมีบทบาทสำคัญในเชิงนโยบายที่จะช่วยรัฐบาลในการลงทุน ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างฉลาดรอบคอบและบังเกิดประสิทธิผล คณะมนตรีมองดังกล่าวอาจตั้งขึ้นในรูปของสถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แห่งประเทศไทย (Thailand Human Resource Development Institute-THRDI) ก็ได้ สถาบันดังกล่าวควรเป็นองค์กรอิสระที่ปลอดจากอิทธิพลทางการเมืองที่เห็นแก่พวกพ้อง หน่วยงานยุทธศาสตร์นี้ควรเป็นปัญหาในด้านการวิจัยเพื่อช่วยวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการศึกษาและทรัพยากรมนุษย์ ทั้งยังควรมีลักษณะเป็นศูนย์วิชาการ เพื่อทำหน้าที่หลอมรวมและสังเคราะห์งานวิจัยทางด้านการพัฒนาการศึกษาอีกด้วย

๑ การสร้างความเป็นพันธมิตรก็สำคัญยิ่งเช่นกันต่อผลสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา ถึงแม้ว่าจะได้ดำเนินงานคืบหน้าไปพอสมควรในด้านนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการสร้างให้ประชาชนทั่วไปให้ความสนับสนุน และเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษาก็ตาม ก็ยังจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ให้นั่นเน้นยิ่งขึ้น การดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องประสบอุปสรรค เพราะมีองค์การและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ มากมายที่มีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษา ทั้งยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นอย่างมากในเรื่องโครงสร้างการบริหาร

๒ เมื่อขยายโครงการนำร่องออกไปทั่วประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องขยายผลวิธีการกำหนด องค์กรประกอบในเชิงเป้าหมาย (targeting element) ดังที่ใช้ในโครงการนำร่อง โดยเน้นเรื่องเงินอุดหนุนในลักษณะเหมาจ่าย (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายงบประมาณจากส่วนกลาง) ในการนี้ จะให้ความสำคัญแก่ผู้รั้งท้ายเป็นลำดับแรกๆ เพื่อจะได้พยายามลดความไม่เสมอภาคทางด้านการศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ และประกันว่าจะดำเนินการตามหลักการด้านความเสมอภาค ดังที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การดำเนินนโยบายดังกล่าว มิใช่เป็นแต่เพียงสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกุศโลบายที่ดีอีกด้วย เพราะภาคอีสานซึ่งคือโอกาสที่สุคนั้นมีประชากรมากที่สุด การกำหนดเป้าหมายดังกล่าวจะช่วยก่อให้เกิดการสนับสนุนในระดับรากหญ้าที่ยั่งยืนจากประชาชนทั่วไปสำหรับการปฏิรูปการศึกษา ยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะช่วยในการแสวงหาคนเก่งในภาคอีสานซึ่งมีประชากรเป็นจำนวนมาก เพื่ออนาคตของประเทศไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่ประชากรทั้งหมดต้องได้รับการพัฒนา

๑๒ การมีผู้นำอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในทุกระดับ การเปลี่ยนผู้บริหารบ่อยครั้ง เป็นผลให้การปฏิรูปการศึกษาดำเนินไปโดยไม่ราบรื่น การเปลี่ยนผู้บริหารในระดับสูงสุดของ กระทรวงศึกษาธิการมีอยู่เกือบทุกปี ซึ่งไม่ช่วยสร้างผู้นำที่มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกลสำหรับการ เปลี่ยนแปลง

๑๓ ดังที่ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ และ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ ได้ย้ำไว้ จำเป็นต้องมีเอกภาพในบรรดาหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ อันมากมายหลากหลายที่ รับผิดชอบงานด้านการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หากการบริหารงานยังขาดการ- ประสานสัมพันธ์กันอยู่อีกต่อไป ย่อมกระทบกระเทือนต่อโอกาสที่จะปฏิรูปการศึกษาให้บังเกิดผล- สำเร็จ (สุมน 2545 ค : 41 - 42)

๑๔ ท้ายที่สุดและบางทีอาจจะสำคัญที่สุดคือ จะต้องมิให้ประโยชน์ส่วนตนใน ด้านการบริหารเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ทางด้านโครงสร้าง ดังที่ได้- บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่ง สำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงภาคการศึกษาให้มีประสิทธิผลยิ่งขึ้นและเสริมสร้างความสามารถใน การแข่งขันของไทยในระดับนานาชาติให้ดียิ่งขึ้น

รายงานฉบับสังเคราะห์ จากวิกฤติสุโสภาส สิ่งที่ยังท้าทายการปฏิรูปการศึกษาของไทย

เป็นการสมควรที่ท่านทั้งหลายจะเคลือบแคลง สมควรที่จะสงสัย..... จงอย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา ด้วยการเชื่อสืบ ๆ กันมา ด้วยการเล่าลือ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ด้วยการเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนเชื่อดูดี เพราะนับถือในชื่อเสียงหรือเพราะนับถือว่าท่านสมณะผู้เป็นครูของเรานี้กล่าวเช่นนั้น ๆ แต่จงเรียนรู้ด้วยตนเอง

กาลามสูตรในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑...การสร้างคนดีนั้นก็คือการให้ความรู้ ความคิด ความสามารถ และความดีแก่เขา ด้วยการให้การศึกษา อบรมวิชาความรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะวิชาสามัญ วิชาชีพ หรือวิชาศาสนา ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเยาวชน สำหรับแต่ละคนจะนำไปสร้างอนาคตที่มั่นคงแจ่มใส ถ้าโรงเรียนสอนวิชาการได้ดี ฝึกหัดให้รู้จักหน้าที่และความเป็นพลเมืองดีให้ได้ผลจริง ๆ พร้อมทั้งอบรมให้เข้าใจในศาสนาด้วย ก็นับว่าให้การศึกษาแก่เยาวชนอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะความรู้วิชาการนั้น นอกจากจะทำให้บุคคลเฉลียวฉลาดมีโอกาสที่เปิดกว้างแล้ว ยังจะช่วยให้ศึกษาศาสนาได้เข้าใจชัดเจนและกว้างขวาง เกื้อกูลการประพฤติปฏิบัติตามศาสนาให้ถูกต้องมั่นคง และช่วยให้อุทิศตนเป็นพลเมืองดี เป็นศาสนิกชนที่สมบูรณ์แบบ...ว่า

พระบรมราชาวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

พระราชทานแก่ผู้นำศาสนาอิสลาม (อิหม่าม)

ในจังหวัดชายแดนภาคใต้และผู้แทนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2

วันที่ 8 ตุลาคม 2531

(อัญเชิญไว้ในรายงานของ สุนน 2545 ก : 1)

วัตถุประสงค์ในการจัดทำรายงานฉบับนี้

วัตถุประสงค์เบื้องต้นในการจัดทำรายงานฉบับนี้เพื่อสังเคราะห์รายงานการปฏิรูปการศึกษา รวม 7 ฉบับ ซึ่งคณะผู้เชี่ยวชาญในระดับนานาชาติและระดับชาติได้เสนอตามความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชียเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาของไทย เป้าหมายหลัก คือ การศึกษาถึงวิสัยทัศน์ที่สำคัญ ๆ ความเข้าใจ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังปรากฏในรายงานต่าง ๆ ดังกล่าว ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งในรายงานฉบับนี้ คือ การหลอมรวมข้อค้นพบจากเอกสารเหล่านี้ นอกจากนี้ ยังได้พิจารณาถึงนโยบายการศึกษาโดยทั่วไป และเจาะลึกในด้านนโยบายโดยละเอียดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานปฏิรูป ดังเสนอแนะไว้ในโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ TA 3585 - THA ที่จะกล่าวถึงต่อไป ในครั้งนี้ได้กล่าวถึงงานท้าทายที่สำคัญ ๆ ในด้านการศึกษาทั้งในภาพรวมและในภาพย่อย และเสนอกรอบนโยบาย และในเชิงยุทธศาสตร์อันจะส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษาของไทย นอกจากนี้ ในภาคผนวกยังได้เสนอโครงการต่อรัฐบาลไทยเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการปรับปรุงคุณภาพ ความเสมอภาคและประสิทธิภาพทางการศึกษาให้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

โครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ TA 3585 - THA และวัตถุประสงค์ของโครงการฯ

โครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชียมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสมรรถนะของรัฐบาลไทยในการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษา ดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อเดือนสิงหาคม 2542 รวมทั้งมาตรการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงการสอนและการเรียนรู้ ความเป็นผู้นำทางด้านการบริหาร และความรู้รับผิดชอบต่อชุมชน โครงการความช่วยเหลือดังกล่าวได้ให้เงินอุดหนุน เพื่อให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สามารถนำรูปแบบการปฏิรูปการศึกษาไปนำร่องในโรงเรียนต่าง ๆ รวม 250 โรงเรียนทั่วประเทศ โครงการดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญรวม 3 ประการ คือ 1) การปรับปรุงยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) การประเมินอย่างต่อเนื่อง 3) การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของโครงการนี้ก็คือเสริมสร้างสมรรถนะในระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ โครงการดังกล่าวยังช่วยให้สามารถทดสอบในเชิงประจักษ์ และประเมินว่าเป็นไปได้หรือไม่ และประเทศไทยพร้อม-

หรือไม่ที่จะเริ่มใช้ระบบการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาจากส่วนกลางดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินงานตามโครงการ จึงได้จัดหาเงินอุดหนุนเพื่อจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติ 3 คน และผู้เชี่ยวชาญชาวไทย 4 คน ผู้ซึ่งมีความชำนาญในด้านนโยบายปฏิรูปการศึกษา ครูศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ การประเมินผลและการประกันคุณภาพ การบริหารจัดการในด้านการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และการวิจัยและการดำเนินงานปฏิรูปตามลำดับ

วิธีดำเนินงาน

ในการจัดทำรายงานสังเคราะห์ฉบับนี้ ได้ใช้วิธีดำเนินงานรวม 4 วิธีด้วยกัน โดยเนื้อหาแล้ว รายงานนี้เป็นกรณีวิเคราะห์เชิงปริมาณในลักษณะอย่างไม่เป็นทางการและไม่อาศัยสถิติ (กล่าวคือ เป็นการวิจัยเกี่ยวกับงานวิจัย ซึ่งในกรณีนี้ได้แก่รายงานในชั้นพื้นฐานรวม 7 ฉบับของผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติและผู้เชี่ยวชาญชาวไทยตามโครงการนั่นเอง) วิธีที่ 2 เป็นการวิเคราะห์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับรายงานต่าง ๆ ดังกล่าว โดยมุ่งแสวงหาหัวข้อและประเด็นต่าง ๆ ที่มีลักษณะร่วม (common theme) ดังปรากฏในรายงาน วิธีที่ 3 เพื่อให้รายงานฉบับนี้เป็นปัจจุบันที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ได้ใช้เนื้อหาเพิ่มเติม ตัวอย่างเช่น จากรายงานการประชุมคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2545 และรายงานดังปรากฏในสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษาของไทย ท้ายที่สุดได้ใช้วิธีการ DAI* ของโวลคอตต์ (Wolcott) ซึ่งเป็นกรอบการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ในการสังเคราะห์และหลอมรวมรายงาน 7 ฉบับดังกล่าวและเอกสารประกอบอื่น ๆ เข้าด้วยกัน

การสังเคราะห์รายงานของผู้เชี่ยวชาญตามโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ บริบททางประวัติศาสตร์/การเมือง : จากวิกฤติสู่โอกาส วิวัฒนาการการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย

ในการวิเคราะห์และศึกษาประเด็นต่าง ๆ ทางด้านนโยบายในปัจจุบันนั้น มักจะละเลยบริบททางประวัติศาสตร์และการเมืองซึ่งมีความสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงจะขอรายงานประวัติโดยย่อเกี่ยวกับวิวัฒนาการการปฏิรูปการศึกษาของไทยดังนี้

*DAI ย่อมาจาก Describe, Analyze และ Interpret กล่าวคือ บรรยาย วิเคราะห์ และแปลความ

ในกรณีของไทยนั้น (เรียกว่าประเทศสยามตลอดช่วงประวัติศาสตร์อันยาวนาน จนถึง พ.ศ. 2482 และระหว่าง พ.ศ. 2488 - 2492) การปฏิรูปการศึกษามีใช่เป็นเรื่องใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักปฏิรูปผู้ยิ่งใหญ่ เช่นเดียวกับพระเจ้ากรุงโรมัน-เมจิแห่งญี่ปุ่น (ไว้อัด 1969 ; วุฒิชัย 2529) และทรงดำเนินนโยบายต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนระบบการศึกษาไทยที่เดิมอิงพระศาสนาและสอนกันในวัดมาเป็นระบบการศึกษามัยใหม่ที่อาศัยทางโลก (โปรดควัดสัน 1980) แนวการปฏิรูปที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และนโยบายสืบต่อมาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การส่งนักเรียนไทยที่เฉลียวฉลาดไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศฝรั่งเศส และอังกฤษ

ต่อมาในช่วงปี 2475 - 2516 การเมืองไทยอยู่ในลักษณะที่ชาวพุทธเรียกว่าเป็นอนิจจัง (ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน) (ปรีดี 2513) โดยมีการปกครองโดยฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหารสลับกันไปมา บรรดาผู้ที่ชอบเยาะหยันและนักวิพากษ์วิจารณ์มักจะโต้แย้งว่า ตามความเป็นจริงแล้วระบอบเผด็จการของทหารต่างหากที่เข้ามาแทนที่สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถึงแม้ว่าจะมีช่วงที่พลเรือนปกครองอยู่บ้างก็ตาม

เมื่อเดือนตุลาคม 2516 นักศึกษาได้ลุกฮือขึ้น กอปรด้วย าวพลังระเบิดมาจากประชาชน ได้โค่นล้มการปกครองของฝ่ายทหาร และใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันแท้จริง หลังจากนั้นจึงมีการปฏิรูปการศึกษาที่สำคัญ (สิปพนธ์ 2518; อภิชัย 2518) ซึ่งเน้นถึงความ เป็นธรรม โอกาส ความเสมอภาค และความโปร่งใสเปิดกว้างยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม เพียงอีก 3 ปีต่อมา เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ฝ่ายทหารได้ดำเนินการตอบโต้ โดยใช้ระบอบการปกครองอย่างกดขี่ที่สุดในยุคใหม่ เป็นผลให้ขบวนการการปฏิรูปการศึกษาของไทยต้องชะงักงันลงโดยกะทันหัน นับว่าเป็นเคราะห์ดีที่เพียงอีกหนึ่งปีเศษต่อมาได้มีการปฏิวัติอีกครั้ง ซึ่งสามารถโค่นล้มระบอบนี้และนำประเทศไทยคืนสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยสายกลางอีกครั้งหนึ่ง

ผลสำเร็จอันสำคัญประการหนึ่งในการปฏิรูปการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2516 - 2519 คือการศึกษามีความเป็นเอกภาพยิ่งขึ้น ในขณะที่นั้นมี 3 กระทรวงที่รับผิดชอบการศึกษาในแต่ละระดับใหญ่ ๆ เป็นผลให้การวางแผนและการประสานงานมีปัญหา ในปี 2523 ดร.สิปพนธ์ เกตุทัต อดีตนายกรัฐมนตรีจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดผู้เป็นเทคโนโลยีแคสที่ปราดเปรื่อง และอดีตผู้นำการปฏิรูปการศึกษาในช่วงปี 2516 - 2519 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง-

ศึกษาธิการและสามารถโอนการศึกษาในระดับประถมศึกษาจากการดูแลของกระทรวงมหาดไทย-
ไปยังกระทรวงศึกษาธิการ

หลายปีต่อมา เมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 ได้มีการปะทะกันอย่างรุนแรงอีกครั้ง-
ระหว่างทหารและประชาชน เช่นเดียวกับเมื่อเดือนตุลาคม 2516 พลั้งประชาชนเป็นฝ่ายชนะ
ซึ่งนำไปสู่การริเริ่มการปฏิรูปการศึกษาอย่างกว้างขวาง โดยเน้นถึงการกระจายอำนาจจากส่วน-
กลางและความเป็นนานาชาติ (สิปปนนท์ 2539) ถึงแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จมากนักในด้าน-
การกระจายอำนาจจากส่วนกลาง ก็ได้ดำเนินงานกันอย่างแข็งขันในด้านความเป็นนานาชาติ
และโลกาภิวัตน์ (โปรดดู ชัยอนันต์ 2537)

สิ่งที่น่าสนใจคือ วิกฤติเศรษฐกิจในเอเชีย ซึ่งเป็นผลจากการลอยตัวค่าเงินบาท
เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 ได้สร้างแรงกระตุ้นไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอัน
แท้จริงในประเทศไทย เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2540 รัฐบาลซึ่งในขณะนั้นกำลังอยู่ในท่ามกลางวิกฤติ
เศรษฐกิจ และคณะผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งเป็นประชาธิปไตยที่สุดเท่าที่ไทย
มีมา ขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เป็น
รัฐธรรมนูญ (โปรดดู ลิขิต 2535) รัฐธรรมนูญฉบับใหม่มีบทบัญญัติให้ปฏิรูปการศึกษาและ
กระจายอำนาจจากส่วนกลาง ดังนั้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ-
ประเทศไทยจึงได้เริ่มปฏิรูปการศึกษา โดยได้รับการสนับสนุนตามโครงการความช่วยเหลือ
ทางวิชาการของธนาคารพัฒนาเอเชีย ดังที่ได้สังเคราะห์ไว้ในงานวิจัยนี้ และเพื่อเป็นภูมิหลัง-
ประกอบรายงานนี้ ตารางที่ 1 จะแสดงตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ของไทย

ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ : ภูมิทัศน์ใหม่ทางด้านเศรษฐกิจของไทย (new economic landscape)

ตัวชี้วัดเชิงสถิติ	ราชอาณาจักรไทย
ประชากร	62.6 ล้าน (2544)
ความหนาแน่นของประชากร	120 คนต่อตารางก.ม.
ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (ปรับด้วยค่าอำนาจซื้อเปรียบเทียบ)* พันล้านดอลลาร์สหรัฐ	413 พันล้าน
ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว (ปรับด้วยค่าอำนาจซื้อเปรียบเทียบ)	6,700 ดอลลาร์
% เมือง	21%
% ชนบท	79%
% ของเศรษฐกิจอุตสาหกรรม	40%
% ของเศรษฐกิจเกษตรกรรม	13%
% ของเศรษฐกิจบริการ	47%
ระดับสินค้าส่งออก (X)	68,200 ล้านดอลลาร์
ระดับสินค้านำเข้า (M)	61,800 ล้านดอลลาร์
สินค้าส่งออก/สินค้านำเข้า	110.4%
(X+M)/ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (ยังไม่ได้ปรับด้วยค่าอำนาจซื้อเปรียบเทียบ)	101% ของผลิตภัณฑ์ มวลรวมประชาชาติ
สัมประสิทธิ์เงินการกระจายรายได้**	52.5%
อัตราความยากจน	14% (8.7 ล้านคน)
ขนาดของเศรษฐกิจอย่างไม่เป็นทางการ***	ขนาดใหญ่ แต่ไม่ได้มีการวัด

หมายเหตุ : เป็นข้อมูลปี 2543 นอกจากจะระบุไว้เป็นอย่างอื่น

* การปรับด้วยค่าอำนาจซื้อเปรียบเทียบเป็นการปรับค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ โดยอาศัยค่าครองชีพในประเทศต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน เชื่อกันว่ามาตรการนี้เป็นเกณฑ์ชี้วัดสภาพและฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศที่น่าเชื่อถือกว่า

** สัมประสิทธิ์จีนิใช้วัดความไม่เสมอภาคในการกระจายรายได้ ค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวมีตั้งแต่ 0 (เสมอภาคที่สุด) ไปจนถึง 100 (ไม่เสมอภาคที่สุด)

*** ประเมินกันว่าเศรษฐกิจอย่างไม่เป็นทางการของไทยนั้นมีขนาดใหญ่มากทีเดียว ดังนั้นสถิติอย่างเป็นทางการของทางราชการไทย จึงแสดงให้เห็นเศรษฐกิจไทยซึ่งมีขนาดเล็กกว่าความเป็นจริง (โปรดดู เดอ โซโต 1990)

เหตุผลและความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษา

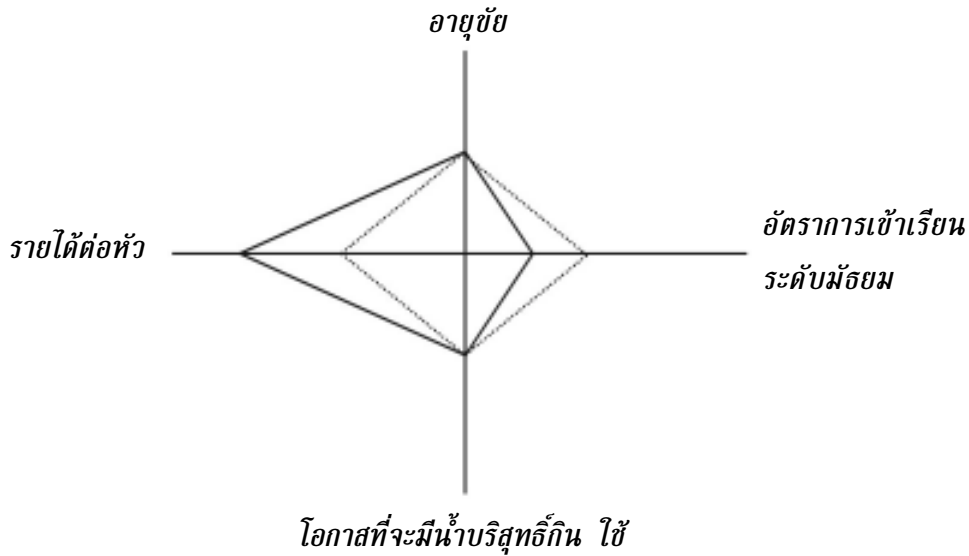
ในรายงานว่าด้วย ำโครงการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย : นโยบายการปฏิรูปการศึกษา ริยะ อาตาคิ (2002 : 15 - 25) ได้สรุปไว้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับเหตุผลอันสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย จากข้อมูลของฟอรัมเศรษฐกิจโลก และรายงานว่าด้วยความสามารถในการแข่งขัน ดร.อาตาคิพบว่าในช่วงไม่นานมานี้ ความสามารถของไทยในการแข่งขันในระดับนานาชาติได้ลดลง (โปรดดู สกศ. 2545 ก) ในเมื่อผู้ทรงคุณวุฒิ เช่น ไมเคิล พอร์เตอร์ แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (พอร์เตอร์ 2000) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ของปัจจัยดังกล่าว การลดลงเช่นนี้จึงเป็นประเด็นปัญหาอันร้ายแรงที่สุดของไทย เพราะไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันที่ทวีขึ้นจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีน เวียดนาม และอินเดีย

ตารางที่ 2 ได้สรุปข้อมูลเชิงบูรณาการในหลายด้านเกี่ยวกับลำดับความสามารถของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับระดับนานาชาติ มีแต่เพียงสมรรถนะทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่ไทยอยู่ในลำดับที่สูงพอสมควร การจัดลำดับเหล่านี้สนับสนุนข้อยืนยันของอาตาคิว่าการบริหารจัดการของไทยยังขาดประสิทธิภาพ ซึ่งสืบเนื่องจากระบบราชการไทยที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางเป็นอย่างมาก ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ร้ายแรงยิ่งขึ้นในด้านการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีความซ้ำซ้อนกันมากมายทั้งในแนวระนาบและแนวตั้ง ระบบการงบประมาณแบบแจกแจงรายการโดยส่วนกลางเป็นผู้คุมอำนาจทำให้ขาดความคล่องตัว จากข้อมูลดังปรากฏในตารางที่ 1 เห็นได้ชัดว่าประเทศไทย กำลังมีได้รับประโยชน์คุ้มค่าสำหรับค่าใช้จ่ายที่เสียไป

เมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายที่สูงมากทางด้านการศึกษา ฐานะเศรษฐกิจที่ค่อนข้างมั่นคงของไทย ดังปรากฏในแผนภาพที่ 1 ซึ่งศิริลักษณ์ คอมนันต์ (2544 : 30) เศรษฐกรไทย ได้จัดทำขึ้น รูปทรงเพชรนี้สอดคล้องกับข้อมูลในตารางที่ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพัฒนาการทางด้านสังคมและการศึกษาของไทยนั้นล้ำหลังพัฒนาการทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

ปัญหาสำคัญอันร้ายแรงอีกประการหนึ่งเป็นปัญหาเชิงคุณภาพการศึกษา ดังจะพิจารณากันในตอนต่อไป โดยวิเคราะห์ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของระบบการศึกษา ในรายงานของ ดร.อาตาคิ นั้น มีข้อสังเกตด้วยเช่นกันเกี่ยวกับประเด็นปัญหาอันร้ายแรงเกี่ยวกับความไม่เสมอภาคและการขาดความเป็นธรรมในอันที่จะมีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ

แผนภาพที่ 1 รูปทรงเพชรแสดงพัฒนาการของไทย

--- ประเทศไทย

..... กลุ่มประเทศระดับรายได้ปานกลาง ค่อนข้างต่ำ (Lower middle-income)
ตามนิยามของธนาคารโลก

ในขณะที่เหตุผลทางเศรษฐกิจมีน้ำหนักเพียงพอที่ทำให้จำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษานั้น ก็มีเหตุผลอื่น ๆ ทางด้านสังคม-วัฒนธรรม และการเมืองด้วยเช่นกัน ในขณะที่ได้ให้ความสนใจกันอย่างมากแก่วิกฤติเศรษฐกิจซึ่งเริ่มเมื่อปี 2540 ก็มีวิกฤติทางสังคมควบคู่มาด้วย ตัวอย่างเช่น การใช้สิ่งเสพติดในทางที่ผิด และปัญหาสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่เยาวชน (โปรดดู ฐิติ 2545) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องให้การศึกษาในด้านจริยธรรมให้มากขึ้น โดยเป็นส่วนสำคัญของข้อเสนอเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ การสอนจริยธรรมย่อมมีส่วนช่วยโดยตรงในการเสริมสร้าง-ประชาสังคมและลดการประทุมิชอบทางราชการลงให้เหลือน้อยที่สุด

ตารางที่ 2 อันดับของไทยในการจัดอันดับนานาชาติ จำนวนตามตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดเชิงสถิติ	อันดับของไทย	จำนวนประเทศที่ได้รับการจัดอันดับ
ร้อยละของงบประมาณของประเทศที่ใช้เพื่อการศึกษา	# 2	49
ความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติ	# 33	49
นวัตกรรม	# 50	58
ประสิทธิภาพของรัฐบาล	# 39	49
สมรรถนะทางเศรษฐกิจ	# 15	49
ประสิทธิภาพของภาคเอกชน	# 44	49
โครงสร้างพื้นฐาน	# 40	49
สมรรถนะทางการศึกษา	# 44	49
ความสามารถในการแข่งขันเชิงวิชาการ	# 38	49
ความสามารถในการแข่งขันทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	# 39	49
ความสามารถในการแข่งขันทางการบริหารจัดการ	# 40	58
ความสามารถในการแข่งขันในด้านแรงงาน	# 48	58
การคาดการณ์การเติบโตทางเศรษฐกิจในปี 2546	# 13	13 ประเทศในภูมิภาค
อันดับในผลสัมฤทธิ์ทางด้านวิทยาศาสตร์ในระดับนานาชาติ (TIMSS) 2542	# 25	38
อันดับในผลสัมฤทธิ์ทางด้านคณิตศาสตร์ในระดับนานาชาติ (TIMSS) 2542	# 27	38
อันดับในดัชนีสถาบันสาธารณสุข	# 42	58
ความยุติธรรมของระบบกฎหมาย	# 8	9 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก
ดัชนีชี้วัดการคอร์รัปชัน	# 64	85

ที่มา : รายงานประจำปี 2544 ว่าด้วยความสามารถในการแข่งขันระดับโลก สมาคมนานาชาติ-เพื่อการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา อรุณา (2545 : 2) ลิปเซทและลินซ์ (2000 : 113) บริษัทที่ปรึกษาว่าด้วยความเสี่ยงทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Political and Economic Risk Consultancy (PERC) Ltd.) พอร์เตอร์และคณะ รายงานด้านความสามารถในการแข่งขันระดับโลก 2544 - 2545 (The Global Competitiveness Report 2001 - 2002)

การประเมินระบบการศึกษาไทย : จุดแข็งและจุดอ่อนที่สำคัญ ๖

จุดแข็งที่สำคัญ ๖

ในรายงานการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย ริเอะ อาตาคิ (2002 : 21) ได้กล่าวถึงผลสำเร็จของไทยในด้านต่าง ๆ เช่น การรู้หนังสือ และการขยายตัวในเชิงปริมาณ อันน่าประทับใจของระบบการศึกษาไทย ในขณะที่อัตราการรู้หนังสือสูงถึงร้อยละ 95 ซึ่งสะท้อนให้เห็นผลงานอันดีเยี่ยมของกรมการศึกษานอกโรงเรียน และการรณรงค์ให้รู้หนังสือก่อนนั้น ภายใต้การนำของ ดร.เกษมา วรวรรณ ณ ออยุธยา การที่สตรีไทยกว่าร้อยละ 90 รู้หนังสือ นับว่าเป็นผลงานอันน่าทึ่งของไทย ในปัจจุบันเกือบทุกคนได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา และเมื่อปี 2544 ระบบการศึกษาของไทยมีนักเรียนอยู่ในความดูแลประมาณ 14 ล้านคน (สกศ. 2545 : 13) ร้อยละ 69.68 ของกลุ่มอายุในระดับมัธยมศึกษากำลังเล่าเรียนอยู่ มีโรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา 45,398 โรงเรียน ประถมศึกษา 33,488 โรงเรียน มัธยมศึกษาตอนต้น 10,384 โรงเรียน มัธยมศึกษาตอนปลาย (สายสามัญ) 2,799 โรงเรียน และมัธยมศึกษาตอนปลาย (สายอาชีพศึกษา) 896 โรงเรียน ในปี 2544 มีวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยรวมซึ่งมีนิสิตนักศึกษาอยู่ในความดูแลประมาณ 1.1 ล้านคน (สกศ. 2545 ก : 113) โดยทั่วไปแล้วโครงสร้างทางด้านที่ดินและอาคารของสถานศึกษาของไทยนับว่าดีทีเดียว และมีคุณภาพสูงกว่าโครงสร้างของบรรดาประเทศเพื่อนบ้านในแผ่นดินใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่มาก ตัวอย่างเช่น ร้อยละ 98 ของโรงเรียนไทยมีไฟฟ้าใช้ (แสดมเปอร์ 2002 : 34)

ในรายงานว่าด้วยการพัฒนาครูเพื่อปรับปรุงคุณภาพในการเรียนรู้ ดร.สิเทन्द्रา พิลเลย์ (2002 : 6) ได้รายงานว่า รัฐบาลไทยมิได้เพียงแต่จัดหาโรงเรียนให้เท่านั้น แต่ยังจัดหาครูเป็นจำนวนมากให้อีกด้วย อัตรากำลังครูทั้งสิ้นในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีเป็นจำนวน 562,247 คน (สกศ. 2545 : 88) ในเมื่อมีครูเป็นจำนวนมากเช่นนี้ อัตราส่วนของนักเรียน : ครู ของไทยจึงค่อนข้างต่ำทั้งในระดับประถมศึกษา (20.7) และระดับมัธยมศึกษา (21.6) (พิลเลย์ 2002 : 6) เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า โดยทั่วไปแล้วประเทศไทยมีนักการศึกษาที่ได้รับการศึกษาอย่างดีเยี่ยม (ในแง่ของวุฒิการศึกษาในระบบ) ซึ่งรวมทั้งผู้บริหารและครู (คูตารางที่ 3) ภายในกระทรวงศึกษาธิการเองมีข้าราชการกว่า 400 คน ที่มีวุฒิปริญญาเอก หลายคนจบการศึกษาจากบรรดามหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดในโลก ส่วนใหญ่สืบเนื่องจากระบบราชการไทย ซึ่งสนับสนุนให้ศึกษาต่อโดยให้ข้าราชการได้รับเงินเดือนประจำในขณะที่ที่ลาศึกษาต่อในประเทศไทยหรือ-

ประเทศอื่น ๆ ในช่วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา ประเทศไทยยังได้รับความช่วยเหลือจากนานาชาติเป็นจำนวนมากอีกด้วย ซึ่งช่วยให้นักการศึกษาหลายคนสามารถศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ

ตารางที่ 3 ได้แสดงให้เห็นสัดส่วนของงบประมาณไทยเป็นจำนวนมากที่จัดสรรสำหรับงานด้านการศึกษา ซึ่งเป็นประมาณ 3 เท่าของงบประมาณที่จัดสรรเพื่อการป้องกันประเทศ

ตารางที่ 3 ค่าวัดพื้นฐานเชิงสถิติที่สำคัญของระบบการศึกษาไทย

ตัวชี้วัดเชิงสถิติ	ค่าชี้วัดสำหรับประเทศไทย (2545)
ร้อยละของกลุ่มอายุที่เข้าเรียนในโรงเรียน	
ก่อนประถมศึกษา	95.8
ประถมศึกษา	103.2
มัธยมศึกษา	69.7
มัธยมศึกษาตอนปลาย	57.3
หลังมัธยมศึกษา	24.9
จำนวนปีการศึกษาโดยเฉลี่ยของกำลังแรงงาน	7.2
ร้อยละของวุฒิการศึกษาของครูที่สอนในระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6	
ต่ำกว่าปริญญาตรี	14.8
ปริญญาตรี	74.7
ปริญญาโท	6.9
ปริญญาเอก	1.2
ร้อยละของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติที่ใช้เพื่อการศึกษา	40.1
ร้อยละของงบประมาณรัฐบาลที่ใช้เพื่อการศึกษา	24.35
ร้อยละของงบประมาณของรัฐบาลที่ใช้ในระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา	44.4
งบประมาณที่ใช้ในระดับมัธยมศึกษา	23.7
งบประมาณที่ใช้ในระดับอุดมศึกษา	17.2
ร้อยละของงบประมาณด้านการศึกษาของรัฐบาลที่ใช้สำหรับบุคลากร	47.2
ร้อยละของงบประมาณด้านการศึกษาของรัฐบาลที่ใช้สำหรับที่ดินและอาคาร	25.0

ที่มา : สกศ. 2544 ข

จุดอ่อนในระบบ

ทั้ง ๆ ที่ระบบการศึกษาไทยได้ขยายตัวในเชิงปริมาณอย่างน่าประทับใจ และนักการศึกษาของไทยมีวุฒิทางการศึกษาในระบบค่อนข้างสูง ก็ยังมีปัญหาร้ายแรงในเชิงคุณภาพในหลายด้านด้วยกัน ดังที่ได้แสดงไว้ในการจัดอันดับของไทยดังกล่าวข้างต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ อาจจัดได้เป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ

- ๑ ปัญหาด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการ
- ๒ คุณภาพของครู วิธีการสอน และวิธีการเรียนรู้
- ๓ คุณภาพของบุคลากรและระบบแรงจูงใจ
- ๔ การจัดลำดับความสำคัญในด้านหลักสูตร

ปัญหาด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการ

ระบบการบริหารการศึกษาของไทยนั้น มีทั้งการคุมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลางเป็นอย่างมาก และขาดการประสานงานกัน อาตาคิ (2002 : 23) ชี้ให้เห็นว่ามี ภาคราชการ ทบวง กรม อยู่มากมายซึ่งมีภาระรับผิดชอบซ้ำซ้อนกันมา จนประมาณที่จัดสรรเพื่องานด้านการบริหาร สิ่งก่อสร้าง บุคลากร และการพัฒนาคุณภาพ ก็ไม่ได้สมดุลกัน โดยไม่ให้ความสนใจเพียงพอแก่งานในสองด้านหลัง อาตาคิตั้งข้อสังเกตว่า มีการใช้งบประมาณเพื่อปรับปรุงคุณภาพของครูเพียงร้อยละ 0.79 และผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศทั้ง 3 คน ล้วนแสดงความหวังใจว่า การฝึกอบรมระหว่างประจำการเท่าที่ดำเนินการกันมาในลักษณะของการประชุมปฏิบัติการแบบเข้มข้น โดยจัดนอกสถานศึกษานั้น ไม่บังเกิดผลเท่าใดนัก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติให้มีการปรับโครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการอย่างขนานใหญ่ การปรับรื้อดังกล่าวเป็นผลให้มีการโต้แย้งกันอย่างรุนแรงในเชิงนโยบายเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ ในการปฏิบัติ ตามบทบัญญัติที่สำคัญนี้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เองก็ได้หยิบยกปัญหาสำคัญที่ว่า การปรับรื้อโครงสร้างดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อนักเรียนอย่างไร

คุณภาพของครู วิธีการสอน และวิธีการเรียนรู้

ดร.ฟิลเลย์ ให้คำวิจารณ์อย่างค่อนข้างกว้างเกี่ยวกับคุณภาพของครูและสถาบัน การฝึกหัดครูที่ผลิตครูเหล่านี้ เขากล่าวว่าเป็นที่น่าเสียดายที่ครูเป็นจำนวนมากขาดวุฒิ

ด้านการฝึกหัดครู ดร.ฟิลเลย์ ยืนยันว่าครูส่วนใหญ่ไม่สามารถติดตามแนวการสอนสมัยใหม่ที่ก้าวหน้า ทั้งยังไม่ได้รับการเตรียมเพียงพอที่จะเตรียมเด็กเพื่อเข้าไปสู่สังคมแห่งความรู้ที่กำลังรุกคืบเข้ามาอย่างรวดเร็ว ในสังคมดังกล่าวจะมีคนเป็นจำนวนมากขึ้นที่จะต้องเป็นแรงงานที่มีความรู้ เขาย้ำว่านักการศึกษาของไทยเป็นจำนวนมากมีความรู้ในภาษาอังกฤษน้อย จึงมีผลกระทบต่อโอกาสที่จะติดตามแนวปฏิบัติทางด้านการสอนที่ดีที่สุดในโลกที่มีอยู่มากมายหลากหลาย หลักสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและการปฏิรูปการศึกษาไทย ก็เพื่อเปลี่ยนจากการเรียนรู้ที่ยึดครูเป็นสำคัญและการท่องจำ เป็นการเรียนรู้ที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญ และให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง (สทศ. 2545) ในรายงานดังกล่าวนั้น ดร.ฟิลเลย์ ยังไม่แน่ใจว่าครูไทยพร้อมที่จะรับวิธีการดำเนินงานในด้านการเรียนรู้ในแนวใหม่หรือไม่ นอกจากนี้ยังแสดงความห่วงใยในการเน้นวิธีการดำเนินงานเพียงวิธีเดียว นั่นก็คือ การเรียนรู้โดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ

คุณภาพของบุคลากรและระบบแรงจูงใจ

ดร.ฟิลเลย์ (2002 : 22) ได้สังเกตเห็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งในด้านการจูงใจนักเรียนที่เรียนเก่งให้ประกอบวิชาชีพครู ที่ประชุมคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2545 ก็ได้เห็นถึงประเด็นปัญหานี้ด้วยเช่นกัน (สทศ. 2545 : 3.2 หน้า 2) ดร.ฟิลเลย์ ได้ตั้งข้อสังเกตด้วยว่า ในระบบบริหารจัดการในปัจจุบันนี้ มีความสัมพันธ์น้อยมาก ระหว่างผลงานและรางวัลที่ได้รับ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติแสดงความห่วงใยด้วยเช่นกันเกี่ยวกับการขาดงานเพื่อหารายได้จากภายนอก ซึ่งเป็นเพราะครูได้รับเงินเดือนต่ำมาก

การจัดลำดับความสำคัญในด้านหลักสูตร

อาตาคิ (2002 : 25) ได้สังเกตเห็นว่า ในระบบการศึกษาของไทยนั้น มีปัญหาร้ายแรงในด้าน การจัดสรรเวลาให้แก่งานต่าง ๆ นักเรียนไทยอายุระหว่าง 12 - 14 ปี มีชั่วโมงเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (167 ชั่วโมงต่อปี) น้อยกว่านักเรียนในประเทศอื่น ๆ อีกมาก ตรงกันข้าม นักเรียนในออสเตรเลียใช้เวลาถึง 325 ชั่วโมงสำหรับวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ นักเรียนในออสเตรเลีย 251 ชั่วโมง และนักเรียนในเกาหลีใต้ 204 ชั่วโมง ในเมื่อวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เป็นวิชาแกนในการพัฒนาเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อการริเริ่มและความสามารถในการผลิต เรื่องนี้จึงเป็นประเด็นสำคัญและน่าเป็นห่วง ดร.ยงยุทธ ยุทธวงศ์ (2540) ได้เน้นในงานวิจัยหลายชิ้นว่าปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่ร้ายแรง

ประเด็นสำคัญในการพัฒนาครูซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

จำเป็นยิ่งที่จะต้องเพิ่มประสิทธิภาพของครูและปรับปรุงครูศึกษาให้มีคุณภาพสูงขึ้น เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการศึกษาของเยาวชนไทย..... ตรงกันข้าม เราจะปรับปรุงคุณภาพการศึกษาไม่ได้ หากเราจะเพียงแต่ทุ่มงบประมาณเป็นจำนวนมหาศาล หรือเพียงแต่ติดตั้งเครื่องคอมพิวเตอร์เพิ่มขึ้น หรือจัดทำหลักสูตรใหม่ในขณะที่ครูยังด้อยคุณภาพอยู่

มนตรี จุฬาวังนทล (2540 : 40) ซึ่ง

ฟิลเลย์ (2002 : 9) ยกมากล่าว

ครูจะต้องยอมรับความจริงที่ว่าตนเองก็คือนักเรียนผู้แสวงหาความรู้ด้วยเช่นกัน ในหลายด้านด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้เปรียบเสมือนชีวิตเรานั้นเอง หากจะให้ชีวิตเราเจริญงอกงาม ก็จะต้องหล่อเลี้ยงและฟูมฟัก การชะล่าใจจะทำให้ไม่สามารถเพิ่มพูนความรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ในวงการการศึกษา

กมลวัฒน์ ประพุดิธรรม (2545 : 3)

ในตอนต่อไปของรายงานนี้ ส่วนใหญ่จะอาศัยรายงานว่าด้วย การพัฒนาครูเพื่อปรับปรุงคุณภาพการเรียนรู้ : โครงการปฏิรูปการศึกษาของไทยฯ ซึ่ง ดร.สิเทนตรา ฟิลเลย์ แห่งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีแห่งควีนส์แลนด์ในออสเตรเลียได้จัดทำขึ้น (ฟิลเลย์ 2002)

ภูมิหลัง : สิ่งท้าทายเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

เศรษฐกิจไทยซึ่งแต่เดิมเป็นเศรษฐกิจฐานเกษตรกรรม มีมูลค่าเพิ่มต่ำ และอาศัยแรงงานราคาถูกนั้น กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วกลายเป็นเศรษฐกิจที่มีความหลากหลาย มีความโน้มเอียงไปในด้านการตลาด และดำเนินงานกันในระดับโลก โดยมีภาคบริการที่เข้มข้นและขยายเติบโตขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมมีผลกระทบต่อประเทศไทยในการดำเนินยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างสำคัญเป็นหลายประการ (คูตารางที่ 1) สภาพทางเศรษฐกิจใหม่ของไทยดังกล่าวทำให้จำเป็นต้องมีแรงงานที่มีความรู้เพิ่มมากขึ้น

เป็นจำนวนมาก สามารถเป็นผู้เรียนรู้จนตลอดชีวิต พร้อมกับสามารถปรับตนและแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี เศรษฐกิจไทยซึ่งมีความเป็นนานาชาติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1 นั้น ก็แสดงผลกระทบเป็นอย่างมากต่อการศึกษาด้วย ในการเตรียมและฝึกฝนแรงงานที่มีความรู้ดังกล่าว จำเป็นต้องเปลี่ยนแนวการดำเนินงานในด้านการเรียนการสอนของไทยอย่างขนานใหญ่ การเรียกร้องให้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในแนวนี้ปรากฏอยู่แล้วในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บริบททางประวัติศาสตร์

เพื่อเตรียมครูสำหรับระบบการศึกษาที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา ประเทศไทยจึงได้วางระบบแบบผสม ส่วนใหญ่ประกอบด้วยคณะศึกษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และเครือข่ายวิทยาลัยฝึกหัดครู แท้ที่จริงแล้ว มีการก่อตั้งวิทยาลัยครูขึ้น 1 แห่งในทุก 2 จังหวัด จึงมีวิทยาลัยดังกล่าวรวม 36 แห่ง คณะศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และในขณะนี้มีจำนวนถึง 19 แห่ง ลักษณะสำคัญของระบบนี้คือ บรรดาคณะศึกษาศาสตร์และวิทยาลัยครูอยู่ภายใต้การบริหารของต่างกระทรวงกัน คณะศึกษาศาสตร์นั้นสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ส่วนวิทยาลัยครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมา ไทยประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมากในด้านการวางแผนครอบครัว เป็นผลให้ครอบครัวมีขนาดเล็กลงมาก จึงมีผลกระทบต่อจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนในระดับประถมศึกษา เมื่อไทยมีความสามารถอันเหลือในการผลิตครู ดังนั้นในต้นทศวรรษ 1990 จึงได้ยกฐานะวิทยาลัยครูขึ้นเป็นสถาบันราชภัฏ โดยได้รับอนุมัติให้เปิดสอนหลักสูตรวิชาอื่น ๆ นอกเหนือไปจากศึกษาศาสตร์ นอกจากนี้ ยังได้รับอนุมัติให้สอนทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท แม้แต่สถาบันราชภัฏสวนดุสิตเองก็กำลังเปิดสอนระดับปริญญาเอกร่วมกับมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในออสเตรเลีย เมื่อไม่นานมานี้การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของภาคเอกชนได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จึงมีคณะศึกษาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเอกชนด้วย เช่น มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ดังนั้น เมื่อรวมมหาวิทยาลัยและสถาบันราชภัฏแล้ว จึงมีหลักสูตรครุศาสตร์อย่างน้อย 60 หลักสูตรด้วยกัน

นอกจากสถาบันต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังมีสถาบันอื่น ๆ อีกที่จัดการฝึกอบรมครูประจำการ สำหรับสาขาวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีนั้น สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญที่สุด มหาวิทยาลัยเปิดทั้งสองแห่ง กล่าวคือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยรามคำแหง ต่างจัดอบรมครูประจำการด้วยหลักสูตรทางไกล

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการเรียนการสอน

ดร.พิลเลย์ (2002 : 8) ยืนยันว่า ปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ดังต่อไปนี้มีผลกระทบต่อในเชิงลบต่อคุณภาพการศึกษาของไทย คือ

- ๑ สถาบันต่าง ๆ ที่มีส่วนรับผิดชอบการฝึกหัดครูยังขาดการประสานสัมพันธ์กัน
- ๒ ระบบการควบคุมดูแลในลักษณะระดับบนสู่ระดับล่างโดยการใช้อำนาจ ซึ่งมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างครูและฝ่ายบริหาร

๓ ในด้านวิชาชีพนั้น ครูยังไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาอย่างพอเพียงในระดับนานาชาติ ดังนั้น จึงไม่ทราบถึงแนวโน้มใหม่ ๆ ทางด้านวิชาการ การวิจัยในเชิงนวัตกรรม และแนวปฏิบัติทางด้านครุศาสตร์ที่ดีที่สุด นอกจากนี้ งานวิจัยเมื่อเร็ว ๆ มาเกี่ยวข้องกับสมองของมนุษย์และการทำงานของมันสมองก็มักจะเกี่ยวข้องกับวิชาชีพครูด้วยเช่นกัน (ศันสนีย์ 2544)

๔ ในปัจจุบันมักจะใช้วิธีการสอนแนวคิดเชิงทฤษฎีอย่างเป็นทางการโดยไม่ถ่ายทอดทฤษฎีการเรียนรู้ออกเป็นภาษาง่าย ๆ ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ (หน้า 33)

พิลเลย์ (หน้า 9) ยืนยันต่อไปว่า คุณภาพของทั้งครูและนักเรียนได้ลดลงเป็นอย่างมาก โดยแสดงหลักฐานจากสมรรถนะที่ต่ำของนักเรียนไทยในการแข่งขันโอลิมปิกทางวิชาการนานาชาติสำหรับวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (พิศาล 2545) นอกจากนี้ ยังอ้างถึงข้อวิจารณ์ของ ดร.ชฎามาศ อูวะเศรชฎกุล ผู้อำนวยการสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมเทคโนโลยีแห่งชาติ (บุณนาค 2545) จริงอยู่ ข้ออ้างของ ดร.พิลเลย์นั้นอาจเป็นจริง แต่จะต้องมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้มาตรฐาน แม่นยำและเชื่อถือได้ที่รวบรวมมาเป็นระยะเวลาพอสมควรมาสนับสนุนข้ออ้างดังกล่าวด้วย

แผนพัฒนาครูเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการศึกษาของไทย

โดยอาศัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผลงานของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2542 - ปัจจุบัน) งานอันกว้างขวางของสำนักงานปฏิรูปวิชาชีพครู หลักสูตรใหม่-ของกระทรวงศึกษาธิการ และการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง (กรมวิชาการ) และโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการของธนาคารพัฒนาเอเชียครั้งก่อน (2541 - 2542) รัฐบาลไทยได้วางแผนหลักการพัฒนาครูที่เป็นระบบ เพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา แผนดังกล่าวมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑ มีความเป็นเอกภาพและประสานงานกันดียิ่งขึ้นระหว่างบรรดาคณะศึกษาศาสตร์และสถาบันราชภัฏ โดยอาศัยการปรับหรือโครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการด้วยการรวมทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการเข้าด้วยกัน

๑ การก่อตั้งสำนักงานปฏิรูปวิชาชีพครู

๑ การพัฒนาโครงการเพื่อแสวงหาและยกย่องครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ และครูแกนนำ เพื่อเป็นทางหนึ่งที่จะส่งเสริมวิชาชีพครู และสร้างกลุ่มแกนนำของครูผู้มีจิตใจปฏิรูปและขยายเครือข่ายครูดังกล่าว ผู้ซึ่งอาจช่วยมิตรครูด้วยกันให้เป็นครูที่มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลยังได้วางโครงการเพื่อแสวงหา าคครูภูมิปัญญาไทย (เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น) และผู้บริหารสถานศึกษาดั้งเดิมอีกด้วย

๑ การแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งมีศาสตราจารย์ นายแพทย์-ประเวศ วะสี เป็นประธาน และผลงานของคณะกรรมการฯ ส่งผลให้มีเอกสารเฉพาะเรื่องที่สำคัญว่าด้วยการปฏิรูปการเรียนรู้ (สทศ. 2543)

๑ การตั้งคณะกรรมการประสานโครงการพัฒนาครูและคณะกรรมการประสานโครงการพัฒนาการฝึกหัดครู

๑ การตั้งเครือข่ายพ่อแม่เพื่อการปฏิรูปการศึกษา ที่น่าสนใจคือ ดร.กมลพรรณ ชิวพัทธ์ศรี แพทย์สาขากุมารเวช ผู้ประสานเครือข่ายดังกล่าว ได้ให้ลูกสามคนของตนลาออกจากโรงเรียนรัฐบาลของไทย เพราะเด็ก ๆ ไม่มีความสุข สืบเนื่องจากการเน้นการเรียนรู้แบบท่องจำ และนำเด็ก ๆ ไปเข้าเรียนในโรงเรียนนานาชาติ ซึ่งใช้หลักสูตรที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (น.ส.พ. เดอะเนชั่น ฉบับวันที่ 27 พฤษภาคม 2545 : 5C)

๑ การพัฒนารูปแบบครูศึกษาแนวใหม่ 2 รูปแบบ

1) หลักสูตร 4 + 2 ปี (อักษรศาสตรบัณฑิตหรือวิทยาศาสตร์บัณฑิต หรือศึกษาศาสตรบัณฑิต) โดยมีการฝึกวิชาชีพด้านการสอนในชั้นเรียนเป็นเวลา 1 ปี

2) หลักสูตร 5 ปี ซึ่งเสนอโดยสถาบันราชภัฏ

๑ ข้อเสนอให้มีระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูและขึ้นทะเบียนครู คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในระบบใหม่เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2545

๑ มีการเสนอกรอบการกำหนดตำแหน่งครูใหม่ โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับสำหรับ-
โครงสร้างอัตราเงินเดือนใหม่ แผนการกำหนดตำแหน่งใหม่นั้นแบ่งตำแหน่งครูออกเป็น 5 ระดับ-
ด้วยกัน คือ ผู้ช่วยครู ครู ครูอาวุโส ครูผู้ชำนาญการ และครูผู้ชำนาญการอาวุโส ทั้งยังได้จัดทำ
กรอบสำหรับตำแหน่งที่คล้ายคลึงกันสำหรับผู้บริหารการศึกษา ในกรณีนี้ได้กำหนดขั้นเงินเดือน-
สำหรับตำแหน่งแต่ละประเภท โดยเสนอต่อคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเมื่อวันที่ 13
พฤษภาคม 2545

๑ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2545 ได้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาวิชาชีพครู ซึ่งเป็นสมาคม-
ใหม่ ในปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 40,000 คนแล้ว

ประเด็นที่น่าห่วงใยเกี่ยวกับการพัฒนาครูในประเทศไทยในปัจจุบัน

ในรายงานการพัฒนาครูเพื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพนั้น ดร.ฟิลเลย์ได้แสดงความห่วงใย-
หลายประการเกี่ยวกับช่องว่างและปัญหาต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับงานริเริ่มใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาครู-
ดังกล่าวข้างต้นนั้น ดร.ฟิลเลย์เป็นห่วงว่างานริเริ่มต่าง ๆ ดังกล่าวไม่สานต่อกัน เพราะขาด
การสื่อสารและความร่วมมือระหว่างกลุ่มและคณะกรรมการต่าง ๆ (ฟิลเลย์ หน้า 18) เขาพบ-
แม้กระทั่งว่าการใช้ศัพท์แสงและโครงสร้างต่าง ๆ ก็ไม่ตรงกัน

ดร.ฟิลเลย์มีความห่วงใยเป็นอันมากเกี่ยวกับข้อเสนอสำหรับหลักสูตรครูศึกษา
ระดับปริญญาสำหรับครูก่อนประจำการ ซึ่งต้องใช้เวลาศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นเวลาถึง 5
หรือ 6 ปี จึงจะได้รับปริญญา ในเมื่อได้วางเป้าหมายกันไว้ว่าจะพยายามจูงใจนักเรียนที่เรียนเก่ง-
ที่สุดให้ประกอบวิชาชีพครู (สกศ. 2545 : 3.2 หน้า 2) ข้อกำหนดใหม่ให้มีปริญญาตรีทางสาขา-
ศึกษาศาสตร์ซึ่งเรียกร่องมากยิ่งขึ้นนี้อาจทำให้บังเกิดผลในเชิงลบก็ได้ ฟิลเลย์ (หน้า 21) ได้
ยืนยันอย่างน่าเชื่อถือว่าหลายประเทศได้ผลิตครูที่มีคุณภาพภายในเวลา 4 ปี ผู้ที่สนับสนุน
หลักสูตร 6 ปี จึงต้องรับคำวิจารณ์ดังกล่าวไว้พิจารณาอย่างจริงจัง เพราะจำเป็นยิ่งสำหรับ
ประเทศไทยที่จะต้องดำเนินงานเพื่อให้ระบบการศึกษายังเกิดประสิทธิภาพสูงสุด เราไม่ควร
ซื้อรถเมอร์ซิเดสเบนซ์ในเมื่อรถโฟล์คสวาเก้นก็เพียงพอแล้ว (ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช)

ในด้านการฝึกอบรมระหว่างประจำการนั้น ดร.ฟิลเลย์เป็นห่วงว่า ไม่ควรให้ครูต้อง-
ละทิ้งชั้นเรียนไปในขณะที่เข้ารับการฝึกอบรมระหว่างประจำการ โดยเหตุที่ดร.ฟิลเลย์ วิพากษ์-
วิจารณ์เป็นอย่างมากถึงคุณภาพของนักการศึกษาและครูของไทย ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่-

ดร.ฟิลเลย์จะให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับการอบรมครูประจำการ และยืนยันว่าบางทีการจัดการฝึกอบรมระหว่างประจำการในแนวใหม่ที่มีคุณภาพให้แก่ครูไทย อาจเป็น งานท้าทายที่หนักหน่วงที่สุดในการพัฒนาครูไทยในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา (หน้า 22) ดร.ฟิลเลย์ เห็นว่า ช่องว่างที่กว้างที่สุดในระบบการศึกษาในปัจจุบันคือ การจัดการฝึกอบรมที่มีคุณภาพ เพื่อให้มีความเข้าใจในวิธีดำเนินงานใหม่ ๆ ในด้านการเรียนรู้และการบริหารจัดการการศึกษา (หน้า 31)

ดร.ฟิลเลย์ ห่วงใยด้วยเช่นกันเกี่ยวกับการขาดการประสานงานระหว่างผู้จัดการฝึกอบรมระหว่างประจำการแม้กระทั่งภายในกระทรวงเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การดำเนินงานของกรมวิชาการและสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

การจัดการอบรมระหว่างประจำการที่มีคุณภาพนั้นยุ่งยากยิ่งขึ้น เพราะขาดความเข้าใจเพียงพอในลักษณะและประเภทของความรู้ต่าง ๆ ซึ่งครูจำเป็นต้องมีไว้ในระบบเศรษฐกิจใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องมีคณาจารย์ที่มีความรู้เป็นจำนวนมากขึ้น ฟิลเลย์ได้ให้ภาคผนวก (4) ที่เป็นประโยชน์ โดยให้ตัวอย่างความรู้ประเภทต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ในระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในประเทศออสเตรเลีย (หน้า 28)

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งซึ่งดร.ฟิลเลย์ ห่วงใย คือ ในปัจจุบันยังขาดระบบแรงจูงใจ ที่จะส่งเสริมการอบรมระหว่างประจำการและการสอนอย่างมีคุณภาพ ในการนี้ได้ให้ข้อมูลอันมีค่าสำหรับปี 2544 (หน้า 36) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เพียงร้อยละ 1.8 ของครูทั้งหมดเท่านั้นที่ได้เลื่อนขั้นเงินเดือน 2 ขั้น ซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาเป็นอย่างมาก คาดกันว่าครูอีกร้อยละ 16.2 เป็นครูที่ดีแต่ไม่สามารถได้รับการเลื่อนขั้นดังกล่าวได้ ตามความเป็นจริงแล้ว หมายความว่าครูจำนวนมากมายมหาศาลได้รับเงินเดือนเพิ่มเท่ากันหมด ไม่ว่าจะมีความประพฤติปฏิบัติงานเป็นอย่างไร เห็นได้ชัดว่าอัตราการเพิ่มค่าตอบแทนสำหรับครูนั้นน้อยกว่าข้าราชการอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งยิ่งทำให้สถานภาพวิชาชีพของครูลดต่ำลงไปอีก

ข้อเสนอแนะเพื่อพิจารณาในด้านการพัฒนาครูเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา

ในรายงานของดร.ฟิลเลย์ นั้น มีข้อเสนอแนะหลายประการซึ่งควรได้รับการพิจารณา ข้อเสนอแนะดังกล่าวอาจสรุปและสังเคราะห์ได้ดังนี้

1) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนทราบ ว่า การบริหารในแนวใหม่มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ดีขึ้น

2) ในเมื่อมีผู้ที่มีบทบาทและมีส่วนได้ส่วนเสียอยู่เป็นจำนวนมากมายและหลากหลาย ซึ่งล้วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครู ดร.ฟิลเลย์จึงเสนอให้จัดทำคู่มือทางด้านนโยบายและแนวทางการปฏิบัติ (Manual of Policy and Procedures-MOPP) เพื่อกำหนดให้ชัดเจนถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้มีบทบาทและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการนี้ ดร.ฟิลเลย์มิได้ขยายความโดยละเอียดว่าจะจัดทำคู่มือดังกล่าวอย่างไร จะมีฐานะทางกฎหมายในลักษณะใด ในเชิงเทคนิคแล้ว กฎหมายต่าง ๆ ซึ่งสำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้ร่างขึ้นเพื่อนำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติไปใช้บังคับนั้น ควรตอบสนองข้อเสนอแนะนี้ได้เป็นอย่างดี

3) ในเมื่อมีรูปแบบการบริหารในแนวใหม่ จำเป็นต้องมี*แนวคิดใหม่* (mindset) โดยเน้นในเรื่องการอำนวยความสะดวกแก่ครู และมีใช้การควบคุมครูในการปฏิบัติงาน

4) ในการพัฒนาครูนั้น ควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกแก่การฝึกอบรมระหว่างประจำการโดยใช้*โรงเรียนเป็นฐาน* สิ่งที่ต้องเน้น คือ การเปลี่ยนความเชื่อของครูเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของตน การฝึกอบรมนั้นจะใช้ระยะเวลาด้วยเช่นกัน

5) ในด้านหลักการสอนใหม่ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและให้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ดร.ฟิลเลย์เสนอว่า ครูจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์มากมายหลากหลาย ซึ่งรวมหลักการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญด้วย แต่มีใช้ยึดหลักการดังกล่าวแต่เพียงหลักการเดียว รูปแบบที่ขยายกว้างขึ้นนี้เรียกว่า *การเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย* (distributed learning) (หน้า 25) ดร.ฟิลเลย์ยืนยันด้วยว่าเพื่อให้ผู้ที่เตรียมตนเป็นครูระดับมัธยมศึกษามีความคล่องตัว ควรจัดให้เรียนวิชาเอก 2 วิชา มีใช้วิชาเดียว

6) จำเป็นต้องสร้าง*ศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ในชุมชน* (Local Learning Resource Center) ซึ่งนักเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และสมาชิกในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยง่าย เพื่อให้การปฏิรูปการเรียนรู้ตามรูปแบบใหม่ดำเนินไปอย่างราบรื่น

7) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบแรงจูงใจ ซึ่งมีความหลากหลายพร้อมด้วยคำอธิบายและข้อกำหนดต่าง ๆ อย่างชัดเจนเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของครูแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม ในเมื่อระบบใหม่มีลักษณะกระจายอำนาจจากส่วนกลาง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับท้องถิ่นควรมีโอกาสใช้วิจารณ์ญาณของตน รวมทั้งเป็นผู้วางระบบแรงจูงใจที่เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ของตน (หน้า 49) และเมื่อมีปัญหาอุปสรรคในด้านการเงินที่มีอยู่จำกัด

ก็ควรจะวางระบบการให้รางวัลที่ไม่เน้นตัวเงิน ดังที่ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ และดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ได้เสนอไว้

8) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิรูปวิธีประเมินให้สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนการสอนในแนวใหม่ หากไม่มีการปรับเปลี่ยดังกล่าว การดำเนินงานเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้อาจมีผลกระทบกระเทือนอย่างร้ายแรงโดยที่มิได้คาดกันมาก่อน

9) จะต้องใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้มากยิ่งขึ้น เพื่อปรับปรุงการฝึกหัดครู และวางระบบข้อมูลทางด้านการบริหารการศึกษา ซึ่งจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกระจายตัวและจัดสรรครูทั่วประเทศ นอกจากนี้เทคโนโลยีสารสนเทศนั้นอาจช่วยในการพัฒนาความรู้ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก/ระดับนานาชาติ ให้อยู่ในดุลย์อันเหมาะสม เพราะความรู้ทั้งสามระดับดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งในยุคสารสนเทศนี้ ในเมื่อยังมีปัญหากันอยู่ในด้านความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ จึงมักจะมิได้ดึงดวงประโยชน์จากข้อมูลในระดับโลก/ระดับนานาชาติกันอย่างเพียงพอ

ข้อวิจารณ์สุดท้ายเกี่ยวกับการพัฒนาครูเพื่อปฏิรูปการศึกษา

ในการประชุมพิจารณารายงานซึ่งจัดให้มีขึ้นที่ สกศ. เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2545 ได้มีการพิจารณากันอย่างถี่ถ้วนเกี่ยวกับข้อค้นพบในรายงานดังกล่าว ผู้วิจารณ์รายงาน ได้แก่ ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย และศาสตราจารย์ ดร.มนตรี จุฬาวินทล ผู้อำนวยการสถาบันคีนันแห่งเอเชีย และอดีตผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูปวิชาชีพ ครู บรรดาผู้วิจารณ์มีความเห็นพ้องต้องกันว่ารายงานดังกล่าวมีความครอบคลุมและเป็นรายงานที่มีค่า เพียบพร้อมด้วยข้อเสนอแนะสำคัญ ๆ มากมายที่ควรนำไปพิจารณา

ประเด็นสำคัญ ๆ ของผู้อภิปรายเกี่ยวกับการพัฒนาครูเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษานั้น พอสรุปได้ดังนี้

๑) ในการส่งเสริมการพัฒนาครู จำเป็นต้องเน้นให้มากขึ้นถึงความสำคัญของความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ครูซึ่งขาด ความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ จะสร้างลักษณะนิสัยเช่นเดียวกันให้แก่ศิษย์ของตนได้อย่างไร ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ ได้เน้นถึงความสำคัญของความใฝ่รู้ด้วยเช่นกัน (2545 : 6; โปรดดูสันสนีย์ 2543 ข ด้วย) ประเด็นนี้เป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทยซึ่งเน้นในเรื่อง ความสนุกทำ แท้ที่จริงแล้ว ดร.ชัยอนันต์ (2541) ได้คิดศัพท์ใหม่ คือ านเพลิน (plearn จาก play + learn)

หมายความว่า การเรียนรู้ในเชิงเล่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในด้านนี้ซึ่งมักจะถูกละเลยไป การเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย ซึ่ง ดร.ฟิลเลย์ ได้กล่าวขำขัน อาจก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความสุขมากขึ้นได้เป็นอย่างดี

๑. สำคัญยิ่งที่จะต้องสร้างนิสัยให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง

๑. ข้อเรียกร้องให้มีกรอบการดำเนินงานระดับชาติเพื่อพัฒนาครู (National Framework for Teacher Development) นั้น มิได้คำนึงถึงผลงานของสำนักงานปฏิรูปวิชาชีพครูที่ดำเนินมาเป็นเวลาหลายปีที่พยายามจะพัฒนาองค์ประกอบสำคัญ ๆ สำหรับกรอบการดำเนินงานดังกล่าว

๑. จะต้องเน้นให้มากขึ้นว่าเราจำเป็นต้องรู้ว่า จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ซึ่งรวมทั้งผู้วางนโยบายระดับสูงสุดอีกด้วย

๑. รายงานนี้ยังประเมินความสามารถที่มีอยู่ของครูไทยในระดับต่าง ๆ เป็นจำนวนมากนั้นต่ำเกินไป

๑. ในด้านการพัฒนาระบบแรงจูงใจ และเลื่อนตำแหน่งด้วยความสามารถ จะต้องพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบยิ่งขึ้นถึงประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบราชการ ตัวอย่างเช่น ความร่วมมือที่จำเป็นระหว่างคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน กระทรวงศึกษาธิการ ครูสภา และสำนักงานปฏิรูปการศึกษา เป็นต้น

๑. การวิพากษ์วิจารณ์สถาบันราชภัฏยังไม่ลึกซึ้งเพียงพอ และในบางกรณีอาจชวนให้เข้าใจผิด การเปลี่ยนสภาพเป็นสถาบันอุดมศึกษาโดยสอนหลักสูตรที่หลากหลายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นั้น เป็นเรื่องที่สลบซับซ้อน ซึ่งไม่สามารถวิเคราะห์กันได้อย่างง่าย ๆ

บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารซึ่งอำนวยความสะดวกต่อการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้

ภูมิหลัง

รายงานในตอนนี้นำเสนอข้อสรุปว่าด้วย เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้โดยตรงและการฝึกอบรมระหว่างประจำการ ซึ่ง ดร.จอห์น แสตมเปอร์ แห่งบริการด้านการเรียนรู้ในเขตแปซิฟิก (Pacific Learning Services) ที่ฮาวาย เป็นผู้จัดทำ

ในหมวด 9 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศให้เป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ และการศึกษา

ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในโรงเรียน แนวโน้มทั่วไปในการใช้อุปกรณ์ดังกล่าวในชั้นเรียนก็ต่อเมื่อได้มีการใช้กันอย่างกว้างขวางแล้วในสังคม ตัวอย่างเช่น คีรินทร์และคณะ (2542) ได้กล่าวถึงความจำเป็นของวิวัฒนาการของอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นในสังคมไทยโดยทั่วไป ในปัจจุบันร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ในเขตเมืองของไทยได้กลายเป็นของธรรมดาไปเสียแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มดังกล่าว

ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ ๆ ในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไปใช้เพื่อการศึกษาในประเทศไทยนั้น ดร.แสดมเปอร์ได้ชี้ให้เห็นว่าสืบเนื่องจากปัจจัยเบื้องต้นดังต่อไปนี้

๑ มีงบประมาณที่จำกัดสำหรับการจัดซื้อจัดหาและบำรุงรักษาทรัพยากรเทคโนโลยีสารสนเทศ

๒ ผู้บริหารไม่ให้ความสนับสนุน

๓ ผู้บริหารและครูมีประสบการณ์น้อยในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

๔ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วอย่างไม่คุ้มค่า

๕ มีซอฟต์แวร์ไม่พอเพียงสำหรับอำนวยความสะดวกแก่ฮาร์ดแวร์ที่มีอยู่แล้ว

ตารางที่ 4 แสดงตัวบ่งชี้เชิงสถิติที่สำคัญ ๆ ว่าด้วยสถานการณ์การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในประเทศไทยในปัจจุบัน และศักยภาพของไทยในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น

ตารางที่ 4 คิวชี้วัดเชิงสถิติที่สำคัญ ๗ เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อการศึกษาในประเทศไทย

คิวชี้วัดเชิงสถิติ	ค่าสำหรับประเทศไทย
ร้อยละของประชากรทั้งสิ้นที่ใช้อินเทอร์เน็ต	1.6 - 5.6 %
ร้อยละของประชากรในเขตชนบทที่ใช้อินเทอร์เน็ต	0.05%
โรงเรียนประถมศึกษาที่มีไฟฟ้าใช้	98%
โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีไฟฟ้าใช้	100%
โรงเรียนประถมศึกษาที่มีโทรศัพท์เข้าถึง	21%
โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีโทรศัพท์เข้าถึง	90%
จำนวนเครื่องคอมพิวเตอร์ต่อโรงเรียน (ระดับประถมศึกษา)	2.26
จำนวนเครื่องคอมพิวเตอร์ต่อนักเรียน (ระดับประถมศึกษา)	1.84
จำนวนเครื่องคอมพิวเตอร์ต่อโรงเรียน (ระดับมัธยมศึกษา)	19
จำนวนเครื่องคอมพิวเตอร์ต่อนักเรียน (ระดับมัธยมศึกษา)	1 : 53
จำนวนโรงเรียนที่มีเครื่องรับสัญญาณดาวเทียม	12,000 (ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา)

ก่อนอื่นพึงสังเกตข้อจำกัดหลายประการเกี่ยวกับข้อมูลเหล่านี้ ในเมื่อเครื่องคอมพิวเตอร์นั้นหมดอายุอย่างรวดเร็ว เราจึงไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับอายุเฉลี่ยการใช้งานของเครื่องคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ ยังไม่มีข้อมูลว่ามีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับงานอื่นที่นอกเหนือจากงานสอน เช่น งานบริหาร การเก็บข้อมูล และงานธุรการ มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ เรายังไม่ทราบด้วยว่ามีเครื่องคอมพิวเตอร์จำนวนเท่าใดที่ถูก ำเก็บเข้ากรุ (นั่นก็คือได้รับการคุ้มกันด้วยเกรงว่าจะชำรุด นำไปใช้ในทางที่ผิด หรือถูกขโมย)

ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาของไทยนั้นมีศักยภาพพอสมควรที่จะเชื่อมต่อกับเครื่องโทรศัพท์ อย่างไรก็ตาม ปัญหาในเรื่องราคาและความกว้างแถบคลื่น (bandwidth) อาจมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและทำให้การใช้งานอยู่ในวงจำกัด ซึ่งสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาแล้วไม่เป็นเช่นนั้น เพราะแทบจะไม่สามารถต่อสายโทรศัพท์ได้ ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นด้วยว่าประเทศไทยมีศักยภาพเป็นอย่างมากในการใช้เทคโนโลยีทาง

ด้านดาวเทียมเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ นับว่าเป็นความโชคดีอย่างยิ่งของประเทศไทยที่สามารถรับสัญญาณจากดาวเทียมไทยคม 3 ได้ แต่ยังมีได้มีการใช้งานกันอย่างเต็มที่ ซึ่งนอกจากประเทศไทยแล้ว วงโคจรยังครอบคลุมถึงประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม และพม่า ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นส่วนสำคัญของอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขงที่มีความสำคัญทีเดียว

เพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ รัฐบาลไทยได้สนับสนุนการพัฒนาโครงการ-เครือข่ายอีกหลายโครงการด้วยกัน

๑ SchoolNet เริ่มขึ้นเมื่อปี 2538 โดยมีโรงเรียนในโครงการนำร่องรวม 50 โรงเรียนเมื่อถึงปี 2545 คาดว่าโครงการนี้จะเชื่อมต่อโรงเรียนต่าง ๆ เป็นจำนวน 5,000 โรงเรียน

๒ UniNet เป็นระบบของทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งเชื่อมต่อมหาวิทยาลัยของรัฐทั้งหมดโดยอาศัยสายส่งสัญญาณความเร็วสูงที่ใช้สายไฟเบอร์ออปติก

๓ EdNet เป็นเครือข่ายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงโรงเรียนรัฐบาลและสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมด เครือข่ายนี้จะเริ่มดำเนินงานในปี 2545 และในที่สุด SchoolNet จะหลอมรวมเข้ากับ EdNet

๔ เมื่อถึงปลายปี 2543 รัฐบาลวางแผนขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสำหรับเขตชนบทจากที่มีอยู่ใน 3,500 ตำบล เป็น 7,500 ตำบล ซึ่งเป็นโครงการระดับภูมิภาคที่สำนักงานเลขาธิการอาเซียนได้เริ่มขึ้น (น.ส.พ.บางกอกโพสต์ ฉบับวันที่ 27 พฤษภาคม 2545 : 3)

โครงสร้างสำคัญ ๆ ในเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ความสามารถในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์

ถึงแม้ว่ามีการใช้เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ในโรงเรียนกันตั้งแต่ปี 2521 ได้มีการโต้แย้งกันเป็นอย่างมากในระดับนานาชาติว่า นักเรียนจะต้องมีทักษะใดในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อจะได้ สามารถใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เป็นำ (โปรดดูรีบบเบิลเซอร์ 1992; ISTE 2000) ในภาคผนวก 2 ของรายงานของ ดร.แอสตมเปอร์ มีเอกสารอ้างอิงเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นสำคัญในเรื่องความสามารถในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์

ประสิทธิภาพในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง (Computer Self-Efficacy)

โครงสร้างอันสำคัญนี้ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งกับการเรียนรู้และการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ เกี่ยวพันกับเจตคติและความเชื่อมั่นเกี่ยวกับความสามารถของคนที่ทำงานเฉพาะเจาะจงได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีครูเป็นจำนวนมากในประเทศต่าง ๆ ที่มีความรู้สึกว่าคุณมีประสิทธิภาพน้อยในด้านเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยอาจมีการผสมผสานระหว่าง ความวิตกกังวลในเรื่องเครื่องคอมพิวเตอร์ และ ความกลัวเทคโนโลยี ในเมื่อไม่สามารถพิมพ์ดีดได้ ก็อาจทำให้ขยายที่จะทำงานด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ การที่เกรงว่าจะไม่สามารถใช้อุปกรณ์เทคนิคได้อย่างถูกต้อง ทำให้ครูขยายที่จะใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ต่อหน้านักเรียนของคุณด้วย

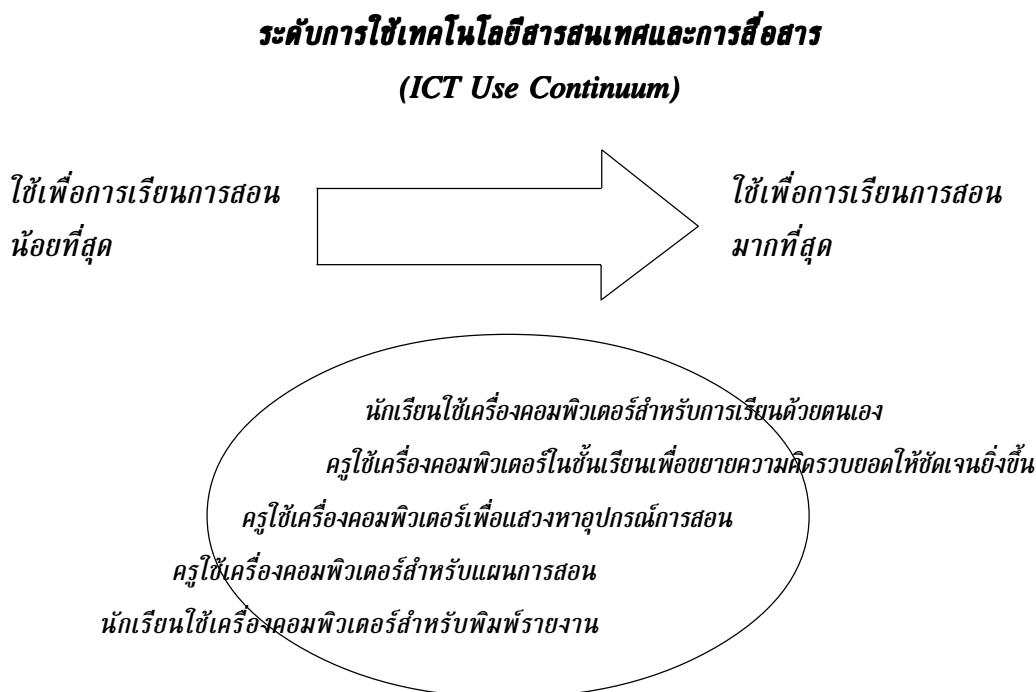
มาตรฐานเทคโนโลยี

เริ่มมีการวางมาตรฐานเฉพาะสำหรับด้านเทคโนโลยีเมื่อไม่นานมานี้เอง สหรัฐอเมริกาได้จัดพิมพ์มาตรฐานการใช้เทคโนโลยีในปี 2541 โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการมาตรฐานเทคโนโลยีแห่งชาติ (National Educational Technology Standards-NETS) หน่วยงานอื่น ๆ ก็ได้กำหนดมาตรฐานสำหรับครูและโรงเรียนด้วย

การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในลักษณะต่าง ๆ

แผนภาพที่ 2 แสดงระดับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการสอนโดยตรงมากน้อยเพียงใด จากการไปเยี่ยมชมโรงเรียนต่าง ๆ ในโครงการนี้ ดร.แอสตมเปอร์ สรุปว่าส่วนใหญ่ครูและนักเรียนใช้เครื่องคอมพิวเตอร์กันน้อยมากเพื่อการเรียนการสอน

แผนภาพที่ 2 การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในลักษณะต่าง ๆ

วิธิดำเนินงานในด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในลักษณะบูรณาการ

สิ่งสำคัญที่เราจะต้องระลึกร่วมกัน คือ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารนั้น ประกอบด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ มากมายหลากหลาย ไม่เพียงแต่เครื่องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเท่านั้น นอกจากนี้ ยังรวมเทคโนโลยีอื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ ซีดีรอม วิดีโอ วิทยุ และเทปเสียง แนวการดำเนินงานที่โดดเด่นและทันสมัยมาก (ในขณะนั้น) โดยแปลงสภาพบริษัทชินวัตร ซึ่งเป็นบริษัทของไทย ให้กลายเป็นบริษัทโทรคมนาคมข้ามชาติขนาดใหญ่ ก็คือ การบูรณาการเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ การกระจายเสียง และโทรศัพท์เข้าด้วยกัน (พรายและบุญเคิม 2540) ข้อได้เปรียบอันสำคัญที่ได้รับจากเทคโนโลยีดาวเทียม เช่น ไทยคม 3 ก็คือ ช่วยให้การดำเนินงานในระดับล่างเป็นไปได้โดยง่ายโดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ วิทยุ และเครื่องเสียง

ตามโรงเรียนต่าง ๆ นั้น งานรับสัญญาณการถ่ายทอดโดยตรงและเครื่องรับสัญญาณดาวเทียมอาจเชื่อมต่อเครื่องแม่ข่ายในท้องถิ่นไปยังดาวเทียมไทยคม 3 เครื่องแม่ข่ายดังกล่าวอาจ

ช่วยให้เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้ สามารถเล่นวิดีโอ on-demand ช่วยในด้านการใช้ซอฟต์แวร์ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ สอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วย รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้บริหาร ครู นักเรียน และสมาชิกในชุมชนสามารถใช้อุปกรณ์สื่อประสมอีกมากมายหลากหลาย ในเมื่อประเทศไทยจะต้องปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ จึงขอยกตัวอย่างที่ปฏิบัติได้จริงรวม 2 ตัวอย่างด้วยกันที่อาจเป็นประโยชน์ ที่เมืองโอซากาในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการพัฒนาซอฟต์แวร์เป็นคอมพิวเตอร์สำหรับการเรียนวิชาภาษาอังกฤษอย่างสนุกสนานโดยอาศัยการ์ตูนและการแสดงนักเรียนได้ฟังสำเนียงที่ถูกต้องชัดเจนและต้องคิดเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น เราอาจดาวน์โหลด (download) ซอฟต์แวร์ตามระบบดังกล่าวได้อย่างง่ายดายเพื่อส่งไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ เกมคอมพิวเตอร์ อักษรไขว้ ซึ่งนักเรียนที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียลใช้กันอยู่ เกมนี้ได้ช่วยปรับปรุงสมรรถนะในด้านภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และความสามารถในการคิด (น.ส.พ.มดิชน ฉบับวันที่ 29 พฤษภาคม 2545 : 32)

ประโยชน์ของระบบนี้ที่มีต่อการปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษา

ระบบดังกล่าวจะช่วยแก้ปัญหาอันหนักหน่วงซึ่ง ดร.ฟิลเลย์ได้ชี้ประเด็นไว้ นั่นก็คือ ทำอย่างไรจึงจะจัดการอบรมครูประจำการซึ่งมีจำนวนมากมายมหาศาล โดยจัดเป็นระยะเวลาอย่างต่อเนื่องที่โรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาในแนวใหม่บังเกิดผล ระบบดังกล่าวจะช่วยกระตุ้นให้ภาคเอกชนดำเนินการแข่งขันกันจัดทำอุปกรณ์การศึกษาเพื่อให้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งทั้งระบบการศึกษาของไทย สถาบันโทรทัศน์ยูบีซีของไทยมีความสามารถเป็นอย่างสูงในด้านการแปลบทเป็นภาษาไทย ซึ่งจะช่วยได้เป็นอย่างมากในการจัดทำอุปกรณ์การสอนเป็นภาษาไทยที่มีคุณภาพสูง นอกจากนี้ ระบบดังกล่าวจะช่วยเป็นอย่างมากในการฝึกอบรมผู้บริหารโรงเรียนระหว่างประจำการ

ประโยชน์ของระบบนี้นอกเหนือไปจากวงการการศึกษา

เราไม่จำเป็นต้องจำกัดให้ใช้ระบบนี้เฉพาะในวงการการศึกษาในระดับท้องถิ่นเท่านั้น เราอาจเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้ศูนย์การเรียนรู้หรือห้องทดลองซึ่งมีอุปกรณ์สื่อประสม ตัวอย่างเช่น ให้มีโอกาสได้รับข้อมูลทางด้านสุนนามัยและเกษตรกรรม เป็นต้น ทั้งยังอาจดาวน์โหลด (upload) แฝ่มข้อมูลว่าด้วยภูมิปัญญาและความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและ/หรือที่สร้างขึ้นไปยังระบบแม่ข่ายอีกด้วย นอกจากนี้ ชุมชนในท้องถิ่นอาจใช้ระบบดังกล่าวเพื่อการค้าทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นซึ่งมีความโดดเด่นเหนือสินค้าอื่น ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับกัน

ประโยชน์ของระบบนี้ต่อประเทศอื่น ๆ นอกเหนือจากประเทศไทย : ข้อเสนอให้จัดตั้งเครือข่ายการศึกษาในเอเชีย (Asian Education Network-AEN)

ประเทศเพื่อนบ้านของไทยหลายประเทศ เช่น ลาว (โปรดุ ธีระ 2542) และเวียดนาม (โปรดุไพฑูรย์ 2540) กำลังดำเนินการปฏิรูปการศึกษาอยู่ด้วยเช่นกัน การที่ลาวมีเขตชนบทห่างไกลหลายแห่ง และภูมิประเทศเป็นภูเขาเสียเป็นส่วนใหญ่ โอกาสที่จะเข้าถึงการสื่อสารสมัยใหม่ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปจึงมีจำกัด ดังนั้น การสื่อสารผ่านดาวเทียมจึงเป็นประโยชน์แก่ลาวเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับประเทศพม่าซึ่งมีสภาพหลายอย่างคล้ายคลึงกัน โครงสร้างด้านกายภาพที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในกัมพูชานั้นอ่อนแอเป็นอย่างมาก เพราะต้องผ่านสงครามผู้รุกรามเป็นเวลานาน ดังนั้น ดาวเทียมไทยคม 3 จึงเป็นประโยชน์แก่ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง ในปัจจุบัน มีความร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งระหว่างประเทศต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region-GMS)

ดังนั้น ดร.แสตมเปอร์ จึงได้เสนอวิสัยทัศน์เพื่อจัดตั้งเครือข่ายการศึกษาในเอเชียขึ้น โดยใช้ระยะเวลา 5 ปี ในกรณีนี้ควรจัดทำแม่แบบขึ้นในประเทศไทย โดยที่โครงการที่มีโครงสร้างขนาดใหญ่ในลักษณะเช่นนี้มีค่าใช้จ่ายสูงมาก ดร.แสตมเปอร์พิจารณาเห็นว่าโครงการในระดับภูมิภาคน่าจะได้รับความช่วยเหลือทางการเงินแบบผ่อนปรนจากหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ เช่น ธนาคารโลก หรือธนาคารพัฒนาเอเชีย เพราะการครอบคลุมประเทศต่าง ๆ ที่มีสิทธิ์ได้รับความช่วยเหลือดังกล่าว ช่วยให้เกิดการก้าวกระโดดในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ในกัมพูชานั้นมีผลงานที่น่าทึ่งเป็นอย่างมากจากการใช้ดาวเทียมที่ใช้พลังงานจากแสงอาทิตย์ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ห่างไกล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการก้าวกระโดดได้ในกัมพูชา จากวิสัยทัศน์ของ ดร.แสตมเปอร์จะเห็นว่า ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีส่วนช่วยพัฒนาหมู่บ้านในหลายด้านด้วยกัน ไม่เพียงแต่ในด้านการศึกษาเท่านั้น งานด้านหนึ่งที่สำคัญมากต่อกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง คือ การร่วมมือกันพัฒนาการท่องเที่ยว ระบบดังกล่าวที่เสนอไว้จะมีประโยชน์สำหรับการค้าทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์อีกด้วย ดังนั้น จึงช่วยให้ความคิดริเริ่มนี้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น

หากจะปฏิบัติตามแนวคิดในเรื่องเครือข่ายการศึกษาในเอเชีย ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศไทย จึงควรมีข้อตกลงเบื้องต้นว่า โครงการนี้เป็นความร่วมมือในระดับภูมิภาคของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านที่มีฐานะทัดเทียมกัน ดังนั้น จึงควรอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานที่รับผิดชอบงานในระดับภูมิภาคด้วย เช่น อาเซียน ซีมีโอ หรือยูเนสโก มิฉะนั้นแล้ว ประเทศ

เพื่อนบ้านของไทยอาจเป็นกังวลว่า โครงการนี้อาจเป็นโครงการที่ไทยประสงค์จะแผ่ขยาย อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาค สำคัญด้วยเช่นกันที่จะเปลี่ยนสู่อุปกรณ์การเรียนรู้ และการศึกษาเป็นภาษาที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น ภาษาลาว และภาษาเขมร เป็นต้น

ในรายงานของดร.แสตมเปอร์ ได้แสดงรายละเอียดทางเทคนิคของอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับระบบดังกล่าวอีกด้วย

ในการประชุมครั้งพิเศษซึ่งจัดให้มีขึ้นที่ สกศ. เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2545 คุณดอริส วิบูลย์สิน ในฐานะผู้อำนวยการฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีแห่งชาติ สาขาสหประชาชาติ (National Technological University/Thailand) และผู้จัดการเครือข่าย การฝึกอบรมแห่งประเทศไทย (Thailand Training Network) ดร.ชฎามาศ ฐะเศรษฐกุล แห่งศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติและ SchoolNet ดร.วุฒิพงษ์ พงศ์สุวรรณ แห่งคณะกรรมการที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิภา เจริญภักดิ์ แห่งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้ให้ความเห็นต่อรายงานของ ดร.แสตมเปอร์ โดยทั่วไปแล้ว ที่ประชุมสนับสนุนแนวการดำเนินงานโดยอาศัยวิสัยทัศน์และความรู้ทางด้านเทคนิคในเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แต่ก็ยังมีผู้ทักท้วงประเด็นต่าง ๆ อีกหลายประเด็น ซึ่งพอสรุปรวมเป็นสังเขปได้ดังต่อไปนี้

๑ ระบบซึ่งดร.แสตมเปอร์เสนอไว้ นั้นเป็นระบบที่ทันสมัย ประกอบด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามากที่สุด แต่จำเป็นต้องทันสมัยด้วยหรือ ตัวอย่างเช่น จะนำเครื่องมือเก่ามาปรับ สำหรับหมุนเวียนใช้เพื่อลดค่าใช้จ่ายได้มากน้อยเพียงใด แทนที่จะใช้หน่วยเคลื่อนที่ที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงที่ก้าวหน้าทันสมัย สำหรับการติดตั้ง บำรุงรักษา และให้บริการนั้น จะใช้ ช่างสารสนเทศ-วิบากำ (ช่างเทคนิคเทคโนโลยีสารสนเทศเท้าเปล่า) ที่เดินทางด้วยรถมอเตอร์ไซด์ เพื่อ ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์เบื้องต้นต่าง ๆ ดังกล่าวได้หรือไม่ หากเป็นเช่นนั้นจะสามารถช่วย-ประหยัดเงินสำหรับการจัดซื้อจัดหาอุปกรณ์ราคาแพงลึกลับได้เป็นจำนวนมาก มาเป็นค่าใช้จ่าย-สำหรับฝึกอบรมช่างเทคนิคและในขณะเดียวกันก็ช่วยให้ชาวชนบทมีรายได้ด้วย

๒ ระบบดังกล่าวมีประโยชน์คุ้มค่าและเลี้ยงตนเองได้ดีเพียงใด จำเป็นต้องมี คำอธิบายประกอบเพิ่มเติมและการสนับสนุนอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีผู้แสดงความห่วงใยเกี่ยวกับ-โครงการแม่แบบ ซึ่งดูจะตั้งเป้าไว้สูงเกินไปในแง่ของจำนวนโรงเรียนที่ควรเข้าร่วมโครงการ การที่เลือกโรงเรียนเป็นจำนวนมากเช่นนั้น ก็โดยอาศัยจำนวนโรงเรียนที่มีเครื่องรับสัญญาณจาก-ดาวเทียมอยู่แล้ว

๑๑. จะต้องเห็นความแตกต่างระหว่างเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในฐานะวิชาหนึ่งที่จะต้องเรียน (วิธีใช้เครื่องคอมพิวเตอร์) และบทบาทที่กว้างกว่าของเทคโนโลยีดังกล่าว เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานด้านความเป็นผู้นำ การบริหารจัดการ และการเรียนรู้ของนักเรียน ประเด็นหลังนี้เป็นประเด็นที่เราจะกล่าวถึงเป็นพิเศษในรายงานนี้

๑๒. ต้องให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบดังกล่าว เครือข่ายร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่จะเป็นแหล่งทรัพยากรทางด้านเทคโนโลยีสำหรับชุมชนในท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงใด

๑๓. บรรดาเด็ก ๆ ในเขตพื้นที่ห่างไกลมีความสามารถและมีศักยภาพ แต่ขาดโอกาสในอันที่จะลดช่องว่างด้านความรู้และด้านดิจิทัล ระบบดังกล่าวที่เสนอไว้จะช่วยปรับช่องว่างที่ว่านี้ โดยให้ชุมชนที่ห่างไกลที่สุดและด้อยโอกาสที่สุด ได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารอันมีค่า โดยการเชื่อมต่อกับดาวเทียมที่มีอยู่แล้ว

๑๔. ในการพิจารณาเรื่องความคิดริเริ่มทางด้านเทคโนโลยี เรามักจะพบปัญหาที่ซับซ้อนเรื่อง ใดกับอะไร อะไรเกิดก่อนกัน อยู่เสมอ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องลงทุนในการสร้างคน และฝึกฝนให้รู้จักใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถดักดวงประโยชน์จากเทคโนโลยีใหม่ ๆ เหล่านี้อย่างเต็มที่ แต่การที่จะฝึกอบรมอย่างถูกต้องนั้น มักจะจำเป็นต้องมีฮาร์ดแวร์และเทคโนโลยี ดังนั้น แนวการดำเนินงานที่เหมาะสมที่สุดในโครงการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่วางเป้าหมายไว้สูงในลักษณะเช่นนี้ ก็คือ อาจเดินสายกลางโดยให้มีศูนย์กลางอันเหมาะสมระหว่างการลงทุนในการพัฒนาคน และการใช้งบประมาณสำหรับจัดซื้ออุปกรณ์และซอฟต์แวร์อันทันสมัย

โครงการนำร่องระดับชาติ

โครงการนำร่องในภาพรวม : วิถีทางการดำเนินงานในแนวใหม่ทางด้านการเรียนรู้และการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

เป้าหมายของโครงการนี้ก็เพื่อดำเนินการทดลองอย่างกว้างขวางทั้งการปฏิรูปการเรียนรู้และการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โครงการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ทดสอบว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่จะใช้แนวทางการดำเนินงานใหม่ ๆ พิจารณาด้านต่าง ๆ ที่อาจเป็นปัญหา หรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น องค์ประกอบสำคัญของโครงการนี้ก็เพื่อประเมินผลที่ได้รับจากโครงการซึ่งครอบคลุมงานหลายด้าน โดยประเมินอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ในเมื่อจำเป็นต้องนำระบบดังกล่าวไปใช้ทั้งประเทศ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องประเมินโครงการนำร่องอย่างเข้มงวดและให้มีความน่าเชื่อถือมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

สมมติฐานในการดำเนินงาน

สมมติฐานประการแรก ก็คือ โรงเรียนทั่วประเทศไทยในทุกระดับและในทุกภูมิภาคพร้อมที่จะดำเนินการปฏิรูป ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (มาตรา 81) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพร้อมที่จะนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติในระดับท้องถิ่น สมมติฐานสำคัญประการที่ 2 คือ อุดมการณ์ตามโครงการนั้นเป็นแนวทางการดำเนินการเปลี่ยนแปลงจากระดับล่างสู่บน มิใช่จากระดับบนสู่ล่าง ในขณะที่จะต้องจัดหาแนวทางทั่วไปบางประการ รวมทั้งการสนับสนุนทางการเงินและทางด้านวิชาการจากระดับบน ท้องถิ่นเองจะเป็นผู้กำหนดและวางรูปแบบการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมต่าง ๆ สมมติฐานสำคัญประการที่ 3 นั้นว่าด้วยลักษณะของ การนิเทศกำกับดูแล ที่จัดทำให้ สมมติฐานนี้ก็คือรูปแบบ การนิเทศกำกับดูแล ในลักษณะใหม่ ซึ่งแสดงความเป็นกัลยาณมิตรโดยอาศัยความร่วมมือและการปรึกษาหารือกัน จะบังเกิดประสิทธิผลมากกว่าแนวทางการดำเนินงานในแบบเดิมที่เน้นการควบคุมและตรวจสอบ ซึ่งมักจะก่อให้เกิดความหวาดกลัว ความกังวลใจ และความพยายามป้องกันตนเอง สมมติฐานประการที่ 4 คือ ควรดำเนินการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นองค์รวมในลักษณะบูรณาการ และมีใช้ดำเนินการแบบแยกส่วนอย่างไม่เป็นชิ้นเป็นอัน ซึ่งทำให้โครงการนี้มีเป้าหมายสูงมาก สมมติฐานประการที่ 5 คือ กระบวนการดำเนินโครงการนั้นจะต้องเป็นไปอย่างง่าย ๆ และหลีกเลี่ยงความยุ่งยากโดยไม่จำเป็น สมมติฐานประการที่ 6 คือ จะสามารถแสดงการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในด้านระบบความเชื่อและพฤติกรรมของผู้บริหาร ครู นักเรียน และชุมชน ภายในกรอบเวลา 9 เดือนอันจำกัดนี้

ความเคลื่อนไหวของการปฏิรูปการเรียนรู้ในประเทศไทย

การปฏิรูปการเรียนรู้ คือ หัวใจของการปฏิรูปการศึกษา

ดร.ประเวศ วะสี (สภค. 2543 : 1)

ในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมาจนถึงเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และเกิดการปฏิรูปการศึกษาในโอกาสต่อมา การปฏิรูปการศึกษาได้ดำเนินไปอย่างเข้มแข็ง ดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ดำเนินงานอย่างแข็งขันในการแสวงหาผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานดีเด่นในด้านหลักการสอนที่ก้าวหน้า และจัดพิมพ์เอกสารสิ่งพิมพ์มากมายเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยเน้นในเรื่องการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและการเรียนรู้โดยมีส่วนร่วม บรรดานักคิดที่มีอิทธิพลที่สุดในด้านนี้ ได้แก่ ดร.ประเวศ วะสี ผู้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ของทั้งกระทรวงศึกษาธิการ และสทศ. (โปรดดู ประเวศ วะสี 2543, 2541 ; สทศ. 2543) ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ (2545, 2544 ก, ข 2541) ได้ริเริ่มรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิด 5 ทฤษฎี ทั้งยังเน้นถึงความสำคัญยิ่งของจริยศึกษาอีกด้วย (2541) นักคิดทางด้านการสอนในแนวก้าวหน้าที่สำคัญอีกคนหนึ่ง คือ ดร.ทีศนา แคมมณี (2504; 2541) ผู้ซึ่งสนใจในการปรับปรุงสมรรถนะในด้านการคิดของผู้เรียน ดร.ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ (2544 ก, ข) แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประสาทวิทยา ได้นำความรู้อันลึกซึ้งจากการวิจัยทางสมองมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยนำข้อค้นพบที่ได้รับล่าสุดมาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ ผลงานของ ดร.ศันสนีย์ นั้นได้เน้นในด้านการคิดเชิงวิเคราะห์ การใช้สมรรถนะทางสมอง และการเรียนรู้อย่างมีความสุข ดร.ศันสนีย์ได้ให้ความช่วยเหลืออันมีค่าแก่กรมวิชาการ ซึ่งรับผิดชอบการพัฒนาครูเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) นักรัฐศาสตร์ชั้นนำของไทย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้บังคับการวชิราวุธวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง ได้พัฒนาความคิดรวบยอดซึ่งเรียกว่ากระบวนการ ๗ पहिना นั่นก็คือ ผสมผสานการเล่นและการเรียนรู้เข้าด้วยกัน ก็ได้เน้นด้วยเช่นกันว่าจำเป็นต้องให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่น่าสนุกสนานและเพลิดเพลิน การที่ ดร.ฟิลเลย์ได้เน้นถึงโครงสร้างของการเรียนแบบหลากหลาย ได้ให้กรอบการดำเนินงานอันเป็นประโยชน์ในการหลอมรวมแนวคิดในด้านการสอนอันก้าวหน้าต่าง ๆ เหล่านี้

ความเข้าใจผิดบางประการเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในขณะนี้แนวโน้มที่จะเปรียบเทียบการเรียนรู้ที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญเสมือนการเรียนรู้ที่อาศัยกิจกรรมเป็นหลัก จริงอยู่การเรียนรู้โดยอาศัยกิจกรรมเป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่ก็ยังเป็นเพียงวิธีหนึ่งในหลาย ๆ วิธีที่เราอาจนำไปใช้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยมีส่วนร่วมและยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ (โปรดดู ทีศนา 2544)

สิ่งที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่เกี่ยวกับแนวการดำเนินงานดังกล่าวก็คือ สมมติฐานที่ว่าจะต้องไม่มีการท่องจำแต่อย่างใด แต่ที่จริงแล้ว ในบางสถานการณ์ เช่น ในการเรียนภาษาอื่น ๆ นั้น การท่องจำอาจเป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ สิ่งที่จะต้องขจัดโดยสิ้นเชิง คือ การท่องจำแบบนกแก้ว-นกขุนทองโดยขาดความเข้าใจ และมักจะท่องจำสิ่งที่ควรเรียนรู้ได้ด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ อีกประเด็นหนึ่งที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่โดยทั่วไป คือ ในการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ครูจะมีบทบาทและฐานะลดลงไปหรือแทบจะไม่มีเลย ตามความเป็นจริงแล้วการจัดและการวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ครูจะต้องทำงานหนักเป็นอันมาก นอกจากนี้ การตั้งคำถามที่จะส่งเสริมความคิดแบบหลากหลายและในเชิงวิเคราะห์ นั้น เป็นงานที่ท้าทาย ประการสุดท้าย การเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญมิได้หมายความว่า จะลดหย่อนมาตรฐานหรือความเข้มงวดกวดขันแต่อย่างใด หากเรานำวิธีการดังกล่าวไปปฏิบัติ ได้เป็นอย่างดีก็ควรเป็นผลให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การอ่าน การเขียน และคณิตศาสตร์ เพราะผู้เรียนมีโอกาสมากขึ้นที่จะใช้และพัฒนาทักษะดังกล่าว

โครงการนำร่องระดับชาติ

การดำเนินงานตามโครงการนำร่องได้รับการสนับสนุนทางการเงินเป็นจำนวนมากจากธนาคารพัฒนาเอเชีย ซึ่งเอื้อให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจัดหาผู้เชี่ยวชาญไทยรวม 4 คน เพื่อรับผิดชอบในด้านการวางรูปแบบและประเมินโครงการนำร่องนี้ ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว ได้แก่ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ รับผิดชอบรูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนและรูปแบบความช่วยเหลือทางวิชาการของคณะนักวิจัยและพัฒนาในพื้นที่ ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ รับผิดชอบด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เนรยอด รับผิดชอบเรื่องการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และ ศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย รับผิดชอบเรื่องการประเมินผลและการประกัน (สกศ. 2545) นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญนานาชาติได้ศึกษาและให้ความเห็นต่อโครงการนำร่องดังปรากฏในรายงานของแต่ละคน ในการบรรยาย วิเคราะห์ และแปลความโครงการนำร่องนั้น รายงานฉบับนี้ได้อาศัยรายงานโดยละเอียดและกว้างขวางฉบับภาษาไทยของผู้เชี่ยวชาญไทยทั้งสิ้น (เลขา 2545, สุมน 2545, บุญมี 2545 และนงลักษณ์ 2545)

โรงเรียนต่าง ๆ จากทั่วทุกภูมิภาคในการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ (ชั้นอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6) จากทุกสังกัด ได้รับแจ้งให้ทราบถึงโอกาสที่จะเข้าร่วมในโครงการนำร่อง

ปรากฏว่ามีโรงเรียน 3,800 โรงเรียนที่แสดงความจำนงเข้าร่วมในโครงการ หลังจากที่ได้พิจารณา ไบสมัครอย่างรอบคอบ มี 253 โรงเรียนที่ได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมในโครงการ ต่อมา มีเพียง 3 โรงเรียนที่ไม่สามารถดำเนินงานตามโครงการได้ จึงมีโรงเรียนในโครงการอยู่ 250 โรงเรียน เหล่านี้อยู่ในสังกัดหน่วยราชการต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และกระทรวงมหาดไทย (โรงเรียนเทศบาล) ตารางที่ 5 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับโรงเรียนในโครงการ ซึ่งมีครูรวมทั้งสิ้น 10,094 คน และนักเรียน 224,471 คน ดังนั้น โครงการนี้จึงเป็นโครงการนำร่องขนาดใหญ่ ซึ่งได้อาศัยโครงการนำร่องในโรงเรียน 25 โรงเรียนที่ได้ดำเนินงานเมื่อปี 2543

ตารางที่ 5 โรงเรียนในโครงการนำร่อง จำแนกตามภูมิภาคและสังกัด

สังกัด \ ภูมิภาค	กลาง	ตะวันออกเฉียงเหนือ	เหนือ	ใต้	กรุงเทพฯ	รวม
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ	50	32	37	21	2	142
กรมสามัญศึกษา	17	26	13	13	4	73
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน	5	2	2	3	2	14
กระทรวงมหาดไทย/ โรงเรียนเทศบาล	3	6	2	2	-	13
กรุงเทพมหานคร	-	-	-	-	5	5
สำนักงานตำรวจตระเวนชายแดน	-	1	-	1	-	2
กรมการศาสนา	-	1	-	-	-	1
รวม	75	68	54	40	13	250

โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมในโครงการได้รับความช่วยเหลือเบื้องต้นเป็น 2 ประการ ประการแรก ได้รับ เงินอุดหนุนขนาดเล็กในลักษณะเหมาจ่าย จำนวนระหว่าง 20,000 - 40,000 บาท เพื่ออำนวยความสะดวกในการเริ่มงานและดำเนินโครงการ ที่สำคัญคือใช้วิธีดำเนินงานในลักษณะกำหนดเป้าหมาย (targeting) เพื่อกำหนดเงินอุดหนุนที่มีจำนวนต่างกันไป โรงเรียนที่มีขนาดเล็กกว่าและอยู่ในเขตห่างไกลกว่าจะได้รับเงินอุดหนุนมากกว่า โรงเรียนที่มีฐานะดีกว่า นอกจากนี้ โรงเรียนในโครงการยังได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการจากคณะนักวิจัยและพัฒนาที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษ รวม 44 คณะ คณะนักวิจัยในพื้นที่ดังกล่าวประกอบด้วยอาจารย์จากสถาบันราชภัฏรวม 28 แห่ง คณะศึกษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวม 10 แห่ง สปช. และเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมสนับสนุนของสทศ. อีก 20 คน โดยเฉลี่ยแล้ว คณะนักวิจัยแต่ละคณะรับผิดชอบดูแลโรงเรียนต่าง ๆ จำนวน 5 - 6 โรงเรียน เพื่อให้แนวทางการดำเนินโครงการแก่ทางโรงเรียน และพร้อมเสมอที่จะให้คำปรึกษาหารือซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งเมื่อโครงการดำเนินงานคืบหน้าไป นอกจากนี้ บรรดาโรงเรียนในโครงการยังได้รับความช่วยเหลือจากครูค้นแบบอีกด้วย

โรงเรียนแต่ละแห่งที่ร่วมในโครงการได้รับกรอบการดำเนินงานพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมและดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้และการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ได้รับคำแนะนำให้ใช้รูปแบบวงจร PDCA* อย่างง่าย ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน ทั้งยังเน้นว่าการพัฒนาโครงการ/โครงการงานเป็นกลไกที่เป็นประโยชน์ในการเริ่มวิธีดำเนินงานที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ ถึงแม้ว่าโรงเรียนต่าง ๆ จะไม่ถูกบังคับให้ดำเนินงานตามแนวโครงการ ส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะใช้แนวการดำเนินงานดังกล่าว

การดำเนินงานตามโครงการนำร่องฯ แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ

๑ ระยะที่ 1 : **การปรับปรุงโครงสร้างสำหรับงานด้านการเรียนรู้ที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ**

ระหว่างเดือนธันวาคม 2543 - เมษายน 2544 โดยจัดการประชุมส่วนภูมิภาค รวม 4 ครั้ง เพื่อปรับปรุงโครงสร้างสำหรับงานด้านการเรียนรู้ที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เข้าร่วมการประชุม ได้แก่ คณะนักวิจัยในพื้นที่รวม 44 คณะ ผู้บริหารและผู้ประสานงาน

* PDCA ย่อมาจาก **P**lan (วางแผน) **D**o (ปฏิบัติตามแผน) **C**heck (ตรวจสอบและประเมิน) **A**ct (ปฏิบัติการหลังจากทบทวนแก้ไขปรับปรุงแล้ว)

จากโรงเรียนนำร่อง และเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในการประชุม-ปฏิบัติภารกิจดังกล่าวได้เห็นกันเป็นอย่างมากกว่า แนวการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้โดยอาศัยโรงเรียนเป็นฐานนั้นมีมากมายหลายวิธี

๑ ระยะเวลาที่ 2 : การประกันคุณภาพการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

ระหว่างเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม 2544 โดยจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อติดตามงานรวม 2 ครั้ง และการประชุมสรุปผลรวม 4 ครั้ง เพื่อช่วยติดตามและประเมินกระบวนการปฏิรูปในโรงเรียนนำร่อง

๑ ระยะเวลาที่ 3 : การสร้างเครือข่ายและการขยายผลการปฏิรูปทั้งโรงเรียน

ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2544 - พฤษภาคม 2545 โรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียนมีภาระหน้าที่ที่จะต้องดำเนินงานร่วมกับโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงอย่างน้อย 5 - 10 โรงเรียน โดยมีมือกันด้วยความสมัครใจ

วิธีดำเนินโครงการ

รูปแบบการวิจัยและวิธีประเมินผลที่ได้รับจากโครงการนำร่องนั้น อาศัยหลักวิชาการขั้นสูงและเข้มงวดกวดขันเป็นอย่างมาก องค์ประกอบหลักที่สำคัญของรูปแบบดังกล่าวมี 3 ประการด้วยกัน คือ

- ๑ แนวการดำเนินงานเชิงอุปนัย (induction)
- ๑ การสุ่มตัวอย่างโดยความแปรปรวนสูงสุด
- ๑ การทำวิจัยโดยใช้วิธีหลากหลาย (tri-angulation evaluation) เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ก่อนเริ่มโครงการ คณะวิจัยและประเมินผลไม่ได้มีทฤษฎีหรือรูปแบบในเชิงความคิดรวบยอด (conceptual model) ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้กับโครงการนี้ ตรงกันข้ามเป้าหมายก็คือตรวจสอบดูว่าจะมีวิธีการสอนแนวใหม่ที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญหลากหลายมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจตอบสนองความต้องการของโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศที่แตกต่างกันไป เป้าหมายสำคัญประการที่ 2 คือ เพื่อศึกษาประสบการณ์อันมีค่าเหล่านั้น ซึ่งจะช่วยให้มีความเข้าใจอันถ่องแท้เกี่ยวกับกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในแง่วิธีดำเนินโครงการนี้คือ วิธีอุปนัยนั่นเอง (สุมน 2545 : 16)

ลักษณะของยุทธศาสตร์การสู่ตัวอย่างสำหรับโครงการนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นบริบทพิเศษของโครงการนำร่อง ซึ่งเป็นการทดลองเชิงประยุกต์ในระดับชาติ โดยคาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงทางด้านพฤติกรรมและแนวความคิด ดังนั้น โรงเรียนที่ได้รับเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างนั้น ใช้วิถีวิธีที่เรียกกันว่า *รูปแบบการสู่ตัวอย่างโดยความแปรปรวนสูงสุด* (เมอร์เรียม 1998) เป้าหมายก็คือ เพื่อแสดงให้เห็นถึงโรงเรียนในประเทศไทยในลักษณะต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังนั้น จึงได้คัดเลือกบรรดาโรงเรียนต่าง ๆ จากทุกภูมิภาค ทุกขนาด และทุกสังกัด ข้อผิดพลาดอันสำคัญในงานประเมินหลายชิ้น ก็คือ การสรุปเอาว่านวัตกรรมนั้น ๆ ล้มเหลว ในเมื่อตามความเป็นจริงแล้วยังมีได้นำเอาสิ่งที่ประเมินไปปฏิบัติกันอย่างจริงจังตั้งแต่ประการใด เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว จึงได้เลือกโรงเรียนที่ระบุในข้อเสนอโครงการของตนว่า มีทั้งความสามารถและเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้โดยอาศัยโรงเรียนเป็นฐาน

องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งในวิธีดำเนินงานวิจัย คือ การใช้ *การทำวิจัยโดยใช้วิธีหลากหลาย* ในเชิงปริมาณโดยผสมผสานกับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้การประเมินดำเนินไปด้วยความเข้มงวดกวดขัน มีความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือได้ ในการนี้ได้ใช้แหล่งข้อมูลมากมายหลายแหล่ง ในเมื่อโครงการนำร่องจำเป็นต้องดำเนินไปในช่วงเวลาอันจำกัด (9 เดือน) จึงมุ่งประเมินกระบวนการและผลที่ได้รับในระยะกลาง โดยมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและความคิดต่อการใช้นวัตกรรมดำเนินงานใหม่ ๆ ในด้านการเรียนรู้และการบริหารจัดการโรงเรียน ลักษณะสำคัญของการประเมินในโครงการนี้ คือ การศึกษาการสะท้อนความคิดของบรรดานักการศึกษาในท้องถิ่น เครื่องมือและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีดังนี้

๑) แบบสอบถามรวม 8 ชุด เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักเรียน ครู และผู้บริหาร แล้วดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ในเชิงปริมาณโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ความแปรปรวน การวิเคราะห์คะแนนที่เพิ่มขึ้น และการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงสำรวจ

๒) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบุคคลสำคัญ ๆ ในท้องถิ่น

๓) การประชุมกลุ่มย่อยและสนทนาเจาะลึก (รวม 16 ครั้ง) กับผู้บริหาร ครู นักวิจัยและพัฒนาในโครงการนำร่องในแต่ละภูมิภาค

๔) การสังเกตการณ์โดยคณะผู้เชี่ยวชาญ/นักวิจัยและคณะนักวิจัยในพื้นที่

๑ การวิเคราะห์งานและจัดทำแผนโปสเตอร์นำเสนอกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างคณะนักวิจัยกับโรงเรียน

๑ รายงานรวม 3 ฉบับ ของแต่ละโรงเรียนที่ร่วมในโครงการ รวมทั้งข้อมูลจากทั้งบันทึกประจำวันของครูและการวิจัยในชั้นเรียนของครู

๑ รายงานของคณะวิจัยในพื้นที่รวม 44 คณะ

๑ ผลการประชุมปฏิบัติการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมปฏิบัติการเพื่อสรุปผลงานในระยะที่ 2

ดังนั้นในช่วงเวลาไม่ถึง 1 ปี จึงได้รวบรวมข้อมูลกันไว้อย่างมากมาย ซึ่งต่อมาผู้เชี่ยวชาญไทย 4 คนดังกล่าวได้วิเคราะห์ในรายงานของตน คณะนักวิจัยในพื้นที่ได้ใช้แนวทางการดำเนินงานด้วยวิธีการอันหลากหลายเพื่อจะได้เข้าใจปรากฏการณ์ในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับทั้งข้อเรียกร้องในด้านการพัฒนาโดยมีส่วนร่วมของ กาย แกรน และการประเมินในชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) ของโรเบิร์ต เชมเบอร์ส (1996) การประเมินดังกล่าวเน้นในเรื่องการฟังเสียงของประชาชนอย่างจริงจังและการให้โอกาสหรือความสำคัญแก่ผู้ด้อยโอกาสเป็นลำดับแรก

ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

ในรายงานซึ่งมีขอบข่ายกว้างขวางและเพียบพร้อมด้วยรายละเอียด ซึ่งมีชื่อว่าการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง : รูปแบบที่คัดสรรมา (เป็นภาษาไทย) ศาสตราจารย์-สุมน อมรวิวัฒน์ (2544) ได้บรรยายโดยละเอียดถึงกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่องซึ่งมีความหลากหลายอย่างน่าทึ่ง ส่วนใหญ่แล้วกิจกรรมเหล่านี้จะดำเนินไปในลักษณะร่วมคิดร่วมทำและเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ และมักจะมีลักษณะสหวิทยาการ ทั้งยังเปิดโอกาสเป็นอย่างมากให้นักเรียนได้เสนอผลการดำเนินงานตามโครงการ/โครงการต่าง ๆ (โดยเสนอทั้งในลักษณะของรายงานที่เป็นลายลักษณ์อักษรและรายงานด้วยวาจา) สำหรับวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรนั้น ให้มีการเขียนเป็นส่วนใหญ่ หลายโครงการยังมีองค์ประกอบของการวิจัยเชิงสำรวจอีกด้วย

ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ของโรงเรียนนำร่อง ได้แก่

๑ นักเรียนเยี่ยมชมอุทยานแห่งชาติเพื่อศึกษาเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ

๑ นักเรียนทดลองทำกระดาษด้วยใบตอง

- ๑ นักเรียนใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารโดยตรงกับชาวต่างชาติทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเอง
- ๑ นักเรียนเรียนวิธีทำผ้าบาติก
- ๑ นักเรียนใช้ที่ว่างของโรงงานเพื่อปลูกพืชและขุดบ่อปลา และมีรายได้จากกิจกรรมเหล่านี้
- ๑ นักเรียนท่องสูตรคูณโดยศึกษา และเปรียบเทียบต้นไม้
- ๑ นักเรียนรับผิดชอบการจัดพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งรวมทั้งการออกบัตรเชิญ และการนิมนต์พระด้วยตนเอง
- ๑ นักเรียนริเริ่มโครงการ ำโรงงานสีเขียว เพื่อให้โรงเรียนของตนและโรงงานแห่งหนึ่งในบริเวณใกล้เคียงร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม
- ๑ นักเรียนสำรวจพืชสมุนไพร และศึกษาถึงคุณลักษณะความเป็นยา และวิธีการใช้สมุนไพรของท้องถิ่น
- ๑ นักเรียนจัดกลุ่มสนใจในด้านต่าง ๆ เช่น การนำเศษวัสดุมาประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ และการจัดดอกไม้
- ๑ นักเรียนเรียนรู้แบบบูรณาการโดยอาศัยแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ และโรงงาน
- ๑ นักเรียนทำการค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ านครบาลเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของคน
- ๑ นักเรียนทำการทดลอง แล้วจึงสร้างเครื่องเจาะน้ำบาดาล
- ๑ การดำเนินโครงการสหวิทยาการ กิจกรรม 5 ดาวก้าวสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วยงานด้านสิ่งแวดล้อม การใช้เทคโนโลยีระดับสูง และองค์ประกอบทางด้านจริยธรรมและสังคม
- ๑ การเรียนรู้ภาษาถิ่น (ไทยยวน)
- ๑ การดำเนินโครงการ ำแม่ผู้มีพระคุณำ โดยบูรณาการวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร ตัวอย่างเช่น คณิตศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เป็นต้น โครงการนี้สอดคล้องกับเรื่องความเป็นพ่อแม่ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในยุคปัจจุบัน

๑ การเปิดค่ายวิชาการ ประกอบด้วยมูมต่าง ๆ ถึง 11 มูมด้วยกัน ตัวอย่างเช่น มูมการประดิษฐ์คิดค้น มูมการคิดวิเคราะห์ มูมเขาวงกตปัญญาทางอารมณ์

๒ การดำเนินโครงการ ๖06๖ เพื่อส่งเสริมงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น การจัดรายการวิทยุ การเขียนบทความลงในวารสาร และการเขียนนวนิยาย

หัวข้อต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน

ตารางที่ 6 แสดงถึงหัวข้อและความคิดรวบยอดต่าง ๆ ดังปรากฏอยู่บ่อยครั้งในรายงานตามโครงการนำร่อง ในกรณีนี้เราได้ประเมินเชิงปริมาณว่ามีจำนวนบ่อยครั้งเท่าใด โครงสร้างและหัวข้อซึ่งปรากฏบ่อยครั้งที่สุดนั้นได้แสดงไว้เป็นตัวเน้น แน่นนอนหัวข้อที่เกี่ยวกับความหลากหลายย่อมปรากฏอยู่ทั่วไป ทั้งนี้เป็นเพราะโรงเรียนต่าง ๆ ได้ใช้แนวการดำเนินงานที่หลากหลายเป็นอย่างมากเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่กระนั้นความหลากหลายดังกล่าวจะไม่เห็นเด่นชัดนักในโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมือง หรือในเขตชานเมืองที่อยู่ในสังกัดกรมสามัญศึกษา เกี่ยวกับเรื่องนี้ ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอแนวทางการนิเทศศึกษาด้านนวัตกรรม แทนที่จะใช้การนิเทศในแนวสั่งการ/ควบคุมดูแลจากระดับบนสู่ล่าง กระบวนการนิเทศดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการ 3C ดังปรากฏในโครงการนำร่อง กล่าวคือ *collaboration and consultation for creativity* (ความร่วมมือและปรึกษาหารือกันเพื่อนำไปสู่การริเริ่มสร้างสรรค์) กิจกรรมหลายอย่างที่โรงเรียนได้ริเริ่มขึ้นนั้นมักจะเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม หลายกิจกรรมเป็นการเรียนรู้เชิงบูรณาการ เช่น สิ่งแวดล้อม ความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภาษาไทย ซึ่งครอบคลุมวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร หัวข้อสำคัญอีกหัวข้อหนึ่งที่ปรากฏอยู่ทั่วไป คือ ความเป็นหุ้นส่วนกัน (*partnerships*) ในรูปแบบต่าง ๆ หัวข้อสำคัญ ๆ เกี่ยวกับความเป็นหุ้นส่วนดังกล่าว ได้แก่ โรงเรียนและชุมชน โรงเรียนและคณะนักวิจัย โรงเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนอื่น ๆ ฝ่ายบริหารและครู และการบริหารในหมู่ครูด้วยกัน

ตารางที่ 8 หัวข้อ/ความคิดรวบยอดที่ปรากฏอยู่เสมอในรายงานการประเมินผล/การวิจัยตาม- โครงการนำร่องระดับชาติ

ความหลากหลาย	การเสริมสร้างพลัง	ความสร้างสรรค์
บูรณาการ	การปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ	การเป็นหุ้นส่วนกัน
การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	นวัตกรรม	การปรึกษาหารือ
ความเป็นมิตร	การวิจัย	ความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	การอนุรักษ์เชิงวัฒนธรรม	ความเป็นผู้นำ
การประสานสัมพันธ์	การแก้ปัญหา	ความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง (การเรียนรู้ตามสภาพจริง)
สายสัมพันธ์ในชุมชน	ความร่วมมือ	การคิดเป็น

ข้อค้นพบเชิงปริมาณที่สำคัญ ๆ

ศ.ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ได้วิเคราะห์ข้อค้นพบเชิงปริมาณที่สำคัญ ๆ อย่างละเอียด ข้อมูลปฐมภูมิเชิงปริมาณที่ใช้ในการวิเคราะห์นั้น มี 3 ประเภท คือ

๑ ข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรภูมิหลังที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ลักษณะของผู้อำนวยการ ครู โรงเรียน และชุมชน

๒ ตัวชี้วัดรวม (composite indicators) 14 ตัว เกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพ กระบวนการเรียนการสอน การประเมินการเรียนรู้ตามสภาพจริง การประกันคุณภาพ การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และความคิดเห็นเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษา

๓ ตัวชี้วัดรวม 8 ตัว เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการประเมินเชิงปริมาณก็คือ การประเมินการเปลี่ยนแปลง โดยเปรียบเทียบคะแนนตัวชี้วัดที่สำคัญ ๆ ก่อนและหลังโครงการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญในทุกตัวชี้วัด (โปรดดูตารางที่ 7) เมื่อใช้สัมประสิทธิ์ความแปรปรวนเพื่อวัดความไม่เสมอภาค ก็พบด้วยเช่นกันว่า ตัวชี้วัดที่ใช้วัดหลังโครงการทุกตัวมีความไม่เสมอภาคลดน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับตัวชี้วัดก่อนเข้าโครงการ

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ (นักเรียน)

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย ก่อนเข้า โครงการ	ค่าเฉลี่ย ในปัจจุบัน	ค่า <i>t</i>	คะแนนเพิ่ม (Gain score) (ยอดคะแนน)	คะแนนเพิ่ม (Gain score) (คิดเป็นร้อยละ)
1. ได้ออกไปเรียนรู้จากสภาพจริงนอกห้องเรียนและนอกโรงเรียน	2.87	3.26	62.23**	.39	13.6
2. ได้ใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ในการเรียน	3.03	3.35	55.91**	.32	10.6
3. ได้ฝึกปฏิบัติและเสนอผลงานด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความสามารถ	3.00	3.35	57.83**	.35	11.7
4. ได้ลงมือทำงานสามารถคิดหาวิธีการของตนเองได้	2.95	3.29	56.75**	.34	11.5
5. ได้เห็นตัวอย่างที่ดีทั้งด้านคุณธรรมและความประพฤติ	3.07	3.35	50.42**	.28	9.1
6. ได้ปรับปรุงตนตามแบบอย่างที่ดี	3.10	3.41	52.05**	.31	10.0
7. ได้ฝึกค้นคว้ารวบรวมข้อมูลทั้งจากในโรงเรียนและนอกโรงเรียน	2.97	3.32	57.95**	.35	11.8
8. ได้ฝึกคิดหลายวิธี	3.01	3.37	60.09**	.36	12.0
9. สามารถคิดและแสดงออกได้อย่างชัดเจนมีเหตุผล	2.99	3.33	57.42**	.34	11.4
10. ได้ทดลองใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง	2.98	3.33	58.46**	.35	11.7
11. ได้มีส่วนร่วมงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน	3.07	3.43	58.40**	.36	11.7
12. สนใจใฝ่รู้และมีความสุขในการเรียน	3.13	3.44	53.15**	.31	9.9
13. ได้รับการฝึกระเบียบวินัยและรับผิดชอบในการทำงานจนสำเร็จ	3.13	3.45	54.43**	.32	10.2
14. ได้ฝึกการวัดผลงานฝึกประเมิน และปรับปรุงตนเอง	3.01	3.37	59.18**	.36	12.0

** $p < .01$, $N = 14,313$

ศ. ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ได้วิเคราะห์ความแปรปรวนด้วย เพื่อตรวจสอบดูว่ามีความแตกต่างหรือไม่ในคะแนนเพิ่ม ดังปรากฏในตารางที่ 7 อันสืบเนื่องจากที่ตั้งทางภาคภูมิศาสตร์ ประเภทของโรงเรียน (ในแง่ของการควบคุมจากต้นสังกัด) และผู้ที่ตอบเครื่องมือการสำรวจ (ผู้บริหาร ครู และนักเรียน) จากการวิเคราะห์ ดร.นงลักษณ์พบด้วยว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้หลายกลุ่มด้วยกัน ดังสรุปไว้ในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 คะแนนที่ได้รับเพิ่มขึ้นสำหรับนักเรียน จำแนกตามประเภท

ตัวชี้วัด	ประเภท/กลุ่ม	คะแนนเพิ่ม (Gain score)
กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ที่สังเกตเห็น	ผู้บริหาร	.86
	ครู	.22
	นักเรียน	.45
	ภาคกลาง	.41
	ภาคใต้	-.06
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	.28
	ภาคเหนือ	.43
	สพช.	.41
	กรมสามัญฯ	.25
	สช.	.37
	กรุงเทพมหานคร	.41
	เทศบาลและอื่น ๆ	.29

ข้อมูลดังกล่าวมีการแปลความได้หลายประการด้วยกัน โรงเรียนซึ่งนักเรียนเปลี่ยนแปลงความเชื่อและเจตคติเกี่ยวกับระบบการเรียนรู้อย่างเห็นได้เด่นชัดที่สุด คือ โรงเรียนในสังกัด สพช. กทม. และสช. และโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือและภาคกลาง ส่วนโรงเรียนในภาคใต้นั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมและความเชื่ออย่างมีนัยสำคัญแต่อย่างใด ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูล ผู้บริหารสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ครูเห็นน้อยที่สุด ส่วนนักเรียนสังเกตเห็นในเกณฑ์ปานกลาง ในรายงานฉบับสมบูรณ์ ดร.นงลักษณ์ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ในเชิงสถิติโดยละเอียด

ข้อค้นพบเชิงคุณภาพ

ข้อค้นพบโดยรวมที่สำคัญที่สุด คือ ความเป็นไปได้ในการดำเนินงานด้านการเรียนรู้และการปฏิรูปโรงเรียน โดยการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และมักจะดำเนินงานกันอย่างแข็งขันด้วย โครงการนำร่องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนด้วยว่า การกระจายอำนาจการพัฒนาหลักสูตรจากส่วนกลางนั้นเป็นไปได้และมีความสำคัญยิ่ง หลายโรงเรียนที่ร่วมในโครงการได้เริ่มกิจกรรมสร้างสรรค์มากมายหลากหลายอย่างน่าประทับใจที่สุด ส่วนใหญ่มักจะเน้นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ/หรือวัฒนธรรม กล่าวโดยรวมแล้ว โครงการนำร่องได้ช่วยกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมและความสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก

ประเด็นการวิจัยและประเมินผลที่สำคัญ คือ เพื่อประเมินปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการนำแนวทางการดำเนินงานในด้านการเรียนรู้และการบริหารจัดการโรงเรียนไปปฏิบัติให้บังเกิดผลสำเร็จ ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

รูปแบบต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโรงเรียนในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนและการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ในด้านความสำเร็จนั้น อาจแบ่งโรงเรียนต่าง ๆ ในโครงการนำร่องออกได้เป็น 3 กลุ่ม และ 5 แบบด้วยกัน คือ กลุ่มแรกประกอบด้วยโรงเรียนที่ปฏิรูปอยู่แล้วค่อนข้างสมบูรณ์ และในขณะนี้สามารถช่วยตัวเองได้ โรงเรียนในกลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 25 ของโรงเรียนปฏิรูปทั้งหมด (เลขที่ 2545 : 68) โรงเรียนในกลุ่มนี้มี 2 แบบ แบบแรกเป็นโรงเรียนที่มักจะปฏิบัติตามแนวทางและคำสั่งของหน่วยงานต้นสังกัดอย่างเคร่งครัด และได้รับการสนับสนุนทางด้านการบริหารจากต้นสังกัดอย่างเต็มที่ แบบที่ 2 คือ โรงเรียนที่ริเริ่มและช่วยตัวเองได้ กลุ่มที่ 2 คือ โรงเรียนที่ปฏิรูปอยู่บ้างแล้วแต่เพียงบางส่วน แต่ยังต้องการการสนับสนุนและความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ กลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 65 ของโรงเรียนปฏิรูปทั้งหมด โรงเรียนในกลุ่มนี้แบ่งออกได้เป็น 2 แบบ ซึ่งคล้ายคลึงกับกลุ่มแรกเป็นอย่างมาก กลุ่มที่ 3 คือโรงเรียนที่สนใจอยากปฏิรูปและเพิ่งจะเริ่มต้น กลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 10 ของโรงเรียนปฏิรูป และดำเนินงานในลักษณะเดียวกับแบบที่ 2

ปัจจัยต่าง ๆ ที่นำการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในโครงการนำร่องไปสู่ความสำเร็จ

บุญมี (2545 : 22) พบว่า การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น จะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นกับปัจจัย 4 ประการ ปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ความตั้งใจแน่วแน่

แรงจูงใจ และความเชื่อมั่นในผู้บริหาร ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการวิจัยนานาชาติในภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นแล้วว่า ความเป็นผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะนำทุกองค์การไปสู่ผลสำเร็จ ปัจจัยประการที่ 2 ที่เกี่ยวเนื่องกับความเป็นผู้นำ คือ ความสามารถของผู้บริหาร ปัจจัยที่ 3 คือลักษณะของความสัมพันธ์ภายในและภายนอกของโรงเรียน ส่วนปัจจัยประการที่ 4 คือ นวัตกรรมใหม่ ๆ สอดคล้องกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยมากน้อยเพียงใด

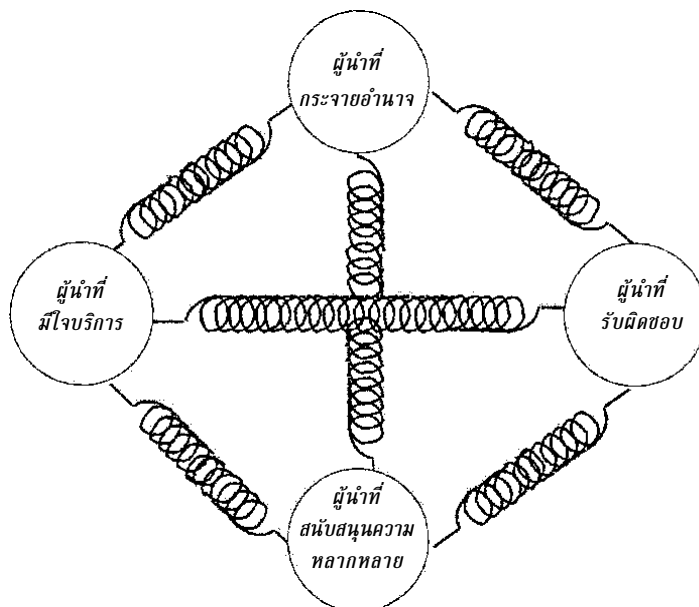
ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

เลขา (2545 : 5) ได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยเอื้อให้การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนประสบผลสำเร็จ ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำนั้น ปรากฏว่าจะมีผลดีขึ้น หากผู้อำนวยการไม่มอบอำนาจให้แก่คนเพียงหนึ่งหรือสองคน แต่ควรกระจายอำนาจไปยังคณะบุคคลซึ่งจะได้รับการยอมรับมากขึ้น วงการวิชาการนานาชาติเรียกแนวการดำเนินงานในลักษณะนี้ว่า ความเป็นผู้นำแบบกระจายอำนาจ (*distributive leadership*) ปัจจัยประการที่ 2 คือ ผู้ร่วมปฏิรูปจะต้องมีความไว้วางใจต่อกันและเข้าใจซึ่งกันและกัน ามีความรู้สึกรับผิดชอบและมีส่วนร่วม ร่วมกัน และวิสัยทัศน์ที่มีร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและความพร้อมที่จะให้มีการตรวจสอบ ปัจจัยประการที่ 3 คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ เพราะเป็นการแสดงความพร้อมที่จะรับการประเมินคุณภาพ ปัจจัยประการที่ 4 คือ การสนับสนุนจากต้นสังกัดในการดำเนินงานด้วยวิธีการอันหลากหลาย ท้ายที่สุด อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ คือ โรงเรียนร่วมมือกับชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากชุมชนมากน้อยเพียงใด

สุภาชิตที่เป็นที่รู้จักกันดีบทหนึ่ง (ซึ่งมิใช่เป็นสุภาชิตจินตงที่มักจะเข้าใจกัน) กล่าวภาพ ๆ หนึ่งมีค่าเท่ากับคำอธิบายถึง 1,000 คำ เพื่อที่จะให้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้และเกิดความคิดจากการวิจัยเชิงอุปนัย และแนวทางการพัฒนาตามโครงการนำร่อง จึงขอเสนอรูปทรงจรุจรภาครวม 6 รูปไว้ในแผนภาพ 3 - 5 และ 7 - 9 แท้ที่จริงแล้วรูปทรงจรุจรภาครวมมาจากวิชาฟิสิกส์ (สิปปนนท์ และพราย 2524) และเป็นประโยชน์ในการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ในเมื่อประเทศไทยได้ละเลยวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ จึงเหมาะที่จะใช้สัญลักษณ์นี้เปรียบเสมือนอุปมาอุปไมยที่มีหลายความหมาย ซึ่งหนึ่งในความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว คือ ความสำคัญที่จะต้องพัฒนาวิทยาศาสตร์ รูปแรก (ดังปรากฏในแผนภาพที่ 3) แสดงให้เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำ ซึ่งได้มาจากการวิจัยเชิงอุปนัย-

ในโรงเรียนในโครงการนำร่องรวม 250 โรงเรียน ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 4 ประเภท คือ ผู้นำที่กระจายอำนาจ ผู้นำที่มีใจบริการ ผู้นำที่รับผิดชอบ และผู้นำที่สนับสนุนความหลากหลาย

แผนภาพที่ 3 รูปแบบความเป็นผู้นำที่ได้มาจากโครงการนำร่องระดับชาติ

ข้อค้นพบเชิงคุณภาพอื่น ๆ ที่สำคัญ

ข้อค้นพบอื่น ๆ อีกมากมายพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑ อายุของครูมักจะไม่เป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ และบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ทั้ง ๆ ที่เชื่อกันในทางตรงกันข้าม นอกจากนี้ ขนาดและที่ตั้งของโรงเรียนก็ดูจะไม่มีส่วนสัมพันธ์กับโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก

๒ โรงเรียนที่อยู่ในชนบทที่ห่างไกล โรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลาง จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนมากกว่าโรงเรียนที่อยู่ในเขตเมืองและมีขนาดใหญ่ โรงเรียนเหล่านี้ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาในท้องถิ่นมากกว่าด้วย

๓ ผู้บริหารที่กระจายอำนาจไปยังคณะบุคคลจะมีประสิทธิผลดีกว่า

๔ โรงเรียนที่ร่วมในโครงการต่างกระตือรือร้นที่จะมีโอกาสช่วยเหลือโรงเรียนอื่น ๆ

๑๑ ระบบการปรึกษาหารือ/ความร่วมมือ (การนิเทศกำกับดูแล) ฉันทกัลยาณมิตร- ทำให้ครูมีความกังวลใจลดน้อยลง ดังนั้น จึงพร้อมที่จะรับการประเมิน และใช้ประโยชน์จาก ผลการประเมินดังกล่าวในการปรับปรุงการสอนของตน

๑๒ โครงการได้ช่วยกระตุ้นความสนใจของครูเป็นอย่างมาก ในอันที่จะได้รับการ ฝึกฝนเพิ่มมากขึ้น

๑๓ โครงการนำร่องมักจะเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรภายในโรงเรียนในทางที่ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น ครูใช้เวลาที่โรงเรียนมากขึ้น เพราะโรงเรียนมีบรรยากาศที่ดีขึ้น

๑๔ ครูรู้จักนักเรียนแต่ละคนดีขึ้น

๑๕ อาจารย์ของสถาบันราชภัฏและมหาวิทยาลัยที่ร่วมโครงการในฐานะนักวิจัยใน- พื้นที่ มีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการศึกษาในชนบทตามความเป็นจริงดีขึ้นมาก ซึ่งเป็นผลดีต่อ- การสอนของตน เพราะสอดคล้องกับชีวิตจริงของนักศึกษาในสถาบันมากขึ้น

ประเด็นปัญหาสำคัญ ๆ อุปสรรค หรือผลที่ไม่คาดที่จะเกิดขึ้นระหว่างกา- รดำเนินงานตามโครงการนำร่องมีดังต่อไปนี้

๑๖ ครูแห่งชาติ หรือครูต้นแบบบางคนที่ช่วยเหลือโครงการ ต้องรับภาระหนัก- เกินไปและไม่บังเกิดผลดีต่อโรงเรียนและนักเรียนของตน เพราะในเมื่อร่วมในเครือข่ายการ- ปฏิรูปการศึกษา ก็ต้องรับภารกิจตามคำเรียกร้องจากภายนอกซึ่งต้องใช้เวลามาก

๑๗ การโยกย้ายผู้อำนวยการ และ/หรือผู้บริหารการศึกษาอื่น ๆ ทำให้ขาดความ- ต่อเนื่อง และทำให้ไม่สามารถดำเนินการปฏิรูปได้ตามกำหนด (โปรดดู กรมสามัญศึกษา 2545 : 10)

บทเรียนที่ได้รับจากโครงการนำร่องระดับชาติ

ประการแรกและสำคัญที่สุด คือ แนวคิดในเรื่องความเป็นเอกภาพ/ความ- หลากหลายนั้นบังเกิดผลดีทีเดียว แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ตามที่บัญญัติไว้ใน- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเน้นทั้งความรู้ในระดับชาติและระดับท้องถิ่น พระราชบัญญัติ- การศึกษาแห่งชาติ ซึ่งกำหนดแนวคิดสำคัญในด้านการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดย- เรียนรู้ทั้งโรงเรียน การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน วงจร PDCA และการเน้นในเรื่อง- การพัฒนาโครงการ/โครงการงานที่นำไปปฏิบัติได้ ทำให้โครงการนำร่องนี้มีความเป็นเอกภาพและมี-

กรอบการดำเนินงาน ภายในกรอบกว้าง ๆ ดังกล่าว โรงเรียนสามารถเลือกกิจกรรมและโครงการ/โครงการงานการเรียนรู้ที่จะจัดทำตามความต้องการของท้องถิ่น

ประการที่ 2 ในบางครั้งนักการศึกษาและผู้บริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ แสดงความสงสัยว่า ผู้ที่อยู่ในชนบทพร้อมหรือยังที่จะดำเนินการด้วยตนเองในด้านการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน วิธีการสอนและหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเองในท้องถิ่น โดยโต้แย้งว่าโรงเรียนในชนบทยังไม่พร้อมที่จะรับระบบการบริหารจัดการโดยการกระจายอำนาจ โครงการนำร่องระดับชาติแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า โดยทั่วไปแล้วบรรดาโรงเรียนต่าง ๆ พร้อมทั้งรับ-การกระจายอำนาจดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หากได้รับความเอาใจใส่ดูแลอย่างเหมาะสม การชี้แนะและให้แนวทางฉันมิตร โรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศย่อมสามารถดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้และบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยบังเกิดผลดีอย่างแน่นอน

ประการที่ 3 โครงการนำร่องระดับชาติแสดงให้เห็นว่าความเป็นผู้นำมีความสำคัญยิ่ง และจำเป็นต้องมีการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ระดับ ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพที่สุด คือ ระบบซึ่งผู้นำแบ่งอำนาจและความรับผิดชอบให้แก่คนเป็นจำนวนมาก ข้อค้นพบจากการวิจัยของไทยสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องการกระจายความเป็นผู้นำ (*distributed leadership*) อันเป็นความคิดรวบยอดที่มีความสำคัญยิ่ง ซึ่งคณะศึกษาศาสตร์และนโยบายสังคมของมหาวิทยาลัยนอร์ธเวสต์เทิร์นกำลังศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบด้วยการสนับสนุนของมูลนิธิวิทยาศาสตร์แห่งชาติ (*National Science Foundation*) และมูลนิธิฮิสเปนเซอร์

ประการที่ 4 หากโรงเรียนในท้องถิ่นได้รับการเสริมพลังด้วยการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โครงการนำร่องได้แสดงให้เห็นแล้วว่าโรงเรียนเหล่านี้มีศักยภาพอย่างน่าทึ่งทีเดียวในด้านความสร้างสรรค์และในการสร้างนวัตกรรม

ประการที่ 5 โครงการนำร่องแสดงให้เห็นว่า โรงเรียนนั้นเป็นสถานที่แห่งความสุข-ความเบิกบาน ซึ่งเปิดโอกาสให้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (โปรดดู คันสนีย์ 2544 ข)

ประการที่ 6 กิจกรรมและโครงการ/โครงการงานตามโครงการนำร่องหลายอย่างแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สภาพอันแท้จริงของ โรงเรียนที่ปราศจากกำแพงมาขวางกั้นนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามสภาพจริงด้วยวิธีสอนโดยจัดให้มีประสบการณ์มากขึ้น ทั้งยังแสดงให้เห็นด้วยว่าแนวการสอนดังกล่าวเป็นผลให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยความตั้งใจ

แผนภาพที่ 4 เป็นรูปทรงจตุรภาค ซึ่งแสดงองค์ประกอบสำคัญ ๗ ที่เชื่อมโยงกัน เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ องค์ประกอบเหล่านี้ ได้แก่

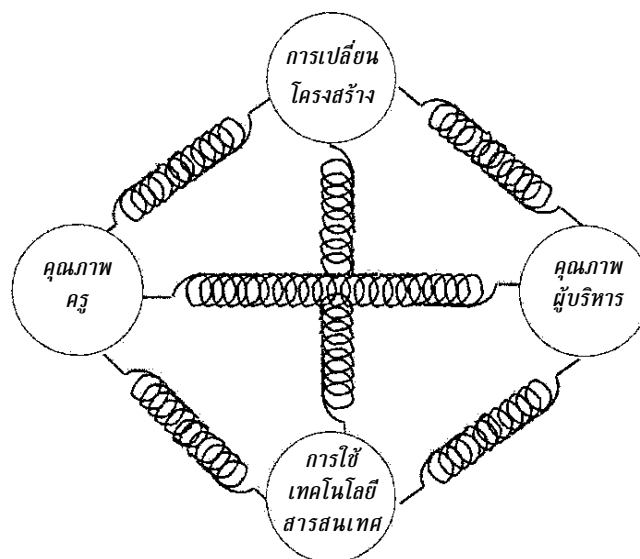
๑ **การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง** คือการปรับรื้อโครงสร้างองค์กรพื้นฐานของการศึกษา เพื่อลดความซ้ำซ้อน ปรับปรุงการประสานงานให้ดีขึ้น เพิ่มพูนประสิทธิภาพ และกระจายอำนาจจากส่วนกลางออกไป

๒ **การปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำในด้านการศึกษา** ความเป็นผู้นำและการจัดการที่มีคุณภาพสูงเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกกระดับ เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการปฏิรูปการเรียนรู้และประสิทธิผลของโรงเรียน

๓ **การปรับปรุงคุณภาพของครู** การสอนที่มีคุณภาพสูงเป็นหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน การเรียนรู้และการพัฒนาครูตลอดชีวิตเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

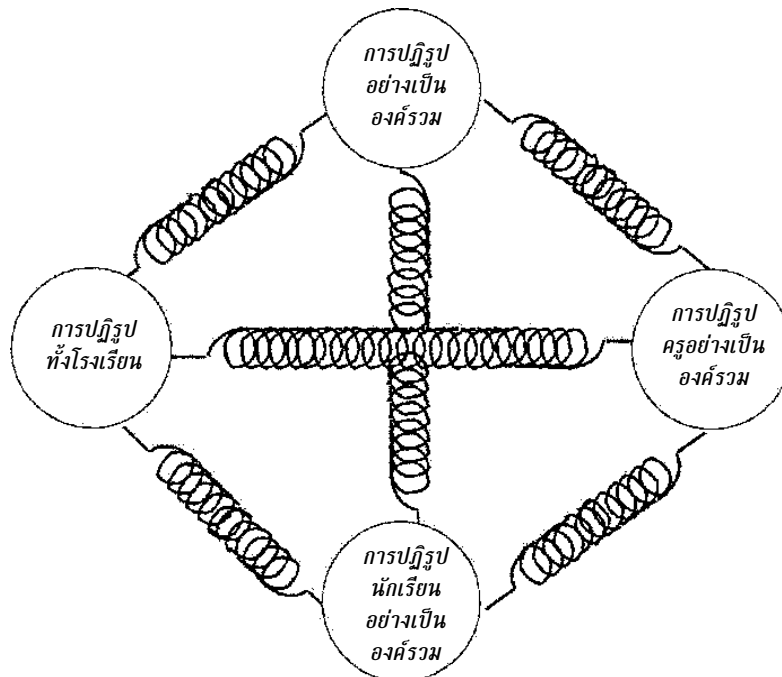
๔ **การปรับปรุงในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร** มิใช่เพื่อปรับปรุงเทคโนโลยีดังกล่าวให้ดีขึ้น แต่เพื่อใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงระบบบริหารจัดการการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้อำนวยการโรงเรียนและผู้บริหารเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลและมีความสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น และเพื่อส่งผลให้ครูกลายเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถโน้มน้าวศิษย์ของตนให้เป็นผู้เรียนที่มีความสุข สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต

แผนภาพที่ 4 มีคสำคัญ ๗ ที่เชื่อมโยงกันของการปฏิรูปการศึกษาซึ่งประสบผลสำเร็จ

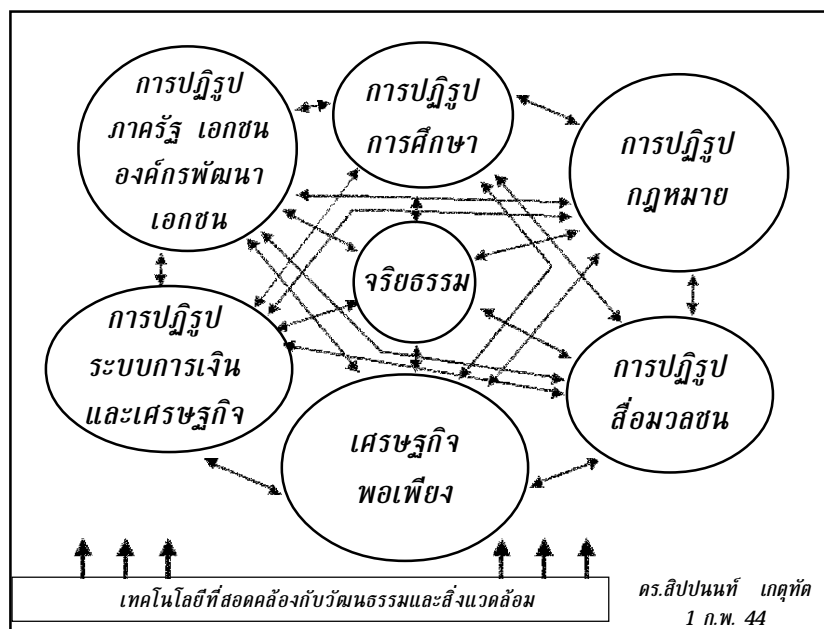

รูปทรงจตุรภาคในแผนภาพที่ 5 แสดงให้เห็นถึงแนวการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาและปฏิรูปการเรียนรู้ในลักษณะขององค์รวม เราจะต้องหลีกเลี่ยงการปฏิรูปแบบแยกส่วนหรือไม่เป็นขึ้นเป็นอัน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียหายโดยที่คาดไม่ถึง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ หากเราปฏิรูประบบการเรียนรู้ แต่ระบบการสอบยังคงเป็นเช่นเดิมก็อาจเกิดปัญหาร้ายแรงขึ้น นอกจากนี้ ทั้ง ดร.ประเวศ วะสี และ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต ได้เน้นถึงความจำเป็นต้องปฏิรูปแบบบูรณาการในหลายด้าน มิใช่แต่เฉพาะในด้านการศึกษานั้น รวมทั้งเน้นให้เห็นว่าการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ เหล่านี้เชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อนอย่างไร (โปรดดูแผนภาพที่ 6 จาก สิปปนนท์ 2544) โครงการนำร่องได้เน้นว่าการปฏิรูปทั้งโรงเรียนเป็นวิธีที่จะให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการปฏิรูปให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ครูที่ได้รับการปฏิรูปอย่างเป็นองค์รวมมา หมายถึงครูที่สามารถใช้วิธีการสอนอันหลากหลาย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเข้มแข็งจริงจังโดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูที่ได้รับการปฏิรูปอย่างเป็นองค์รวมสามารถจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลายดังที่ ดร.ฟิลเลย์ได้แนะนำไว้ รูปทรงจตุรภาคในแผนภาพที่ 7 แสดงให้เห็นถึงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับนักเรียนในองค์รวมมา

แผนภาพที่ 5 แนวการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม

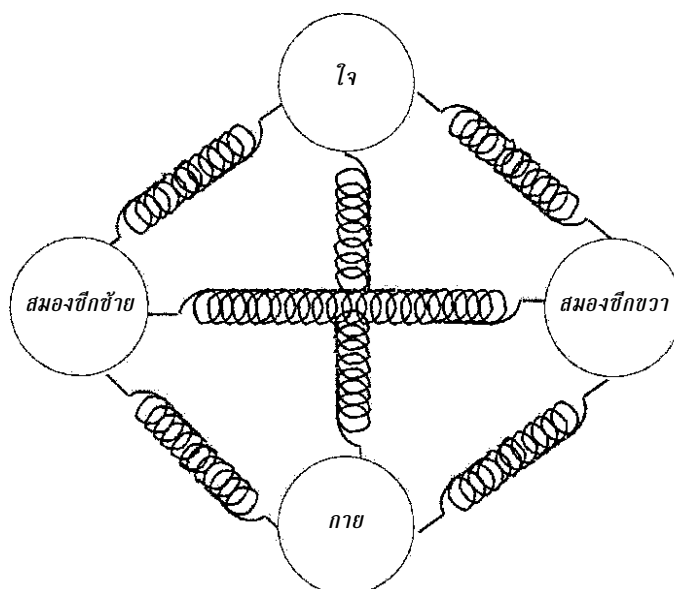
แผนภาพที่ 6 การปฏิรูปแบบบูรณาการในเจ็ดประการด้วยกัน

รูปทรงจตุรภาคในแผนภาพที่ 7 แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมการเรียนรู้อันหลากหลายและพหุปัญญา (โปรดดูการ์ตูนเนอร์ 1999 ก, ข, 1993) ซึ่งได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างเต็มที่ในโครงการนำร่องระดับชาติ ในตอนบนของภาพ คือ ๖ จำ แสดงถึงจรรยาบรรณ คุณธรรม อุปนิสัย และเขาวงกตปัญหาทางอารมณ์ ๖ จำ นั้นเกี่ยวโยงโดยตรงกับทุนทางสังคมในแง่ที่ว่าเป็นส่วนสำคัญของสังคมที่เอื้ออาทรต่อกันและพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อหนุนเพื่อนมนุษย์ (โปรดดู พัทธัม 2000) ผลการวิจัยทางสมองของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าสมองซีกซ้ายและซีกขวาจะมีความถนัดในเรื่องต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน คือ สมองซีกซ้ายจะมีศักยภาพเกี่ยวกับความคิดในระดับสูง การรู้จัก และการคิดวิเคราะห์ ส่วนสมองซีกขวามีศักยภาพเกี่ยวกับกระบวนการทางจิตที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะ ดนตรี และสุนทรีย์ สมองของมนุษย์นั้นเป็นปรากฏการณ์อันมหัศจรรย์ มีศักยภาพอันเหลือเชื่อแต่ถ้าจะมีได้ใช้กันอย่างเต็มที่ (สุมน 2544 : 199, รุ่ง 2543 : 6) อาจเป็นประโยชน์หากเราเปรียบเทียบเป็นเสมือนโครงสร้างทางกาย และจิตเป็นเสมือนซอฟต์แวร์เชิงวิเคราะห์ของสมอง ดังนั้น สมองของมนุษย์อันสมบูรณ์จะต้องมีซอฟต์แวร์ 4 อย่าง เพื่อที่จะพัฒนาสมรรถนะของแต่ละองค์ประกอบในรูปทรงจตุรภาคในแผนภาพที่ 7 ได้อย่างเต็มที่ ในตอนล่างของภาพ คือ ร่างกายซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องออกกำลังกาย และมีกิจกรรมทางกายตลอดชีวิต

(โปรดดู สาทิส 2545) นักเรียนทุกคนจะต้องมีความแข็งแกร่งในมิติทั้งสี่ประการซึ่งประสานเกี่ยวเนื่องกัน เพื่อจะได้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในองค์รวม รูปทรงจตุรภาคนี้แสดงให้เห็นด้วยเช่นกันถึงอุดมการณ์ดังปรากฏในรายงานของคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งมี ดร.ประเวศ วะสี เป็นประธาน (สกศ. 2543)

แผนภาพที่ 7 ทฤษฎีการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลในองค์รวม : ซอฟต์แวร์ของจิต

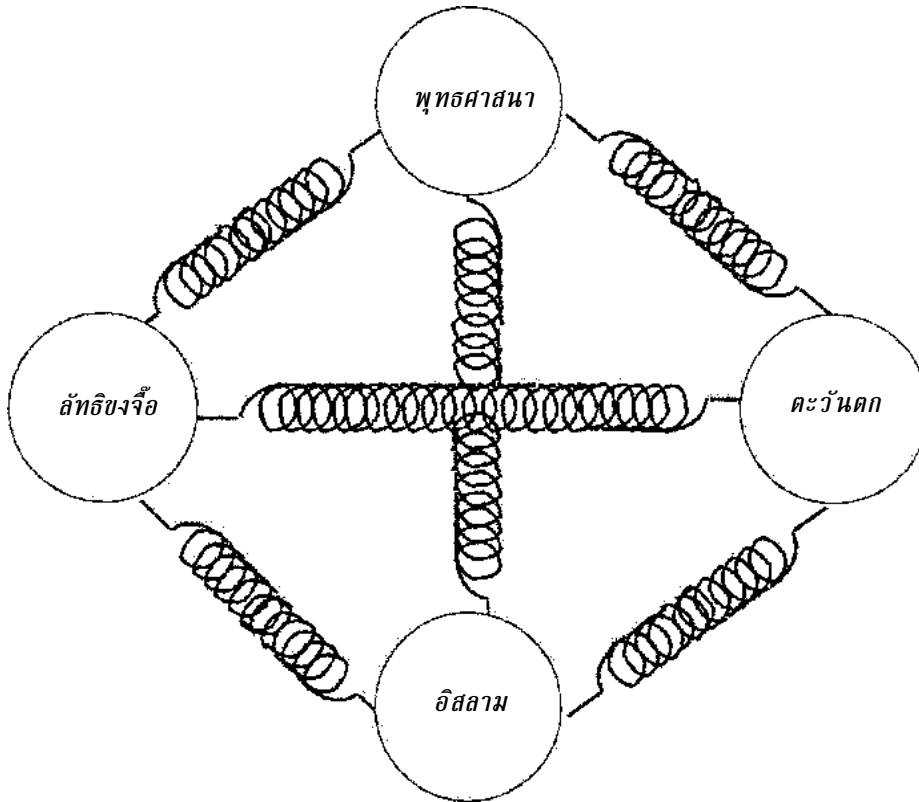

ในรายงานของ ดร.ริเอะ อาตาคิ ได้ย้ำถึงความสำคัญของการพิจารณาวัฒนธรรมกับการศึกษา (หน้า 61) และมิติทางวัฒนธรรมของการปฏิรูปการเรียนรู้และการกระจายอำนาจ ในหนังสือเรื่อง วัฒนธรรมนั้นสำคัญำ ซึ่งแฮร์ริสันและฮันทิงตันได้เรียบเรียงเมื่อเร็ว ๆ นี้ บรรดาผู้เขียนบทความได้ย้ำถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งจรรโลงความก้าวหน้าของคนในประเทศต่าง ๆ (2000) อาตาคิแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมพื้นฐานของไทยนั้นมีองค์ประกอบที่เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้และการกระจายอำนาจ แต่ก็มีลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปการศึกษา (หน้า 62) ในบรรดาองค์ประกอบในกลุ่มแรกนั้น มีระบบคติธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งเน้นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนและความสุภาพพำ และการเป็น ผู้เรียนที่มีความสุขำ

นอกจากนี้ ทฤษฎีการเรียนรู้แนวพุทธศาสตร์ดังปรากฏในกาลามสูตรดังที่อ้างถึงในตอนต้นของรายงานนี้สอดคล้องเป็นอย่างดีกับความคิดเชิงวิเคราะห์ และการเรียนรู้อย่างแข็งขันจากประสบการณ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ ในบรรดาค่านิยมซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ แนวปฏิบัติและความสัมพันธ์ในเชิงระดับชั้นอำนาจ (hierarchical practices) และการให้ความสำคัญมากเกินไปกับ*การมีปริญญา* เพียงแต่เพื่อยกระดับฐานะแทนที่จะเป็นการเรียนรู้อย่างแท้จริง (โปรดดู ทราย 1991) หากจะให้การกระจายอำนาจบังเกิดประสิทธิผล จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติและค่านิยมกันอย่างกว้างขวาง นั่นก็คือเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนในความรู้สึกนึกคิด และซอฟต์แวร์ของสมอง รูปทรงงูจรภาคในแผนภาพที่ 8 แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ไทย/พุทธ 2) ขงจื้อ/จีน 3) ตะวันตก/สมัยใหม่ และ 4) อิสลาม (จังหวัดส่วนใหญ่ทางใต้สุดของไทย) ระบบค่านิยมแนวขงจื้อนั้นมีความสำคัญในประเทศไทย เพราะมีคนไทยเป็นจำนวนมากที่มีบรรพบุรุษเป็นคนจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเมือง ดู เว-มิง (2000 : 263) ผู้ทรงคุณวุฒิแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้สรุปไว้เป็นอย่างดีถึงระบบค่านิยมของขงจื้อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังนี้

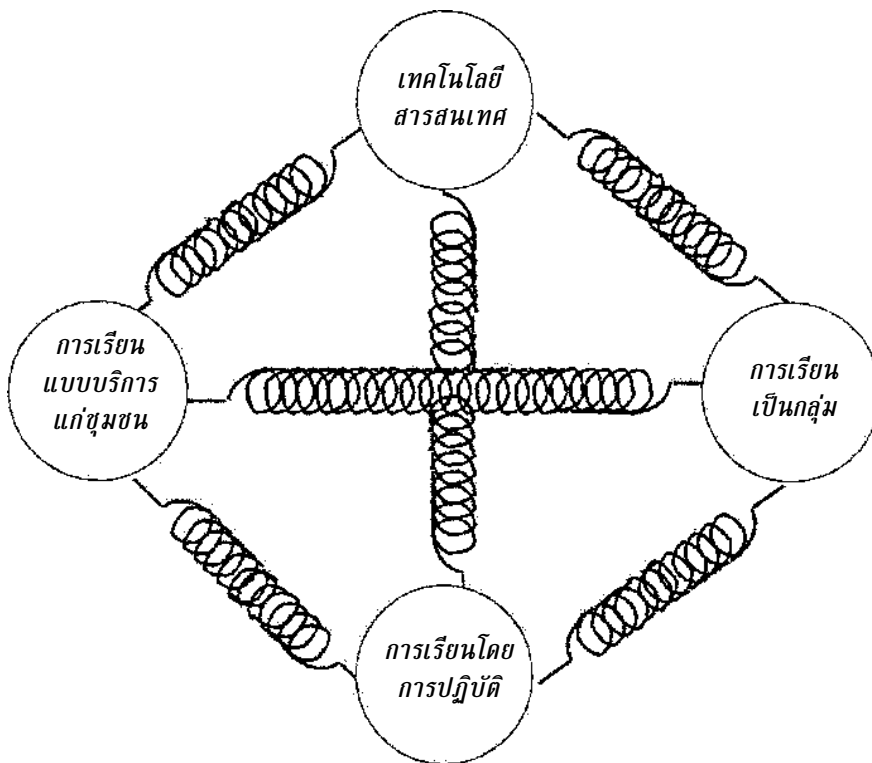
การศึกษาควรเป็นศาสนาของประชาสังคม วัตถุประสงค์-
ประการแรกของการศึกษาก็คือการสร้างลักษณะนิสัย ในเมื่อ
การศึกษามุ่งสร้างบุคคลที่สมบูรณ์ ก็ควรเน้นในเรื่องจริยธรรม
และเขาวนปัญหาทางด้านความรู้คิดอีกด้วย โรงเรียนจึงควรสอนให้
รู้จักสั่งสม ทุนทางสังคมฯ โดยอาศัยการสื่อสาร นอกจากจะถ่ายทอด-
ความรู้ความชำนาญแล้ว การศึกษาจะต้องช่วยพัฒนาให้มีสมรรถนะ-
ในด้านวัฒนธรรม และซาบซึ้งในคุณธรรมอีกด้วย

แผนภาพที่ 8 อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ

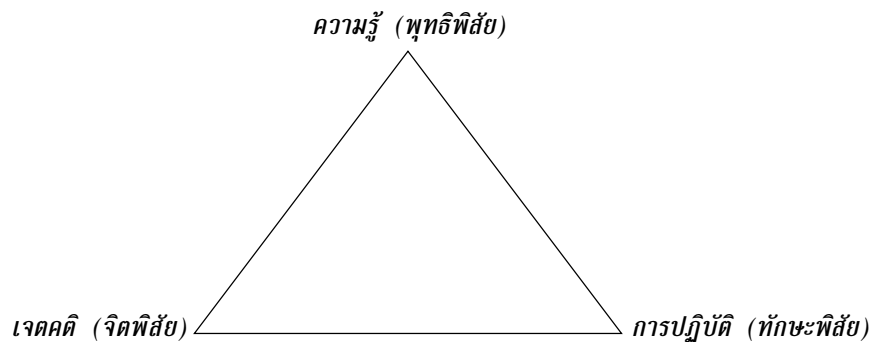
รูปทรงจตุรภาคในแผนภาพที่ 9 ว่าด้วยผลสัมฤทธิ์ทางด้านวิชาการที่ได้รับจากการศึกษา โดยเหตุที่ได้สอนกันมานานโดยเน้นในลักษณะของการบรรยาย ผลที่ได้รับจากการศึกษาจึงไม่เป็นที่น่าพอใจแต่อย่างใด เมื่อเปรียบเทียบกับผลิตผลของสาขาอื่น ๆ อีกหลายสาขา ดังนั้นจึงทำให้ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของหลายประเทศต้องเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก โครงการนำร่องในโรงเรียน 250 โรงเรียน แสดงให้เห็นว่านักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยประสบการณ์ในการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ หลายโครงการที่โรงเรียนนำร่องได้ดำเนินไปนั้น เป็นผลให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ในด้านการให้บริการอีกด้วย ตัวอย่างเช่น โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนในท้องถิ่นของตน เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเปิดโอกาสและให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ผสมผสานกับการเรียนรู้จากประสบการณ์จากการร่วมมือกัน และจากการให้บริการโดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างกว้างขวาง ทำให้ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเพิ่มพูนขึ้น เพราะทำให้นักเรียนเป็นจำนวนมากขึ้นสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

แผนภาพที่ 9 การเพิ่มพูนประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ขอเสนอแผนภาพรูปสามเหลี่ยมอีกรูปแบบหนึ่ง (โปรดดูแผนภาพที่ 10) เพื่อสรุปรวมให้เห็นถึงการเรียนรู้แนวใหม่ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรใหม่เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2544 รูปแบบ KAP* นี้ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ความรู้ (ปัญญา)...พุทธิพิสัย 2) เจตคติ โลกทัศน์ จริยธรรม ความเชื่อมั่น... จิตพิสัย และ 3) ทักษะพิสัย... ความสามารถที่จะนำไปปฏิบัติและดำเนินการได้ รูปแบบใหม่ของการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และรูปแบบ KAP นั้น สามารถเสริมสร้างซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

แผนภาพที่ 10 รูปแบบ KAP (Knowledge, Attitudes, Praxis)

ผลการดำเนินงานด้านการศึกษาในภาพรวมและในระดับสถานศึกษา

ในตารางที่ 9 ได้สรุปไว้อย่างชัดเจนถึงการดำเนินงานด้านการศึกษาในภาพรวมและในระดับสถานศึกษาภายใต้กรอบความช่วยเหลือทางวิชาการของธนาคารพัฒนาเอเชีย และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความช่วยเหลือดังกล่าว

* K = Knowledge (ความรู้) A = Attitudes (เจตคติ) และ P = Praxis (ภาคปฏิบัติ)

ตารางที่ 9 ผลการดำเนินงานด้านการศึกษาในภาพรวมและในระดับสถานศึกษา

กรอบการดำเนินงานตามโครงการ ความช่วยเหลือทางวิชาการของ ธนาคารพัฒนาเอเชีย	ความก้าวหน้าและผลสำเร็จจนถึงปัจจุบัน
<p>เป้าหมาย : ปรับปรุงคุณภาพและโอกาส ที่จะได้รับการศึกษา</p>	<p>อัตราการเข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึง 6 ได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 69.8 อัตราการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 82.0 (2544)</p>
<p>วัตถุประสงค์ : ดำเนินการปฏิรูปภาคการศึกษา เพื่อปรับปรุงคุณภาพและเพิ่มโอกาส การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา</p>	<ul style="list-style-type: none"> ๑ โรงเรียนนำร่อง 250 โรงเรียนได้รับการเสริมศักยภาพด้านการเรียนรู้ และการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เพื่อปรับปรุงคุณภาพ การศึกษาเสร็จสิ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม 2545 ๒ โรงเรียนนำร่องกว่า 2,000 โรงเรียนกำลังรับการฝึกอบรมการใช้หลักสูตรใหม่ซึ่งได้รับอนุมัติเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2544 ดังที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะต้องเสร็จสิ้นภายในวันที่ 2 กันยายน 2545 ๓ ได้ก่อตั้งสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ขึ้นเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2543 โดยมีลักษณะเป็นองค์การมหาชน
<p>ผลผลิต : ๑ จัดทำรูปแบบการปฏิรูปโรงเรียน</p>	<ul style="list-style-type: none"> ๑ เมื่อถึงเดือนพฤษภาคม 2545 ได้ทำการทดสอบรูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนเพื่อเป็นแม่แบบในการปฏิรูป ๒ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2545 รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการแสดงความพึงพอใจในโครงการนำร่อง และประกาศว่าจะขยายไปทั่วทุกโรงเรียนภายในช่วงเวลา 10 ปี

ตารางที่ 9 (ต่อ)

กรอบการดำเนินงานตามโครงการ ความช่วยเหลือทางวิชาการของ ธนาคารพัฒนาเอเชีย	ความก้าวหน้าและผลสำเร็จจนถึงปัจจุบัน
๑ การประชุมปฏิบัติการเพื่อปรับ-- ปรุงการศึกษาในโครงการนำร่อง	๑ จัดการประชุมปฏิบัติการทั่วประเทศรวม 7 ครั้ง ในช่วง 2544 - 2545
ลักษณะการดำเนินงานโดยสรุป ๑ สัมมนาว่าด้วยการเปิดโอกาสให้ โรงเรียนมีเทคโนโลยีสารสนเทศ และสามารถใช้เทคโนโลยีดังกล่าว ๒ สำนักงานรับรองมาตรฐานและ ประเมินคุณภาพการศึกษาทบวง ยุทธศาสตร์การประเมินโรงเรียน	ดร.แสตมเปอร์จัดการสัมมนาพิเศษว่าด้วย- เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา- หลายครั้ง และจัดทำรายงานว่าด้วยเทคโนโลยี- สารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา- เสร็จสิ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม 2545 สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ- การศึกษาได้จัดทำทั้งแผนและวิธีดำเนินการประเมิน (โปรดดูสำนักงานรับรองมาตรฐานฯ 2545) ในปี 2545 จะทำการประเมินโรงเรียนระดับ ป.1 ถึง ม.6 4,000 แห่ง และสถาบันอุดมศึกษา 150 แห่ง และ- ในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ได้จัดทำเอกสารสำคัญ- รวม 3 ฉบับ ซึ่งแสดงแผนงานและกระบวนการ- ประเมินไว้อย่างละเอียด
กิจกรรม ๑ การพัฒนารูปแบบการสอนใน ชั้นเรียน	จัดทำ นำเสนอ และทดสอบแม่แบบในการประชุม ปฏิบัติการตามความช่วยเหลือทางวิชาการรวม 7 ครั้ง รายงานฉบับสมบูรณ์ของ ศ.สุมน อมรวิวัฒน์ มี รายละเอียดมากมายเกี่ยวกับรูปแบบดังกล่าว

ตารางที่ 9 (ต่อ)

กรอบการดำเนินงานตามโครงการ ความช่วยเหลือทางวิชาการของ ธนาคารพัฒนาเอเชีย	ความก้าวหน้าและผลสำเร็จจนถึงปัจจุบัน
<ul style="list-style-type: none"> ๑ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 	<p>จัดทำ นำเสนอ และทดสอบแม่แบบในการประชุมปฏิบัติการตามความช่วยเหลือทางวิชาการรวม 7 ครั้ง รายงานของ ดร.บุญมี เณรยอด และ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ มีรายละเอียดมากมายเกี่ยวกับรูปแบบดังกล่าว</p>
<ul style="list-style-type: none"> ๒ การพัฒนาระบบประเมินโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 	<p>จัดทำและทดสอบรูปแบบการประเมิน ในระหว่างการประชุมปฏิบัติการตามความช่วยเหลือทางวิชาการรวม 7 ครั้ง</p>
<ul style="list-style-type: none"> ๓ ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ 	<p>รายงานของผู้เชี่ยวชาญรวม 7 ฉบับ และรายงานฉบับสังเคราะห์แบบบูรณาการเสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2545</p>

การวิเคราะห์ความก้าวหน้าในการปฏิรูปภาคการศึกษา

ในบทที่ 4 ของรายงานของ ดร.ริเอะ อาตาคิ ว่าด้วย ความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษา มีการสรุปความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษาจนถึงปัจจุบัน และเพื่อปรับให้รายงานของ ดร.อาตาคิ ทันทสมัย จึงได้จัดทำตารางที่ 10 เพื่อแสดงความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษา

ตารางที่ 10 ความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษาไทย 2539 - ปัจจุบัน

กิจกรรม	สถานภาพ/สถานการณ์ปัจจุบัน
รัฐธรรมนูญฉบับใหม่กำหนดให้ทั้งดำเนินการปฏิรูปการศึกษาและกระจายอำนาจจากส่วนกลาง (มาตรา 43 และ 81)	ได้รับความเห็นชอบเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2540
รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่า ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติให้มีแนวทางการดำเนินงานกว้าง ๆ สำหรับการปฏิรูปการศึกษา	เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2542
การก่อตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา (สปศ.)	ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2542 ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการเป็นเวลา 3 ปี เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นไปโดยราบรื่น
สำนักงานปฏิรูปการศึกษายกร่างกฎหมายใหม่เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นไปโดยราบรื่น	<ul style="list-style-type: none"> ๑ สปศ. ร่างกฎหมายเสร็จรวม 23 ฉบับ และเสนอต่อรัฐบาลเมื่อเดือนเมษายน 2544 กฎหมายหลายฉบับเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการ ๒ กระทรวงศึกษาธิการได้ร่างกฎหมายเพื่อเป็นทางเลือกรวม 23 ฉบับ ได้มีการขัดแย้งกันเป็นอย่างมากในเชิงนโยบาย และภายในช่วงเวลาเพียง 1 ปี มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการถึง 3 คน ๓ ลักษณะโครงสร้างของกระทรวงฯ ได้กลายเป็นประเด็นที่มีการโต้แย้งกันอย่างหนัก
การสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปการศึกษา	มีกิจกรรมที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2542 - 2545 จัดการประชุมพิจารณา สกศ. จัดทำสิ่งพิมพ์ว่าด้วยการปฏิรูปการศึกษาเป็น-

ตารางที่ 10 (ต่อ)

กิจกรรม	สถานภาพ/สถานการณ์ปัจจุบัน
	จำนวนมาก มีการจัดพิมพ์วารสาร าสาน-ปฏิรูปฯ เพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเริ่มขึ้นในปี 2540 โดยได้รับเงินอุดหนุนจากมูลนิธิสตรี้-สฤชดีวงศ์ บรรดาสื่อมวลชนต่างให้ความสนใจต่อการปฏิรูปการศึกษากันอย่างกว้างขวาง ผลการสำรวจของเอนแบ็คโพลพบว่า คนไทยกว่าร้อยละ 90 เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น และประมาณร้อยละ 90 ติดตามข่าวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
การปฏิบัติตามภารกิจดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้ตั้งเป้าหมายไว้ให้ดำเนินการในช่วงปี 2542 - 2543 ให้เสร็จสิ้นลง	ผลการประเมินโดยคณะนักวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแสดงให้เห็นว่าร้อยละ 76 ของภารกิจดังกล่าวได้เสร็จสิ้นลงแล้ว อย่างไรก็ตามในด้านการระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา นั้นภารกิจได้เสร็จสิ้นลงเพียงร้อยละ 33 และร้อยละ 38 ตามลำดับ
การปฏิรูปการเรียนรู้ดังที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ	<ul style="list-style-type: none"> ๑ ได้เริ่มและดำเนินโครงการครูต้นแบบ โดยครูจำนวน 320 คนได้รับการยกย่องให้เป็นครูต้นแบบ และได้คัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย รวม 56 คน ๒ โครงการนำร่องในโรงเรียนรวม 250 โรงเรียน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากธนาคารพัฒนาเอเชีย ได้ทำการทดสอบแม่แบบการปฏิรูปการเรียนรู้ และการบริหารจัดการโดย

ตารางที่ 10 (ต่อ)

กิจกรรม	สถานการณ์/สถานการณ์ปัจจุบัน
	<p>ใช้โรงเรียนเป็นฐาน เสร็จสิ้นเมื่อเดือน พฤษภาคม 2545</p> <p>๑๒ กระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติหลักสูตรใหม่เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2544 เพื่อให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินโครงการนำร่องในโรงเรียนกว่า 2,000 โรงเรียน จัดการสัมมนาครั้งใหญ่เพื่อฝึกอบรมครูทั่วประเทศรวม 6 ครั้ง การสัมมนาในครั้งสุดท้ายกำหนดให้เสร็จสิ้นในวันที่ 2 กันยายน 2545</p> <p>๑๓ ในการประชุมเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2545 กระทรวงศึกษาธิการตัดสินใจที่จะขยายโครงการนำร่องของ สกศ. ออกไปให้ครอบคลุมโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศภายในช่วงเวลา 10 ปี โครงการใหม่นี้จะอาศัยบทเรียนและรูปแบบของโครงการนำร่องทั้งของกรมวิชาการและ สกศ. (โปรดดู น.ส.พ.มดิชน ฉบับวันที่ 31 พฤษภาคม 2545 : 20)</p> <p>๑๔ โครงการในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มประชากรผู้ยากไร้ที่สุด และเน้นวิธีสอนเชิงวิชาการสำหรับทุกวิชาในหลักสูตร</p>

ตารางที่ 10 (ต่อ)

กิจกรรม	สถานภาพ/สถานการณ์ปัจจุบัน
รูปแบบเขตพื้นที่การศึกษา	<p>กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินโครงการนำร่องใน 5 จังหวัด เพื่อทดสอบทางเลือกต่าง ๆ เพื่อกำหนดเขตพื้นที่การศึกษา ใกล้เคียงแล้ว ข้อค้นพบในเบื้องต้นนั้น สอดคล้องเป็นอย่างดีกับข้อเสนอแนะตามโครงการความช่วยเหลือก่อนหน้า (โครงการ TA 2996-THA) และข้อเสนอแนะของ สปศ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของขนาดที่เหมาะสมสำหรับเขตพื้นที่การศึกษา และประสิทธิภาพทางด้านการบริหารที่จะได้รับจากระบบใหม่ อย่างไรก็ตาม ในโครงการนำร่องนี้ มิได้มีการทดสอบอย่างจริงจังเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางในลักษณะเงินอุดหนุนเป็นก้อน</p>
การพัฒนาครู	<ul style="list-style-type: none"> ๑ ได้ตั้งสำนักงานปฏิรูปวิชาชีพครูขึ้น (2539) ซึ่งผลิตงานวิจัยและข้อเสนอหลายประการเพื่อส่งเสริมวิชาชีพครู ๒ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2545 คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู ซึ่งจะแปรสภาพครูสภาในปัจจุบันเป็นสภาวิชาชีพครู ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูจะมีอายุ 5 ปี ๓ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2545 ได้ก่อตั้งสมาคมพัฒนาวิชาชีพครูขึ้น ในปัจจุบันสมาคมฯ มีสมาชิกกว่า 40,000 คนแล้ว

ตารางที่ 10 (ต่อ)

กิจกรรม	สถานภาพ/สถานการณ์ปัจจุบัน
มาตรฐานแห่งชาติและการประกันคุณภาพ	เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2543 ได้ก่อตั้งสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ขึ้นสำนักงานฯ ได้วางแผนที่จะประเมินโรงเรียน 4,000 โรงเรียน และวิทยาลัย/มหาวิทยาลัย 150 แห่งในการประเมินในรอบแรก โดยกำหนดจะประเมินโรงเรียนและวิทยาลัย/มหาวิทยาลัยทุกแห่งภายในปี 2549 สำนักงานฯ ได้จัดการฝึกอบรมในด้านการประเมินตามสภาพจริงและในลักษณะกัลยาณมิตร (โปรดดู สมศ. 2544 : 31)

การกำหนดและวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ ๓ สิ่งท้าทายและอุปสรรคที่ยังคงมีอยู่ในการปฏิรูปการศึกษา

เพื่อที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตและมาตรฐานการดำรงชีพของประชาชน จำเป็นต้องเพิ่มพูนความสามารถในการผลิตของประชาชนให้สูงขึ้น สิ่งสำคัญที่จะช่วยในการดำเนินงานดังกล่าว คือ การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดังที่เราให้ความหมายกันอย่างกว้าง ๆ ในช่วง พ.ศ. 2503 - 2533 ผลผลิตของชาวญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างน่าพิศวง ส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากระบบการศึกษาชั้นพื้นฐานในระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีคุณภาพ ซึ่งช่วยให้ชาวญี่ปุ่นทุกคนมีพื้นฐานทางการศึกษาที่มั่นคง และมีศักยภาพที่จะได้รับการฝึกฝน

ประเด็นต่าง ๆ และงานท้าทายที่สำคัญ ๆ ซึ่งการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

๘ ขาดความเป็นเอกภาพและการประสานงานในการดำเนินงานด้านการศึกษา/การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการศึกษาในประเทศไทยขาดความต่อเนื่อง เพราะมีสถาบันและองค์กรต่าง ๆ มากมายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีการประสานงานในองค์กรรวมแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ริเอะ (2002 : 42) พบว่า ในปัจจุบันมีโครงการนำร่องรวม 11 โครงการที่กำลังดำเนินงานอยู่ ในด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา และการกระจายอำนาจในด้านการบริหารและจัดการการศึกษาจากส่วนกลาง รายชื่อโครงการนำร่องซึ่ง ดร.ริเอะ ได้กล่าวถึงยังไม่สมบูรณ์ เพราะยังมีโครงการนำร่องอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น โครงการพิเศษในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อประโยชน์แก่ชาวเขาผู้ด้อยโอกาส และโครงการทดลองว่าด้วยวิทยาลัยชุมชน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตามไม่มีหน่วยงานใดแม้แต่แห่งเดียวที่ประสานงานโครงการนำร่องต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน หรือพยายามสังเคราะห์ผลการดำเนินงานตามโครงการนำร่องต่าง ๆ ดังกล่าว อีกตัวอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัด คือ โครงการของ ดร.จีระ หงส์ลดารมภ์ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในระดับชั้นนำของไทย ในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในบทความว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดร.จีระ หงส์ลดารมภ์ ได้บรรยายถึงองค์ประกอบสำคัญในยุทธศาสตร์เพื่อปรับปรุงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทยให้ดีขึ้น (จินตนา 2545 : 3) แนวคิดและแนวการดำเนินงานของ ดร.จีระ หงส์ลดารมภ์ นั้น ใกล้เคียงกับแนวคิดและแนวการดำเนินงานดังที่ได้ย้กักันไว้ ในความริเริ่มเพื่อปฏิรูปการศึกษาของไทยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามบทความดังกล่าวมิได้กล่าวถึงกิจกรรมซึ่งกระทรวงศึกษาธิการและ สกศ. ได้ดำเนินไปแต่อย่างใด

๙ มีพันธกรณีที่จะกระจายอำนาจจากส่วนกลางอย่างจริงจังมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านงบประมาณและบุคลากร

เท่าที่ผ่านมา ความพยายามที่จะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ และการกระจายอำนาจการพัฒนาหลักสูตรจากส่วนกลาง ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ในเรื่องนี้ หลายฝ่ายมีความเห็นตรงกันซึ่งนับวันจะมีแต่ทวีขึ้น โดยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในด้านวัฒนธรรมองค์กร การดำเนินการทดลองในด้านเขตพื้นที่การศึกษาเท่าที่ผ่านมา มักจะมุ่งเน้นประเด็นโครงสร้างและการประสานงานทางด้านการบริหาร มากกว่าที่จะเน้นในเรื่องสำคัญในด้านการกระจายอำนาจการบริหารงบประมาณและบุคลากรจากส่วนกลาง

๕ การละเลยวิทยาศาสตร์และการวิจัยและพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

ริเอะ อาตาคิ (2002 : 24) รายงานว่า นักเรียนไทยมีชั่วโมงเรียนสำหรับวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์น้อยกว่านักเรียนในประเทศอื่น ๆ อีกมาก ตัวชี้วัดในระดับชาติสำหรับวิชาต่าง ๆ (ซึ่งใช้ในการประเมินความสามารถของไทยในการแข่งขันระดับนานาชาติในวิชาต่าง ๆ) ดังปรากฏในตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่ามีการละเลยนวัตกรรมทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฉะนั้น การที่โครงการนำร่องระดับชาติได้เน้นในเรื่องความสร้างสรรค์และการแก้ปัญหา จึงเป็นการดำเนินงานในทิศทางที่ถูกต้องอย่างแน่นอน

๕ ประเด็นปัญหาซึ่งยังคงมีอยู่ในเรื่องความเสมอภาคและโอกาสที่จะได้รับการศึกษา

ความก้าวหน้าที่สำคัญในเรื่องนี้ คือ ข้อบัญญัติในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้จัดการศึกษาภาคบังคับเป็นเวลา 9 ปี และจัดให้คนไทยทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเป็นเวลาอย่างน้อย 12 ปี ถึงแม้ว่าประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวจะเป็นเรื่องสำคัญทั้งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและเอกสารทางการปฏิรูปการศึกษา แต่ก็ได้รับความสนใจค่อนข้างน้อย ยกเว้นแต่โครงการพิเศษในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ด้อยโอกาสที่สุด และโครงการที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงที่หัวหน้าเพื่ออำนวยความสะดวกแก่โรงเรียนที่ขาดแคลนครู เมื่อมีการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาได้เกือบทั่วถึงแล้ว จึงเห็นปัญหาทางด้านความเสมอภาคและโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งยังมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากในระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ (สกศ. 2544 : 52) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ซึ่งเป็นภาคที่ด้อยโอกาสที่สุดและมีจำนวนประชากรมากที่สุด มักจะสำคัญเป็นอย่างมากในด้านตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ ๆ ทุกตัว (โปรดดู สกศ. 2544 : 4; กระทรวงศึกษาธิการ 2542 : ภาคผนวก 9-21; การวิจัยอัลฟา (Alpha Research) 2001 ; 216 - 380) หลายโรงเรียนในเขตด้อยโอกาสที่สุดยังเผชิญปัญหาด้านการขาดแคลนครู (สุมน 2544 : 28) การที่บริเวณเขตเมือง เช่น กรุงเทพฯ มีโรงเรียนกวดวิชามากมายเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่มีฐานะดี ยิ่งทำให้การศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างยิ่งขึ้น (ศิริกุล 2545 : 3)

๕ การเน้นในเรื่องสิ่งก่อสร้างมากเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนในมนุษย์ (ครู ผู้เรียนรู้ นักวิจัย)

ในรายงานของ ดร.อาตาคิ (2002 : 23) ผู้เสนอรายงานกล่าวว่า ได้มีการใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากสำหรับสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ และที่ดิน (โปรดดูตารางที่ 3 ข้างต้นด้วย)

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย แห่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้กล่าวแสดงความเสียใจว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเงินทุนเพื่อการวิจัยแล้ว อาอาครและสำนักงานมาก่อนนำ (อรนุชา 2545 : 2) ฤุณแงสำคัญที่จะเป็นผลให้คนทั้งประเทศสามารถผลิตได้ดีขึ้น รวมทั้งปรับปรุงการศึกษาให้มีคุณภาพดีขึ้น ก็คือให้ความสำคัญอย่างสูงสำหรับการลงทุนในประชาชนทั่วไป การเรียนรู้ของครู และการวิจัยเชิงนวัตกรรมที่สร้างสรรค์

๓ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อปรับปรุงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ยังไม่เพียงพอ

ในงานสำคัญว่าด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ โธมัส ฟรีดแมน (1999) ยืนยันว่า บรรดาประเทศต่าง ๆ ที่มีได้ฝึกฝนประชาชนของตนอย่างพอเพียงสำหรับเศรษฐกิจฐานความรู้ จะต้องล้ำหลัง และจะไม่สามารถแข่งขันในเศรษฐกิจของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (โปรดดูทักซิดน 2545 : 8) ในรายงานของ ดร.แสดมเปอร์ ก็ได้แสดงให้เห็นถึงด้านต่าง ๆ มากมาย ซึ่งประเทศไทยมิได้ใช้ศักยภาพของตนในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างพอเพียง ฟรีดแมนได้ชี้ให้เห็นว่า-ประธานาธิบดีพิกเกรส แห่งคอสตาริกาเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล โดยกำหนดนโยบายให้นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาของคอสตาริกาทุกคนสามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้

๔ การพัฒนาสมรรถนะในระดับนานาชาติยังไม่เพียงพอ

หัวข้อนี้เป็นประเด็นสำคัญในรายงานของดร.ฟิลเลย์ คนไทยเป็นจำนวนมากไม่สามารถเชื่อมโยงกับระบบความรู้ในระดับโลกได้อย่างพอเพียง ส่วนใหญ่เป็นเพราะปัญหาอุปสรรคในด้านภาษา การสอนภาษาอังกฤษยังมีคุณภาพในระดับปานกลางและส่วนใหญ่มักจะสอนในแบบเดิม (ตัวอย่างเช่น ไวยากรณ์-การแปล) และไม่มีวิธีสอนภาษาด้วยวิธีการอันหลากหลายอย่างพอเพียง มีคนไทยเพียงไม่กี่คนที่ได้มีโอกาสศึกษาภาษาที่ 3 ที่สำคัญ ๆ เช่น ญี่ปุ่น จีน และเวียดนาม ภาษาและทักษะระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ ล้วนมีความสำคัญยิ่ง ในเมื่อการท่องเที่ยวได้กลายเป็นภาคบริการที่สำคัญของไทย และเศรษฐกิจไทยได้กลายเป็นเศรษฐกิจนานาชาติอย่างรวดเร็ว (โปรดดูตารางที่ 1)

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๖ : กรอบยุทธศาสตร์เพื่อส่งผลให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ

เมื่อมองในบางแง่ จริยอยู่วิกฤตทางเศรษฐกิจของเอเชียนั้นได้สร้างความเจ็บปวดอันแสนเศร้าต่อคนไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็เปรียบเสมือน ฟ้าเสียงพลุกเร่าให้คึกคัก และคลบคลุ้งใจให้ริเริ่มการปฏิรูปในหลาย ๆ ด้าน ทั้ง ๆ ที่จะพอเป็นต่อบ้างในเชิงเศรษฐกิจ นับว่าเป็นโชคดีที่ไทยยังไม่เหนื่อยล้าจากการปฏิรูป แท้ที่จริงแล้วยังมีความกระตือรือร้นกันอยู่มากในการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อย่างไรก็ตาม นาฬิกากำลังหมุนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ประเทศไทยกำลังล่าช้าหลังเกาหลีอยู่ประมาณ 10 - 15 ปี เมื่อพิจารณาถึงสถานะของเกาหลีเมื่อต้นทศวรรษที่ 1980 ในด้านวิทยาศาสตร์ การวิจัยและการพัฒนา (โปรดดู น.ส.พ.มดิชน ฉบับวันที่ 1 มิถุนายน 2545 : 2 ; กานี 2002 : 51) เกาหลีได้เริ่มโครงการ Brain Korea 21 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูงสำหรับสังคมฐานความรู้ในศตวรรษที่ 21 (MOEHRD 2002 a, b และ 2001) เป้าหมายก็คือ จะผลิตบัณฑิตระดับปริญญาเอกในสาขาวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ให้ได้ปีละ 1,300 คน ภายในปี 2549 จริยอยู่ในปัจจุบันไทยได้เปรียบในเชิงเศรษฐกิจเมื่อเทียบกับจีน เวียดนาม และอินเดีย ในเศรษฐกิจหลายสาขาด้วยกัน ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนกำลังให้ความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อพยายามลดช่องว่างและนำหน้าประเทศอื่น ๆ รวมทั้งไทยด้วย

โครงการนำร่องระดับชาติซึ่งได้รับความสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเซียนั้น พิสูจน์ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า จำเป็นต้องใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่ โรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศล้วนแสดงให้เห็นว่า หากได้รับโอกาสดังกล่าวก็จะสามารถจัดทำหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ นักเรียนได้มีโอกาสมากมายที่จะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าประทับใจ คือเมื่อเร็ว ๆ นี้ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาของไทยคนหนึ่ง ได้รับรางวัลที่ 1 ในการแข่งขันเพื่อสร้างซอฟต์แวร์ของอินเทลในระดับโลก โดยแข่งขันกับเยาวชนอื่น ๆ อีกเป็นจำนวน 1 ล้านคน (น.ส.พ.เดอะเนชั่น ฉบับวันที่ 21 พฤษภาคม 2545 : 3A) ในเมื่อประเทศไทยมีจุดแข็งในด้านสุนทรียภาพซึ่งสืบสานกันมาเป็นเวลาช้านาน ไทยจึงมีศักยภาพเป็นพิเศษในด้านการออกแบบกราฟิกด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ และการพาณิชย์ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์

นอกจากข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวถึงข้างต้นแล้ว ยังมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ซึ่งจะช่วยส่งผลให้การปฏิรูปการศึกษาและการเพิ่มพูนผลิตภาพของคนไทยเป็นผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๗ เกี่ยวกับการพัฒนาครูและการปฏิรูปการเรียนรู้

๑ ในด้านการส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ โครงการนำร่องระดับชาติแสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานอย่างเป็นองค์รวมเป็นสิ่งสำคัญ จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิรูปทั้งโรงเรียน การปฏิรูปครูอย่างเป็นองค์รวม และการปฏิรูปนักเรียนอย่างเป็นองค์รวมกันอย่างจริงจัง และดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ การส่งเสริมจริยศึกษาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการปฏิรูปนักเรียนอย่างเป็นองค์รวมนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง (สุมน 2545 ก : 1) นอกจากนี้ โครงการนำร่องยังได้แสดงให้เห็นด้วยว่า นวัตกรรมโดยบูรณาการวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรเข้าด้วยกันนั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ในการนำหลักสูตรใหม่ปี 2544 ไปใช้นั้น จำเป็นต้องระดมภูมิปัญญาและความรู้จากทุกแหล่งอย่างทั่วถึง (สุมน 2545 ข : 6) นอกจากนี้ ในด้านนโยบาย การวางแผน และนำไปปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องดำเนินงานอย่างเป็นองค์รวม

๒ ในด้านทฤษฎีการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ นั้น ทั้งสุมน (2545 ก, ข) และฟิลเลย์ (2002) ได้เห็นว่าจำเป็นต้องใช้รูปแบบการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย (distributed learning model) ซึ่งเน้นยุทธศาสตร์การสอนอันมากมายหลากหลาย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและมีพลวัต ไม่มีสูตรสำเร็จใด ๆ สูตรเดียวในการสอนที่มีประสิทธิผล (สุมน 2545 ข : 6) ครูเปรียบเสมือนวาทยากรของวงซิมโฟนี ส่วนยุทธศาสตร์และแนวการสอนในลักษณะต่าง ๆ นั้นเปรียบเสมือนเครื่องดนตรี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลาย ครูจะต้องได้รับการเสริมสร้างพลัง เพื่อให้สามารถสร้างรูปแบบการสอนเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับบริบทและสภาพการณ์ของตน เพื่อนำรูปแบบการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลายนี้ไปปฏิบัติ จำเป็นต้องเปลี่ยนระบบการนิเทศการศึกษา เพื่อให้ศึกษานิเทศก์สามารถสนับสนุนผู้ใช้แนวการเรียนรู้ด้วยวิธีการอันหลากหลายนี้อยู่แล้ว และส่งเสริมและช่วยเหลือผู้อื่นให้ดำเนินงานในทิศทางนี้

๓ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับการประเมินในด้านมาตรฐานและการประกันคุณภาพในแนวใหม่ให้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ และเน้นการปรับแนวการดำเนินงานในด้านการ-

เรียนรู้ให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร เมื่อทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการรวมเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน จำเป็นต้องทบทวนระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัย เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่กำลังดำเนินการกันอยู่ ซึ่งหมายความว่ากระทรวงใหม่และบรรดามหาวิทยาลัยต่าง ๆ จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังและจริงจัง หากรูปแบบการประเมินในแนวใหม่ไม่สอดคล้องกับวิธีการการเรียนการสอนในแนวใหม่ ก็อาจเกิดผลกระทบอันร้ายแรงอย่างที่ไม่ไม่มีใครคาดคิดกันมาก่อน

๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครู โดยที่มีครูประจำการเป็นจำนวนมาก การพัฒนาครูจึงมีลำดับความสำคัญสูง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาก็คือ ครู จะต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในความคิดรวบยอด หลักการ และกระบวนการที่ต้องใช้ในการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ (ฟิลเลย์ 2002 : 49) ดังนั้น จะต้องสำรวจความเป็นไปได้ในการฝึกอบรมแนวใหม่โดยอาจผสมผสานการฝึกอบรมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การประชุมปฏิบัติการแบบเข้มข้น และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ฟิลเลย์ 2002 : 50) จุดเน้นคือการพัฒนาการเรียนรู้ของครูไปจนตลอดชีวิต

๒ โครงการนำร่องระดับชาติได้แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง (collaborative action research) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จึงควรให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณสำหรับการวิจัยดังกล่าวเป็นอันดับแรก (เลขา 2545 : 23)

๓ เพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิรูปการเรียนรู้ในแนวใหม่ และการเรียนรู้ของครู จำเป็นต้องจัดตั้งศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ในท้องถิ่นขึ้น โดยจัดหาอุปกรณ์การเรียนรู้อันหลากหลายที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้แนวใหม่ที่ยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ (ฟิลเลย์ 2002 : 52 - 53; อาตาทิก 2002 : 63 - 67) ตัวอย่างเช่น กรมวิชาการได้จัดทำคู่มือที่มีเนื้อหากว้างขวางและมีคุณค่าเกี่ยวกับการสอนศาสนาและจริยธรรมตามหลักสูตรใหม่ปี 2544 เกี่ยวกับเนื้อหาและอุปกรณ์ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงได้จัดทำขึ้นนั้น เท่าที่เคยปฏิบัติกันมา ครูมักจะยึดถือเนื้อหาและอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว เปรียบเสมือนพิมพ์เขียวและพันธกิจที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ตามระบบใหม่ซึ่งมีการกระจายอำนาจการพัฒนาหลักสูตรจากส่วนกลางนั้น จำเป็นต้องย้ำว่าครูต้องมีเสรีภาพในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตนในการจัดทำหลักสูตรที่สนองตอบและสอดคล้องกับสภาพการณ์และความจำเป็นในท้องถิ่นได้ดีที่สุด

๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมคณะศึกษาศาสตร์ทั้งในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และในบรรดาสถาบันราชภัฏ แนวการสอนและหลักสูตรในคณะต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องปรับให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในด้านการศึกษาของไทย และแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในระดับนานาชาติ (ฟิลเลย์ 2002) และจะต้องจัดให้นักศึกษาในวิชาศึกษาศาสตร์ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนและโรงเรียนในท้องถิ่น นักศึกษาเหล่านี้จะต้องเลือกใช้แนวการดำเนินงานในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นอย่างเหมาะสม จะต้องสร้างแรงจูงใจให้ระดมทรัพยากรทางวิชาการในระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา โครงการนำร่องระดับชาติได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสถาบันในระดับท้องถิ่นดังกล่าวมีศักยภาพอย่างพอเพียง หากมีโอกาสได้ร่วมงานกับโรงเรียนและชุมชนในท้องถิ่น

๒ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนระบบการประเมินผู้บริหารและครู เพื่อให้รางวัลอย่างเป็นระบบยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการยกระดับการเรียนรู้ของนักเรียน เลขา (2545) ฟิลเลย์ (2002) และอาตาคิ (2002 : 68 - 69) ล้วนเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องวางระบบใหม่ในด้านแรงจูงใจ สำคัญยิ่งที่ระบบใหม่ในด้านแรงจูงใจนี้จะต้องอาศัยผลการปฏิบัติงาน ดังนั้นจะต้องปฏิรูประบบการประเมินกันอย่างถอนรากถอนโคน โดยเปลี่ยนจากการเน้นในเรื่องการใช้อำนาจและการควบคุม เป็นการเน้นที่การประเมินตนเองและให้ชุมชนในท้องถิ่นมีบทบาทในการประเมิน เพื่อให้มั่นใจว่าผู้บริหารและครูมีความรับผิดชอบและรับผิดชอบต่อโรงเรียนของตน (สุมน 2545 ข : 6) ระบบการประเมินควรมีลักษณะในเชิงกัลยาณมิตร (แนวการดำเนินงานกัลยาณมิตร โดยเน้น 3C คือ consultation (การปรึกษาหารือ) และ collaboration (การร่วมมือ) for creativity (ความสร้างสรรค์)

๓ ในส่วนที่เกี่ยวกับแรงจูงใจนั้น สำคัญยิ่งที่จะให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติเป็นผลสำเร็จ เช่น ครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ ครูแกนนำ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้บริหารต้นแบบ ผู้ทรงคุณวุฒิที่อุทิศตนเองและมีความตั้งใจแน่วแน่เช่นนี้ ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนและเสริมสร้างพลังรายงานการวิจัยของทั้ง ศ.สุมน อมรวิวัฒน์ และ ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ ตามโครงการนำร่องระดับชาติได้เน้นถึงบทบาทสำคัญของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นดังกล่าวในการส่งเสริมการปฏิรูปการศึกษาและนวัตกรรม และจะต้องขยายเครือข่ายนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อลดภาระอันหนักในปัจจุบันของครูผู้ได้รับเกียรติดังกล่าว (สุมน 2545 ง : 42)

๔ ในด้านการใช้ประโยชน์จากครู แต่ละเขตพื้นที่การศึกษาควรจัดให้มีระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษา โดยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการกระจายตัว-

ของครูในเขตพื้นที่ รวมทั้งควรมีการดำเนินงานในทุกวิถีทางเพื่อลดจำนวนโรงเรียนที่มีครูผู้สอนไม่ครบชั้นเรียน เพราะโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชีย TA 2996-THA ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า การมีครูไม่ครบชั้นเรียนมีผลทางลบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ในกรณีที่ไม่สามารถจัดหาครูประจำทุกชั้นเรียนได้ ควรใช้แนวการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมซึ่งอาศัยกิจกรรมเป็นหลัก ดังที่ได้ทดสอบกันแล้วในโครงการนำร่องระดับชาติ เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการปรับปรุงการเรียนรู้ในสภาพการณ์ที่ยากลำบากเช่นนั้น นอกจากนี้ เพื่อเป็นการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ควรตรวจสอบว่าการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมส่งผลให้เกิดความเสมอภาคในการเรียนรู้ของผู้เรียนมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นตัวชี้วัดอันสำคัญและมีค่าที่ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ได้ใช้ในการประเมิน ดังปรากฏในรายงานของผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว

๑๒ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูนั้น ควรจัดทำโครงการใหม่ว่าด้วย*ครูอาสาสมัคร* เพื่อช่วยเขตพื้นที่การศึกษาที่ด้อยโอกาสที่สุด ซึ่งมีปัญหาการขาดแคลนครูในระดับรุนแรง การดำเนินงานดังกล่าว อาจเป็นวิธีหนึ่งที่จะโน้มน้าวนักเรียนที่เรียนเก่งในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษให้ประกอบวิชาชีพครู นักศึกษาที่ปฏิบัติการกิจของตนจนประสบความสำเร็จควรได้รับทุนให้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโทสาขาศึกษาศาสตร์ นี่อาจเป็นวิธีหนึ่งที่จะสร้างความตระหนักในปัญหาทางการศึกษาในเขตชนบทที่ห่างไกล ดังที่คณะนักวิจัยในโครงการนำร่องระดับชาติรวม 44 คณะได้แสดงให้เห็น นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังจะช่วยแก้ปัญหาในด้านบัณฑิตผู้จบจากมหาวิทยาลัยที่ตกงาน ซึ่งยังคงมีอยู่ อันเป็นผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียเมื่อปี 2540 ถึงแม้ว่าผลกระทบดังกล่าวจะเบาบางไปบ้างแล้วก็ตาม

๑๓ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูด้วยเช่นกัน รัฐบาลไทยควรดำเนินโครงการนำร่อง โดยนำแนวคิดดังที่สำนักงานปฏิรูปวิชาชีพครูและคร.มนตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอไว้ ไปทดลองใช้ ด้วยการออกคู่มือการฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมให้ครูได้เรียนรู้อย่างสืบเนื่อง สมาคมพัฒนาวิชาชีพครูที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ หรือครูสภาที่จะปรับภารกิจและองค์กรดำเนินงานใหม่ อาจได้รับมอบหมายให้ควบคุมดูแลการดำเนินงานดังกล่าว แนวการดำเนินงานเช่นนี้เป็นการทำงานในเชิงนวัตกรรมและสอดคล้องกับความจำเป็นของครูแต่ละคนในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษา

๑๔ ส่วนในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา รัฐบาลไทยจำเป็นต้องก้าวกระโดด แต่ก็ต้องมุ่งเน้นแต่เพียง*เทคโนโลยีระดับสูงที่เหมาะสม*เท่านั้น เทคโนโลยีสารสนเทศ

และการสื่อสารจะต้องเป็นเครื่องมือ มิใช่เป็นจุดหมายปลายทาง ประเทศไทยมีจุดแข็งอย่างยอดเยี่ยมทางด้านโครงสร้างเทคโนโลยีดาวเทียม จึงมีโอกาสและข้อได้เปรียบที่จะมีบทบาทสำคัญ โดยเป็นผู้นำในเครือข่ายการศึกษาในเอเชียดังที่เสนอไว้ ดังนั้น หากใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างเหมาะสม ประเทศไทยมีศักยภาพเป็นอย่างมากที่จะลดช่องว่างทางด้านดิจิทัล และสารสนเทศที่น่าเป็นห่วงของตน และเตรียมนักเรียน ครู และผู้บริหารให้มีสมรรถนะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างมั่นคง เพื่อช่วยเอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองจนตลอดชีวิต

ข้อเสนอแนะสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ความเป็นผู้นำ และ ประเด็นปัญหาทางด้านโครงสร้าง

๑ ความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์พร้อมด้วยความมุ่งมั่นในทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การบริหารจัดการที่ปรับปรุงให้ดีขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น มีความสำคัญในทุกระดับ การใช้งบประมาณเพื่อการศึกษาจะต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กระทรวงศึกษาธิการซึ่งจะมีการปรับโครงสร้างกันใหม่จะต้องกลายเป็น ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลำ และให้เขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้บริหารงานการศึกษา ก่อนการปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญในนิวซีแลนด์ ร้อยละ 70 ของงบประมาณการศึกษานั้นใช้เพื่อการบริหาร ส่วนอีกร้อยละ 30 ใช้เพื่อการเรียนรู้ในชั้นเรียน ในขณะที่ซึ่งเป็นเวลา 16 ปีต่อมาหลังจากการปฏิรูปดังกล่าว มีการใช้งบประมาณเพียงร้อยละ 33 สำหรับงานบริหาร ส่วนร้อยละ 67 ที่เหลือใช้เพื่อการสอนในชั้นเรียนโดยตรง เมื่อถึงปี 2538 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของนิวซีแลนด์ทำคะแนนได้สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยในระดับนานาชาติ 22 คะแนน ในโครงการวิจัยและประเมินผลวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในระดับนานาชาติ (TIMSS) (แอลเนอร์และแม็คทิด 2001)

๒ สำคัญยิ่งที่จะประกาศการตัดสินใจอย่างเป็นทางการ กำหนดให้มีเขตพื้นที่การศึกษารวม 295 เขต ซึ่งมีฐานมาจากผลการวิจัยร่วมกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในการเสนอข้อเสนอแนะดังกล่าว ผู้เสนอได้อาศัยผลการวิจัยนำร่องในภาคสนาม ซึ่งยืนยันว่าการกระจายอำนาจจากส่วนกลางในแนวนี้จะมีทั้งประสิทธิผลและประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับข้อเสนอแนะก่อนหน้านี้ ตามโครงการความช่วยเหลือทางวิชาการ TA 2996 - THA ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเชียด้วย

๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำนั้น โครงการนำร่องระดับชาติแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความเป็นผู้นำแบบกระจายอำนาจ เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิผลเป็นอย่างดีและควรได้รับการส่งเสริมในทุกระดับ เพราะจะนำไปสู่การเสริมสร้างพลังและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมมากที่สุด จึงควรเน้นแนวการดำเนินงานดังกล่าวในการฝึกอบรมด้านการบริหารและความเป็นผู้นำ โดยอาศัยผลการวิจัยเชิงประจักษ์ที่ได้รับจากโครงการนำร่องระดับชาติ นอกจากนี้ การฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการการศึกษานั้นจะต้องสอดคล้องกับการดำเนินงานแนวใหม่ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และบทบาทของความเป็นผู้นำในการส่งเสริมนวัตกรรมทางด้านหลักสูตร และการส่งเสริมครูผู้มีจิตใจที่จะปฏิรูป ในเมื่อความเป็นผู้นำในโรงเรียนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในโครงการนำร่องระดับชาตินั้นมีความสำคัญยิ่ง การฝึกอบรมในด้านความเป็นผู้นำ จึงมีความสำคัญเป็นอันมาก (อาตาคิ 2002 : 62) ดังที่ฟิลเลย์ (2002 : 47) ได้เน้นไว้ จำเป็นยิ่งที่จะต้อง านแจ้งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนได้ทราบว่า เหตุใดรูปแบบการบริหารจัดการในแนวใหม่จึงจำเป็นและจะช่วยปรับปรุงผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างไร นอกจากนี้ งานวิจัยสำรวจ 39 ประเทศได้สนับสนุนข้อเสนอแนะของฟิลเลย์ งานวิจัยดังกล่าวได้ตรวจสอบข้อมูลจากโครงการวิจัยและประเมินผล วิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในระดับนานาชาติ (TIMSS) และพบว่าการกระจายอำนาจการบริหารจัดการมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ในห้องเรียน โดยผู้วิจัยได้สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการ ที่มีอิทธิพลต่อวัตรปฏิบัติของครูและผู้เรียน (แอสทิส และคณะ 2002 : 87)

๒ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องห้คงไว้และขยายเครือข่ายโรงเรียนเป้าหมาย สมาคมวิชาการ และกลุ่มอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา การดำเนินงานดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างให้ชุมชนในระดับท้องถิ่นสนับสนุนการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้ (เลขา 2545 : 23 - 24) โรงเรียนหลายแห่งในโครงการนำร่องได้พยายามสร้างและขยายเครือข่าย แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างพอเพียงจากฝ่ายบริหารและชุมชนสำหรับการดำเนินงานดังกล่าว (สุมน 2545 : 42)

๓ ในเรื่องความเป็นผู้นำที่มีความสำคัญยิ่งนี้ รัฐบาลต้องตั้งคณะปัญญาชน (think tank) ซึ่งเป็นคณะบุคคลที่มีขนาดเล็ก ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาวิชาการต่าง ๆ ที่มีคุณภาพสูง เพื่อวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับชาติ คณะบุคคลดังกล่าวจะดำเนินงานในลักษณะข้ามกระทรวงและขึ้นโดยตรงต่อนายกรัฐมนตรี และระดมความคิดในเชิงยุทธศาสตร์โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นหลัก ควรเชิญปัญญาชนในเชิง-

ยุทธศาสตร์ผู้ซึ่งมองไปในอนาคตอย่างมีคุณภาพจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาร่วมงาน ตัวอย่างเช่น จากกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มหาวิทยาลัย บุคคลสำคัญ ๆ จากภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนในระดับแนวหน้าที่สนใจในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย จึงเห็นได้ชัดว่า ไทยมีผู้ทรงคุณวุฒิเพียงพอที่จะร่วมเป็นกำลังของคณะปัญญาชนดังกล่าว ในเมื่อประชาชนของประเทศเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศ การมีหน่วยงานระดับสูงเช่นนี้อาจมีบทบาทสำคัญในเชิงนโยบายที่จะช่วยเสนอแนะต่อรัฐบาลในการลงทุนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างฉลาดรอบคอบและบังเกิดประสิทธิผล คณะนี้สมควรดังกล่าวอาจตั้งขึ้นในรูปของสถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แห่งประเทศไทย (Thailand Human Resource Development Institute-THRDI) ก็ได้ สถาบันดังกล่าวควรเป็นองค์กรอิสระที่ปลอดจากอิทธิพลทางการเมืองที่เห็นแก่พวกพ้อง หน่วยงานยุทธศาสตร์นี้ควรเป็นปัญญาในด้านการวิจัย เพื่อช่วยวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการศึกษาและทรัพยากรมนุษย์ ทั้งยังควรมีลักษณะเป็นศูนย์วิชาการ เพื่อทำหน้าที่หลอมรวมและสังเคราะห์งานวิจัยทางด้านการพัฒนาการศึกษาอีกด้วย

๑๒ การสร้างความเป็นพันธมิตรก็สำคัญยิ่งเช่นกันต่อผลสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา ถึงแม้ว่าจะได้ดำเนินงานคืบหน้าไปพอสมควรในด้านนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างให้ประชาชนทั่วไปให้ความสนับสนุนและเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการปฏิรูปการศึกษาก็ตาม ก็ยังจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องประสบอุปสรรค เพราะมีองค์กรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ มากมายที่มีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษา ทั้งยังมีความคิดเห็นแตกแยกกันเป็นอย่างมากในเรื่องโครงสร้างการบริหาร

๑๓ เมื่อขยายโครงการนำร่องออกไปทั่วประเทศ จำเป็นยิ่งที่จะต้องขยายผลวิธีการกำหนดองค์ประกอบในเชิงกลุ่มเป้าหมาย (targeting element) ดังที่ใช้ในโครงการนำร่อง โดยเน้นเรื่องเงินอุดหนุนในลักษณะเหมาจ่าย (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายงบประมาณจากส่วนกลาง) ในการนี้ จะให้ความสำคัญแก่ผู้รับทำเป็นลำดับแรกๆ เพื่อจะได้พยายามลดความไม่เสมอภาคทางการศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ และประกันว่าจะดำเนินการตามหลักการด้านความเสมอภาค ดังที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การดำเนินนโยบายดังกล่าวมิใช่เป็นแต่เพียงสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรม

เท่านั้น แต่ยังเป็นกุศโลบายที่ดีอีกด้วย เพราะภาคอีสานซึ่งด้อยโอกาสที่สุดนั้นมีประชากรมากที่สุด การกำหนดเป้าหมายดังกล่าวจะช่วยก่อให้เกิดการสนับสนุนในระดับรากหญ้าที่ยั่งยืนจากประชาชนทั่วไปสำหรับการปฏิรูปการศึกษา ยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะช่วยในการแสวงหาคนเก่งในภาคอีสานซึ่งมีประชากรเป็นจำนวนมาก เพื่ออนาคตของประเทศไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชากรทั้งหมดต้องได้รับการพัฒนา

๑๒ การมีผู้นำอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในทุกระดับ การเปลี่ยนผู้บริหารบ่อยครั้งเป็นผลให้การปฏิรูปการศึกษาดำเนินไปโดยไม่มีราบริ่น การเปลี่ยนผู้บริหารในระดับสูงสุดของกระทรวงศึกษาธิการมีอยู่เกือบทุกปีจะไม่ช่วยสร้างผู้นำที่มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกลสำหรับการเปลี่ยนแปลง

๑๓ ดังที่ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์ และดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะได้ชี้ไว้ จำเป็นต้องมีเอกภาพในบรรดาหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ อันมากมายหลากหลายที่รับผิดชอบงานด้านการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หากการบริหารงานยังขาดการประสานสัมพันธ์กันอยู่อีกต่อไป ย่อมกระทบกระเทือนต่อโอกาสที่จะปฏิรูปการศึกษาให้บังเกิดผลสำเร็จ (สุมน 2545 ค : 41 - 42)

๑๔ ท้ายที่สุดและบางทีอาจจะสำคัญที่สุดก็คือ จะต้องมิให้ประโยชน์ส่วนตนในด้านการบริหารเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ทางด้านโครงสร้าง ดังที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงภาคการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของไทยในระดับนานาชาติให้ดียิ่งขึ้น

ប្រយោជន៍

Alpha Research. *Pocket Thailand in Figures, 2001*. Bangkok : Alpha Research Company, 2001, 4th ed.

Apichai Pantasen. *Kaansygsaa Pathiruuup ruu Pathiwat [Education : Reform or Revolution]*. Bangkok : D.K. Book House, 1975.

Archer, Jeff. *Turning Point : Thailand wants big changes in its teaching, but doing so has meant shaking up the country's education system from top to bottom.* *Education Week (September 26, 2001) : 29 - 35.*

Astiz, M. Fernanda, Alexander W. Wiseman, and David P. Baker. *Slouching towards Decentralization : Consequences of Globalization for Curricular Control in National Education Systems,* *Comparative Education Review* **46,1** (February 2002) : 66 - 88.

Atagi, Rie. *The Thailand Educational Reform Project : School Reform Policy,* *paper presented to the ADB and ONEC, May 2002.*

Boet Raajngaan Thanaakaan Loke: Samruet Sataana Setakij Thai, Yang Mai Fuen Tua Yang Yang Yuun, *[A Look at the Report of the World Bank's Survey of the Situation of the Thai Economy, Not Yet the Basis for a Sustainable Recovery], Matichon (June 1, 2002 : 2).*

Chai-Anan Samudavanija. *Kaanpatiwat Laksuut Kaansygsaa Thai : Jaak Taeng Laksuut Suu Monton khong Kaanrianruu Rorb Korb yang Mii Buranaagaan [The Revolution of Thai Education : From Traditional Curriculum to an Era of a Comprehensive Integrated Approach to Learning]*. Bangkok : Vajiravudh College, 1998.

_____. *Lokaphiwat kap Anokot khong Prathet Thaj [Globalization and the Future of Thailand]*. Bangkok : Puchakan Publisher, 1994.

Chambers, Robert. *Rural Development : Putting the Last First*. New York : Prentice Hall, 1996.

The Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization : Towards National Progress and Security in the Next Century (1996). *Thai Education in the Era of Globalization : Vision of a Learning Society*. Bangkok : Thai Farmers Bank (Commission chaired by Professor Dr. Sippanondha Ketudat).

Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2540 (1997). Bangkok : Sutra Paisal Law Media, 2002.

“Crossword” Game Haeng Kaanpatana Paasaan [Crossword : A Game to Develop Language Skills]. *Matichon* (May 29, 2002) : 32.

Department of General Education. *Sarup Saara Samkhan khong Paen Pattana Kaansygsaa Raya thi 9 (B.E. 2545 - 2549) khong Krom Saamansygsaa [Summary of Important Points of the 9th Education Development Plan (2002 - 2006) of the Department of General Education]*. Bangkok : Department of Religion Press, 2002.

Friedman, Thomas. *The Lexus and the Olive Tree*. New York : Farrar, Straus & Giroux, 1999.

Fry, Gerald W. “Rook ryy Yaa Kae Latiprinayaniyom,” [Degreeism : Disease or Cure?] *Saphaa Ajarn Samphan* 6, 4 (April 1991) : 12 - 22. (in Thai), special journal of the National Institute of Development Administration

Fry, Gerald W., Sirilaksana Khoman, and Ki-Sung Koo. “Crisis as Opportunity : A Comparative Study of Educational Reform in Korea and Thailand” paper presented at the Annual Conference of the Comparative and International Education Society, Washington, D.C. March 14 - 17, 2001.

Fry, Gerald W. and Boonterm Tiravattnaprasert, “Shinawatra : From Silk to Satellites ; One World, One Sky,” pp. 49 - 66 in *Management Case Studies : Business and Agribusiness in Thailand and the United States*. Eugene, Oregon : Center for Asian and Pacific Studies, 1997.

Gardner, Howard. *Intelligence Reframed : Multiple Intelligences for the 21st Century*. New York : Basic Books, 1999a.

_____. *The Disciplined Mind : What All Students Should Understand*. New York : Simon & Schuster, 1999b.

_____. *Frames of Mind : The Theory of Multiple Intelligences*. New York : Basic Books, 1993.

Ghani E., et al., *Thailand Economic Monitor : Positioning for a Sustainable Recovery*. Bangkok : The World Bank, May, 2002.

๗Government to Expand Internet in Rural Areas,๗ *Bangkok Post, Business*, (5/27/02 : 3).

Harman, Grant. ๗Quality Assurance Initiatives in Thailand,๗ *International Higher Education* 27 (Spring 2002) : 17 - 28.

๗An International Alternative,๗ *The Nation* (5/27/02 : 5C).

Jintana Komolkul, ๗People Are the Top Resource : Educating the Population Is Vital for National Success Professor Says,๗ *Bangkok Post, Outlook* (May 16, 2002 : 3).

Jones, S. Garrett. ๗Strengthening the Knowledge Economy,๗ pp. 45- 57 in E. Ghani, et al., *Thailand Economic Monitor : Positioning for a Sustainable Recovery*. Bangkok : The World Bank, May, 2002.

Kamolwat Praprutitum, ๗Send Shepherd's Back to School,๗ *Bangkok Post, Outlook* (5/27/02: 3).

Khruu Haeng Chaat 2543 [National Teachers 2000]. Bangkok : ONEC, 2001.

Khruu Ton Baeb Bii 2544 [Master Teachers 2001]. Bangkok : ONEC, 2001.

Ladner, Matthew and Maurice McTigue, ๗School Choice in New Zealand : Sixteen Years of Unprecedented Success,๗ May, 2001. Bentonville, Arkansas : Children First America.

Laeka Piya-Ajariya. *Summary Report on National Pilot Study, Learning Reform Situation in the Pilot Schools : Lessons and Policy Recommendations.* Consulting report to the ONEC and ADB, April, 2002.

Laeka Piya-Ajariya and Nonglak Wiratchai. *Effectiveness Indicators of Teacher Utilization,* paper presented at the International Conference on Teacher Education, Hong Kong Institute of Education, 1999.

Laeka Piya-Ajariya, Sumon Amornvivat, Boonmee Nenyod, and Nonglak Wiratchai. *Botsurup Samrab Phuuborihan : Raajingaan Phon Kaandamnern Kronggaan Namrong Radap Chaat Kronggaan Rongrian Pathiruup Kaanrianru Pua Patanaa Kunaphaap Phuurian [Executive Summary : Report on the Results of the National Pilot Project : Learning Reform in Schools to Enhance the Quality of Student Learning.* Bangkok : National Institute of Learning Reform 1, ONEC, February 13, 2002.

Laksuut Kaansygsaa Chan Puen Thaan : *Putaskarat 2544 [Curriculum for Basic Education, B.E. 2544 (2001).* Bangkok : Institute of Academic Development (IAD).

Likhit Dhiravegin (1992). *Demi Democracy : The Evolution of the Thai Political System.* Singapore : Times Academic Press.

Lipset, Seymour Martin and Gabriel Salmen Lenz. *Corruption, Culture, and Markets,* pp. 112 - 124 in Lawrence Harrison and Samuel Huntington (eds.). *Culture Matters : How Values Shape Human Progress.* New York : Basic Books, 2000.

H.R.H. Maha Chakri Sirindhorn, *Kaansygsaa khong Phu Doi Ogaat [Education of the Disadvantaged].* Bangkok : Srinakharinwirot University-Prasarnmit, 2002.

Merriam, Sharan B. *Qualitative Research and Case Study : Applications in Education.* San Francisco : Jossey-Bass, 1998.

Ministry of Education. *Laaksuut Kaansygsaa Chan Punthaan B.E. 2544 [Curriculum for Fundamental Education, 2001].* Bangkok : Institute of Academic Development, 2001.

_____. *Paen Patanaa Kaansygsaa Raya Thi 9 (Po So 2545 - 2549) Krom Saamansygsaa [The Ninth Education Development Plan (2002-2006)].* Bangkok : Department of General Education, Ministry of Education, 2002.

_____. *Raang Raajngaan Phol Kaanpramoen Khunaphap Kaansygsaa Radap Chan Mathayomsygsaa Torn Blaii (Mo 6) Bii Kaansygsaa 2542 [Report on the Results of the Evaluation of the Quality of Upper Secondary (Grade 12) 1999 (Draft)].* Bangkok : Educational Test Bureau, Department of Curriculum and Instruction Development, 1999.

MOE. See Ministry of Education.

Ministry of Education & Human Resources Development (MOEHRD). *Human Resources Development Strategies for Korea: Human Resources Knowledge New Take-off.* Seoul : MOEHRD, 2002a.

_____. *BK 21: Brain Korea 21, a Project for Nurturing Highly Qualified Human Resources for the 21st Century Knowledge-based Society.* Seoul : MOEHRD, 2002b.

_____. *Human Resources Development Strategies for Korea : Human Resources Knowledge New Take-off.* Seoul : MOEHRD, December, 2001.

Moravcsik, Michael J. *How to Grow Science.* New York : Universe Books, 1980. Was translated into Thai by the National Research Council of Thailand.

National Institute for the Reform of Learning. *Kaandamnerngaan Rongrian Pathiruup Kaanrianruu pua Patanaa Khunaphap Phurian [Activities Implemented by Reform Schools to Develop the Quality of Learners].* Bangkok : ONEC, 2001a.

๑National IT Agenda Lacking : Govt Must Develop a Legal Framework๑ *Bangkok Post (5/31/02, Business) : 3.*

Office of Education Standards and Evaluation (OESE). *Royal Decree Establishing the Office for National Education Standards and Evaluation (Public Organization)*. Bangkok : OESE.

Office for National Education Standards and Quality Assurance (Public Organization) (ONESQA). *Kaandamnoen Ngaan khong Samnakngaan Rab Rorng Matrathaan lae Pramuen Phon Khunaphap Kaansygsaa (Oong Kaan Mahachol) [A Status Report on the Work of the Office for National Education Standards and Quality Assurance]*. June, 2002.

Office of Education Reform. *Royal Decree on Establishment of the Office of Education Reform 1999*. Bangkok : Office of Education Reform (OER), November 18, 1999.

Office of the National Education Commission (ONEC). *Khwaamsaamaat nai Kaankaengkan Radap Naanaachaata Po So 2544 [International Competitiveness 2001]*. Bangkok : ONEC, 2002a.

_____. *Khwaamsaamaat nai Kaankaengkan daan Kaansygsaa khong Prathet Thai Bi 2544 [International Competitiveness in Education of Thailand 2001]*. Bangkok : ONEC, 2002b.

_____. *Satisti Kaansygsaa Haeng Chaat Bi Kaansygsaa 2539 - 2543 [National Educational Statistics, 1996-2000]*. Bangkok : National Statistical Center for Educational Reform, ONEC, December, 2001b.

_____. *Education in Thailand 2001/2002*. Bangkok : ONEC, 2001c.

_____. *ONEC and Educational Reform in Thailand*. Bangkok : Amarin, 2001d.

_____. *Learning Reform : A Learner-Centred Approach*. Bangkok : ONEC, 2000.

_____. *ONEC. National Education Act of B.E. 2542.* Bangkok : Office of the National Education Commission (ONEC), Office of the Prime Minister, 1999.

Nonglak Wiratchai. *Krabuankaan Pathiruup pua Patanaa Khunaphap Kaanrianruu : Kaanprameun lae Kaanbragan [The Process of Reform for Developing the Quality of Learners : Assessment and Assurance].* Consulting report prepared for the Office of the National Education Commission and the Asian Development Bank, May, 2002, part of a series of reports on the Implementation of the National Pilot Project.

ONESQA. *Bantuk Sor Mor Sor 2545 [Notes on ONEQA 2002].* Bangkok : ONESQA, December 17, 2001.

Onnucha Hutasingh, *Thais Lagging Behind World in R & D Field,* *Bangkok Post (5/31/02) : 2*

Office of the Test Bureau. *Raajngaan Phon Kaanprameun Khunaphap Kaansygsaa Radap Chan Matayom Blaii (Mo 6) Bii Gaansygsaa 2542 [Report on the Evaluation of the Quality of Upper Secondary Education (Grade 12) for the year 1999].* Bangkok : Department of Curriculum and Instruction Development, 1999.

Quickie, John. *Reflexivity, Community and Education for the Learning Society,* *Curriculum Studies 5, 2 (1997)*

Paitoon Sinlarat. *Kaanpahtiruup Kaansygsaa khong Prathet Vietnam [Educational Reform in Vietnam].* Bangkok : ONEC, 1997.

Pillay, Hitendra. *Teacher Development for Quality Learning : The Thailand Education Reform Project.* Consulting report prepared for ONEC and the ADB, March, 2002.

Pisarn Soydhurum. *Science Education in Thailand.* Bangkok : Institute for the Promotion of Science and Technology, 2001.

Piyawan Kaewsri, et al. *9 Khruu Kawnaa : Botbantuuk Kaankawdoern khong Khun Khruu Euk Pathiruup* [9 Progressive Teachers : Notes on the Journey of Teachers in the Educational Reform Era]. Bangkok : Matichon, 2002.

Porter, Michael E., Klaus Schwab, et al. *The Global Competitiveness Report : World Economic Forum, Geneva, Switzerland 2001*. New York : Oxford University Press, 2002.

Prawase Wasi. *Pathiruup Kaanrianruu Kaekei Khwaamtuk yaak khong Phaendin* [Learning Reform as a Means to Solve the Nation's Problem of Suffering and Difficulties]. Bangkok : ONEC, 2000.

_____. *Patiruup Kaansygsaa : Yok Kruang Taang Panyaa Thaang Rood Jaak Khwaamhaayana* [Educational Reform : Strengthening Mechanisms of Wisdom to Survive in Troubled Times]. Bangkok : The Sodsri-Saridwongsa Foundation, 1998.

Pridi Banomyong. *Khwaambenanitchang khong Sangkhom* [The Impermanence of Society]. Bangkok : Rongphim Nitiwet, fourth printing, 1970.

Putnam, Robert D. *Bowling Alone : The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster, 2000.

๗Reform of Thai Society : A National Agenda,๗ *Bangkok Post* (7/30/98).

Rung Kaewdang. *Learning form Monkeys at the Monkey Training College in Surat Thani Thailand*. Bangkok : Amarin Printing, 2000.

Sansanee Chatkup. *Fuk Samong Hai Khit Yang Mii Wijaaranayaan (Critical Thinking)* [Using your Brain to Think to Develop Critical Thinking]. Bangkok : ONEC, 2001d.

_____. *Kaanrianruu Yang Mii Kwaamsuk* [Learning in an Enjoyable Way]. Bangkok : ONEC 2001e.

Sathit Intarakhamhaeng. *Ban Chiwit Mai Duey Chiwajit* [Creating a New Life through a New Mindset]. Bangkok : Amarin Printing, 2002.

Sippanondha Ketudat, *Jaak Adid lae Bajjuban Suu Anakhot khong Kaanpathiruup Kaansygsaa Thai : Suu Sangkhom haeng Banyaa lae Kaanrianruu* [From Past to Present in Pursuit of the Future of Educational Reform in Thailand : In Search of a Society of Wisdom and Learning]. Special lecture at the ESCAP Conference Center, February 16, 2002 for the Seminar on Five Decades of ONEC and Thai Educational Development.

_____. *The Progress of Educational Reform in Thailand*, special lecture at The Siam Society, February 1, 2001.

_____. See Commission on Thailand's Education in the Era of Globalization, 1996.

_____. (with Robert B. Textor). *The Middle Path for the Future of Thailand : Technology in Harmony with Culture and Environment*. Honolulu : East-West Center, 1992.

_____. *Kaanpathiruup Kaansygsaa : Raajingaan khong Kanakaamakaan Wang Phuntaan pua Patiruub Kaansygsaa* [Educational Reform : Report of the Committee for Laying the Foundations for Educational Reform]. Bangkok : Watanapanit, 1975.

Sippanondha Ketudat and Gerald Fry. *Relations between Educational Research, Policy, and Planning*, *International Review of Education* 27,2 (1981) : 141 - 152.

Sirikul Bunnag. *Students Splash Out B3bn in Tuition Fees*, *Bangkok Post* (May 31, 2002 : 3).

Sirilaksana Khoman. See Fry.

Sirin Palasri, Steven Huter, and Zita Wenzel. *The History of the Internet in Thailand*. Eugene, Oregon : The Network Startup Resource Center, University of Oregon, 1999.

๑So Thor. *Luy Khayaaj Phon Ro Ro Khunaphaap Tua Pra The* [The Ministry of Education to Pursue the Expansion of Quality Schools to the Entire Country] *Matichon* (May 31, 2002 : 20).

Somwung Pitiyanuwat. *๑Sor Mor Sor. Raajngaan Prachaachon* [The Office for National Education Standards and Quality Assurance Assessment (ONESQA) Reports to the People]. *Siam Rath* (May 17, 2002) : 7.

Soto, Hernando de. *The Other Path : The Invisible Revolution in the Third World*. New York : Harper & Row/Perennial Library, 1990.

Special Issue on Educational Change in Asia. *Journal of Educational Change* 2,3 (September 2001).

Spillane, James P., Richard Halverson, and John B. Diamond. *๑Towards a Theory of Leadership Practice : A Distributed Perspective*. Evanston : Illinois, Northwestern University, Institute for Policy Research Working Paper, 2001.

Stamper, John H., *๑ICT for Direct Instruction and In-Service Training*, Consulting Report prepared for ONEC and the ADB, April, 2002.

Sumon Amornvivat. *Kaanpathiruup Krabuan Kaanrianruu nai Rongrian Namrong : Rubbaeb Thi Katsan* [Learning Process Reform of the Pilot Schools : The Selected Models]. Bangkok : ONEC, April 2002a. Document #7 of the Series on Project on Schools Reform of Learning to Enhance the Quality of Learners.

_____. *Executive Summary of Consulting Report (in Thai)*. Bangkok : Office of the National Education Commission, February 13, 2002b.

_____. *Kaanpathiruup Krabuan Kaanrianruu nai Rongrian Namrong : Rubbaeb Thi Katsan* [Learning Process Reform of the Pilot Schools : The Selected Models], paper presented at the Dissemination Conference on Educational Reform, June 10 - 11, 2002c.

_____ . *๓Kaanpathiruuup Krabuan Kaanrianruu nai Rongrian Namrong : Rubbaeb Thi Katsan๓* [Learning Process Reform of the Pilot Schools : The Selected Models]. Consulting Report presented to ONEC and ADB, December, 2001.

_____ . *Learning Development : Buddhist Perspective*. Bangkok : Sukhothai Thammatirat University, 1999.

Tawan Matjarat (ed.). *Dr. Rung Kaewdaeng : Nakpathiruuup Kaansygsaa Thai* [Dr. Rung Kaewdaeng : Thai Education Reformer]. Bangkok : Thailand Institute for Literacy Promotion and Development, 2002.

Teera Runcharoen. *Raajngaan Kaanpathiruuup Kaansygsaa khong Saataaranarat Prachatipatai Prachachon Lao* [Report on Educational Reform in the Lao People's Democratic Republic]. Bangkok : ONEC, 1999.

H.E. Prime Minister Thaksin Shinawatra. *Kaanbaatagataa Phiseet Ruang Miti Maj khong Kaanphathiruuup Udomsuksygsaa Thai : Huajaj haeng Kaanpathanaa Chaat* [Special Lecture on the New Dimensions of the Reform of Thai Higher Education : The Heart of National Development], August 10, 2001 at Phitsanulok Province. Bangkok : Ministry of University Affairs, 2001.

Thiti Khemmani. *Hagdib* [Cold Turkey]. Bangkok : Sudsapada Samni, 2002.

Thomson, John B. *Natural Childhood : A Practical Guide to the First Seven Years*. London : Gaia, 1994.

Tirasak Atrabuet. *Khwaam Ben Khruu Thai* [Self-Actualization for Thai Teachers]. Bangkok : Phonphim, 2002, 2nd printing.

Tisana Khemmani. *14 Withii Sorn Samrab Khruu Mugh Aachiip* [14 Methods for Professional Teachers]. Bangkok : Chulalongkorn University Press, 2001.

_____. *Kaanrianruu Pua Patanaa Krabuankaan Khit : Kaanpathiruup Kaan Rianruu taam Newo Khit 5 Titsadi [Learning as a Way to Develop Thinking Processes : Learning Reform in Accord with the Thinking of 5 Theories]*. Bangkok : ONEC, 1998.

Tuabongchii Kaanrian Kaansorn Thii Phuu Rian Samkhan Thii Sut : Wikror Tuabongchii Doi Buuranaagaan jaak Trisadii Kaanrianruu lae Muet 4 khong Prarachabanyat Kaansygsaa Haaeng Chaat 2542 yaek taam Phrutigaam Thi Goet Gorn Kaanrian Kaansorn rawang Kaanrian Kaansorn lae Lang Kaanrian Kaansorn [Indicators of Student-Centered Learning and Teaching : Integrated Analysis of Indicators from Learning Theories and Chapter Four of the 1999 National Education Act Disaggregated by Behaviors that Emerged before and after Teaching/Learning]. Bangkok : ONEC, 2002.

Tu Wei-ming. *Multiple Modernities : A Preliminary Inquiry into the Implications of East Asian Modernity*, pp. 256-266 in Lawrence Harrison and Samuel Huntington (eds.). *Culture Matters : How Values Shape Human Progress*. New York : Basic Books, 2000.

Ubolratchanee Tiw Kheem Khruu Sangkhom Saang Laksuut Khunaphaap, [Ubolratchanee Rigorously Prepares Social Studies Teachers to Build a Quality Curriculum] *Matichon* (5/31/02 : 21).

Watson, Keith. *Educational Development in Thailand*. Hong Kong : Heinemann Asia, 1980.

What Matters Most: Teaching for America's Future: Report of the National Commission on Teaching & America's Future. New York : National Commission on Teaching & America's Future, Teachers' College, Columbia University, 1996.

Whiz-kid Wins World PC Accolade. *The Nation* (5/21/02) : 3A.

Witte, Johanna. *Education in Thailand after the Crisis : A Balancing Act between Globalization and National Self-Contemplation. International Journal of Educational Development 20 (2000): 223-245.*

Wolcott, Harry F. *Ethnography : A Way of Seeing.* Walnut Creek, Ca.: AltaMira Press, 1999.

Wolf, Alison. *Does Education Matter ? : Myths about Education and Economic Growth.* London: Penguin, 2002.

World Competitiveness Yearbook 2001. Lausanne, Switzerland: International Institute for Management Development 2001.

Wuthi Aasaa Thanaakaan Samong Radom Chuey Kaansygsaa Thaj, [Senior Volunteers of the Brain Bank Mobilized to Assist Thai Education] *Matichon (6/1/2002) : 15.*

Wutichai Munsinlapa (1986). *Kaanpathiruup Kaansygsaa naj Samai Prabaatsomdetprajulajomklaujauyuhua* [Educational Reform in the Era of His Majesty King Chulalongkorn]. Bangkok : Thaiwatanapanit.

Wyatt, David. *The Politics of Reform in Thailand : Education in the Reign of King Chulalongkorn.* New Haven : Yale University Press, 1969.

Yongyuth, Yuthawong, and Angela M. Wojcik. (1997). *Science and Technology in Thailand : Lessons from a Developing Economy.* Bangkok, Thailand : NSTDA/UNESCO Publishing.

ภาคผนวก

ภาคผนวก I รายชื่อบางเว็บไซต์ที่เป็นประโยชน์

http://www.onec.go.th/english_ver/english_ver.htm นี้คือเว็บไซต์อย่างเป็นทางการภาคภาษาอังกฤษของเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งให้ข้อมูลโดยละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาและการปฏิรูปการศึกษาของไทย

<http://www.moe.go.th/moe.html> นี้เป็นเว็บไซต์อย่างเป็นทางการภาคภาษาอังกฤษของเว็บไซต์ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งให้ข้อมูลโดยละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาของไทย และกิจกรรมของกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งความริเริ่มในด้านการปฏิรูปการศึกษา

<http://www.kanchanapisek.or.th> นี้เป็นเว็บไซต์ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการนวัตกรรมต่าง ๆ ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

<http://www.personal.umich.edu/~nisbett/interest98.html> เว็บไซต์นี้มีข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยว่าด้วยความแตกต่างที่ได้ตั้งสมมติฐานกันไว้เกี่ยวกับวิถีที่ชาวเอเชียและชาวตะวันตกคิด โดยอาศัยงานวิจัยของศาสตราจารย์ริชาร์ด นิสเบ็ตต์ แห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน

<http://www.letus.org/dls/> เว็บไซต์นี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยในปัจจุบันว่าด้วยความเป็นผู้นำแบบกระจายอำนาจโดยผู้ทรงคุณวุฒิแห่งมหาวิทยาลัยนอร์ธเวสเทิร์น งานวิจัยดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิวิทยาศาสตร์แห่งชาติและมูลนิธิสเปนเซอร์

<http://www02.imd.ch/wcy/ranking/> เว็บไซต์นี้มีการจัดอันดับของรายงานประจำปีว่าด้วยความสามารถในการแข่งขันในระดับโลก (The World Competitiveness Yearbook) จัดทำโดยสถาบันนานาชาติเพื่อพัฒนาด้านการจัดการ โลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

<http://www.timss.bc.edu/> ในเว็บไซต์นี้มีข้อมูลของสมาคมนานาชาติว่าด้วยการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (IEA) โดยเปรียบเทียบสมรรถนะของประเทศต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

<http://www.clcrc.com/> นี้เป็นเว็บไซต์ของ *The Cooperative Learning Centre* แห่งมหาวิทยาลัยมินนิโซตา ศูนย์ดังกล่าวมุ่งเน้นการวิจัยว่าด้วยการเรียนรู้แบบรวมพลัง และผลที่มีต่อโรงเรียนและนักเรียน

<http://www.thrall.org/proteus.html> *Proteus Internet Search*. โปรแกรมค้นหาขนาดใหญ่ ซึ่งอาศัยโปรแกรมการค้นหาที่ใช้กันอย่างกว้างขวางเป็นจำนวนมาก นับเป็นเครื่องมืออันดีเยี่ยมสำหรับนักเรียน ครู และผู้บริหารในการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านทางอินเทอร์เน็ต

<http://www.iste.org/> นี้เป็นเว็บไซต์ของสมาคมนานาชาติว่าด้วยเทคโนโลยีในด้านการศึกษา (*International Society for Technology in Education*) ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน

<http://www.tc.columbia.edu/~teachcomm/what.htm> นี้คือเว็บไซต์ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการสอนและอนาคตของอเมริกา (*The National Commission on Teaching of America's Future*) วิทยาลัยครูโคลัมเบีย

ภาคผนวก II : ข้อเสนอสำหรับโครงการใหม่

การปรับปรุงการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของไทยให้ดีขึ้นในด้านความเสมอภาค คุณภาพ และประสิทธิภาพ : ข้อเสนอเกี่ยวกับโครงการเพื่อเสริมสร้างการศึกษาในเขตด้อยโอกาสที่สุดของไทยให้เข้มแข็งขึ้น

ภูมิหลัง

โครงการด้านการศึกษาซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารพัฒนาเอเชีย โครงการที่ 1 2541 - 2542 (TA 2996 - THA)

เพื่อสนองตอบวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียเมื่อปี 2540 ธนาคารพัฒนาเอเชียได้ให้เงินกู้แก่ประเทศไทยสำหรับภาคสังคมเป็นจำนวนมาก (500 ล้านดอลลาร์) และให้เงินช่วยเหลือทางวิชาการ (700,000 ดอลลาร์) เพื่อทำการวิจัยเชิงนโยบายในด้านการบริหารจัดการและการเงินทางการศึกษา โดยอนุมัติเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2541 ในกรณีนี้ธนาคารฯ ได้จ้างผู้เชี่ยวชาญทั้งที่เป็นชาวต่างประเทศและผู้เชี่ยวชาญไทยเพื่อทำการวิจัย ผลการดำเนินงานตามโครงการ คือ มีรายงานการวิจัยเกี่ยวกับงานสำคัญรวม 4 ด้าน ได้แก่ การเงินเพื่อการศึกษา ระบบบริหารจัดการการศึกษา ยุทธศาสตร์การพัฒนาคู และการประเมินโครงการเงินให้กู้ยืมแก่นักเรียน/นักศึกษาซึ่งขานรับวิกฤติเศรษฐกิจโดยตรง (พราย 1999 ก, ข; เครสส์เวลล์ 1999; ไฮเดอร์แมน 1999) รายงานการวิจัยเหล่านี้ล้วนสนับสนุนเป็นอย่างมากให้กระจายอำนาจจากส่วนกลาง เปิดโอกาสให้มีทางเลือกมากขึ้นทางการศึกษา และดำเนินการปฏิรูปอย่างขนานใหญ่ในด้านการเรียนรู้และการพัฒนาคู งานวิจัยเชิงนโยบายซึ่งได้รับความช่วยเหลือตามโครงการของธนาคารพัฒนาเอเชียโครงการแรกนี้ ได้ส่งเสริมสนับสนุนแนวคิดต่าง ๆ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแกนสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ประกาศใช้เมื่อเดือนสิงหาคม 2542 ในเดือนสิงหาคม 2542 ด้วยเช่นกัน ได้มีการประชุมขนาดใหญ่ในระดับชาติ เพื่อเผยแพร่ผลที่ได้รับจากโครงการนี้

โครงการด้านการศึกษาซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารพัฒนาเอเชีย โครงการที่ 2 2544 - 2545 (TA 3585 - THA)

สืบเนื่องจากโครงการที่ 1 ในปี 2544 โครงการที่ 2 ได้เริ่มขึ้นเพื่อนำร่องในเรื่องต่าง ๆ คือ 1) การปรับปรุงยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) การประเมินอย่างต่อเนื่อง และ 3) การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พราย (2002)

ได้จัดทำรายงานฉบับสังเคราะห์ตามโครงการนี้ โดยบรรยายถึงผลสำเร็จโดยรวมของการปฏิรูปทั้งในด้านการเรียนรู้และในด้านองค์กร/การบริหารจัดการในโรงเรียน 250 โรงเรียนทั่วประเทศ โครงการนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการกระจายอำนาจทางด้านวิชาการและการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้นเป็นไปได้ เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มีการประชุมใหญ่ที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 10 - 11 มิถุนายน 2545 เพื่อเผยแพร่ผลการดำเนินโครงการ โดยมีนักการศึกษากว่า 250 คน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจาก 76 จังหวัด เข้าร่วมการประชุม บรรดานักการศึกษาจากภูมิภาคต่าง ๆ ได้รายงานถึงความริเริ่มใหม่ ๆ ทางด้านหลักสูตรเชิงนวัตกรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่ตนได้ดำเนินไป ทุกฝ่ายล้วนแสดงความกระตือรือร้นต่อการปฏิรูปการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ และการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน จากการดำเนินงานโดยอาศัยวิถีจากระดับล่างสู่บน ได้ก่อให้เกิดความคิดริเริ่มในท้องถิ่น ซึ่งมีหัวข้อสำคัญ ๆ ได้แก่ ความหลากหลาย การเสริมสร้างพลัง การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม การสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม และความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ โครงการนําร่องยังแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ทั้งความเป็นผู้นำแบบกระจายอำนาจ (ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องกระจายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางและจริงจัง) และความสัมพันธ์อันเข้มแข็งระหว่างโรงเรียนและชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โครงการดังกล่าวยังยืนยันให้เห็นถึงคุณค่าของ ากัลยาณมิตรนิเทศฯ ในแนวใหม่ และการประเมินผล ซึ่งอำนวยความสะดวกแก่โรงเรียน บุคลากร และนักเรียนที่ร่วมในโครงการเป็นอย่างมาก ท้ายที่สุดและบางที่อาจสำคัญที่สุดในแง่ของข้อเสนอสำหรับโครงการสืบเนื่องก็คือ โครงการนําร่องนี้ได้แสดงให้เห็นว่า การให้เงินเป็นก้อนแก่โรงเรียนกลุ่มเป้าหมายอย่างเฉพาะเจาะจง (targeting) วัั้นจะบังเกิดประสิทธิผลเป็นอย่างมาก

บริบททางการศึกษาในปัจจุบัน

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะประสบผลสำเร็จอย่างน่าทึ่งในด้านการจัดให้เกือบทุกคนได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา อัตราการรู้หนังสือของทั้งชายและหญิงนั้นอยู่ในระดับสูง และยังมีระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอันกว้างขวางและขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ จุดอ่อนสำคัญที่ระบบการศึกษาของไทยกำลังเผชิญอยู่ คือ ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องคุณภาพการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งหมายความว่าทางการไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายในด้านการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ดังที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (มาตรา 43) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เมื่อประเทศไทยได้รับการประเมินจากภายนอก ร้อยละของกลุ่มอายุในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย-

ทำให้ไทยล้าหลังประเทศอื่น ๆ ในเรื่องความสามารถในการแข่งขัน ตัวอย่างเช่น เมื่อปี 2543 มีเยาวชนอายุระหว่าง 15 - 17 ปี ถึง 1,282,367 คน ที่มีได้เข้าเรียน (สกศ. 2544 ก : 13) นี้ มีส่วนสัมพันธ์กับระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของแรงงานไทย ซึ่งได้รับการศึกษาประมาณ 7.2 ปี เท่านั้น (สกศ. 2544 ข : 105) ในเมื่อไม่มีการลงทุนในมนุษย์อย่างพอเพียง กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นกลุ่มที่เปราะบางที่สุด เวียดนามเป็นตัวอย่างของประเทศที่ขยายการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ก้าวหน้าเป็นอย่างมาก

ข้อมูลจากกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับผลการทดสอบในรอบสุดท้ายนั้น (กระทรวงศึกษาธิการ 2542 : 39 - 42) แสดงให้เห็นว่าคะแนนสอบสำหรับวิชาต่าง ๆ ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในภูมิภาคต่าง ๆ มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น นักเรียนจำนวนกว่า 5 เท่า ในเขตการศึกษา 1 (จังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลางในปริมณฑลกรุงเทพฯ) ทำคะแนนสอบในวิชาคณิตศาสตร์ได้ดีกว่านักเรียนในเขตการศึกษา 9 (อีสานตอนบน) เขตการศึกษาที่ 9, 10 และ 11 ซึ่งอยู่ในภาคอีสานล้าหลังในทุกวิชา ที่น่าสนใจคือ จังหวัดต่าง ๆ ที่ล้าหลังในด้านการศึกษาก็คือ จังหวัดที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระบุว่า มีหมู่บ้านที่มีปัญหาในเรื่องความยากจนขั้นแค้นเป็นจำนวนมากที่สุด ข้อมูลระดับจังหวัดซึ่งรวบรวมโดยการวิจัยอัลฟา (Alpha Research) (2001 : 215 - 380) ได้ยืนยันว่าภูมิภาคต่าง ๆ มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ จากงานวิจัยเมื่อเร็ว ๆ นี้ ของ ศ. ดร.ปราณี ทินกร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา รายได้ของประชากรไทยมีความแตกต่างกันมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่เศรษฐกิจในระดับมหภาคได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว จากการประชุมว่าด้วยโรงเรียนกวดวิชาซึ่ง สกศ. ได้จัดขึ้น ได้แสดงให้เห็นด้วยเช่นกันว่านักเรียนในเขตเมืองได้เปรียบเป็นอย่างมาก เพราะมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรพิเศษดังกล่าว ในการนี้ได้เสียค่าใช้จ่ายสำหรับโรงเรียนกวดวิชาถึงปีละ 3,000 ล้านบาท

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงตระหนักถึงสภาพการณ์ดังกล่าว และได้ทรงริเริ่มโครงการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อประโยชน์แก่เยาวชนในเขตชนบทที่ด้อยโอกาส นอกจากนี้ ยังทรงกำลังจัดทำหนังสือรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเยาวชนไทยที่อยู่ในกลุ่มด้อยโอกาสที่สุด

ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้แสดงความตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ที่จะขจัดปัญหาในด้านความยากจน อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่ของงบประมาณเพื่อต่อสู้กับความยากจนนั้นมักจะใช้ไปเพื่อการก่อสร้าง การปรับปรุงการลงทุนในมนุษย์ให้ดีขึ้นจึงเป็น

ยุทธศาสตร์ที่จะขจัดปัญหาเรื่องความยากจนอย่างยั่งยืน มีสุภาชิตจินโบราณอยู่สุภาชิตหนึ่งว่า การสอนให้คนรู้จักวิธีหาปลานั้นย่อมดีกว่าการให้ปลาแก่เขา สุภาชิตนี้ย่อมเกี่ยวเนื่องสอดคล้องโดยตรงกับเรื่องประสิทธิภาพดังที่จะกล่าวอ้างต่อไป

หัวข้อโครงการและกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ ๆ

โครงการที่เสนอนี้มีหัวข้อสำคัญ 3 ประการ คือ ความเสมอภาค คุณภาพ และ ประสิทธิภาพ ซึ่งสนองตอบโดยตรงต่อบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตารางต่อไปนี้จะเชื่อมโยงหัวข้อต่าง ๆ ดังกล่าวเข้ากับตัวอย่างยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ ที่จะต้องใช้ในการดำเนินโครงการ

หัวข้อ	ตัวอย่างยุทธศาสตร์
ความเสมอภาค	<ul style="list-style-type: none"> ๑ การพัฒนาตัวชี้วัดและมาตรการเชิงประจักษ์เพื่อกำหนดเขต และกลุ่มด้อยโอกาสที่สุด ๒ การพัฒนากลไกเพื่อจัดสรรทรัพยากรไปยังเขตขาดแคลนเหล่านี้ อย่างบังเกิดผล ๓ การพัฒนาระบบประเมินและประเมินผลที่ได้รับจากการกำหนดเป้าหมายดังกล่าว
คุณภาพ	<ul style="list-style-type: none"> ๑ การพัฒนายุทธศาสตร์ที่คุ้มทุนเพื่อส่งเสริมให้ครูได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ๒ การพัฒนายุทธศาสตร์การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารอย่างเหมาะสม และคุ้มทุน เพื่อส่งเสริมคุณภาพผู้บริหาร ครู และนักเรียน ๓ การดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้
ประสิทธิภาพ	<ul style="list-style-type: none"> ๑ การพัฒนาระบบข้อมูลสำหรับการบริหารการศึกษาสำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียน ๒ การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อขจัดความซ้ำซ้อนและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรร่วมกัน

หัวข้อ	ตัวอย่างยุทธศาสตร์
	<ul style="list-style-type: none"> ๑ การส่งเสริมแนวการดำเนินงานในด้านความเป็นผู้นำแบบกระจายอำนาจ (บทเรียนที่ได้รับจากโครงการนำร่องในโรงเรียน 250 โรงเรียน) ๒ ยุทธศาสตร์เพื่อดำเนินการในด้านการขาดแคลนครู

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยซึ่งมีกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเป็นจำนวนมากที่สุด เป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุด กล่าวคือ กว่า 1 ใน 3 ของประชากรของประเทศ (ร้อยละ 34.7) ดังนั้น ในภูมิภาคที่มีประชากรหนาแน่นนี้ จึงมีเยาวชนอายุ 15 - 17 ปี กว่า 1 ล้านคน เมื่อรวมภาคอื่น ๆ เช่น ภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งมีเขตด้อยโอกาสอยู่เป็นบางจุด โครงการที่ขอเสนอนี้จะสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มประชากรเป้าหมายซึ่งประกอบด้วยเยาวชนรวมทั้งสิ้นประมาณ 2 ล้านคน โครงการนี้ควรมุ่งเน้นพื้นที่ที่อัตราการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนั้นต่ำสุด โดยเหตุที่ร้อยละ 36.2 ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเรียนอยู่ในสายอาชีวศึกษา โครงการนี้จึงต้องดำเนินงานในด้านอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญยิ่งด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์โครงการ

ดังนั้น โครงการที่ขอเสนองานจึงควรมีเป้าหมายแรกที่จะปรับปรุงในด้านความเสมอภาค คุณภาพ และประสิทธิภาพของการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตด้อยโอกาสที่สุดของไทย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โครงการนี้จะประกอบด้วยงานหลายด้านโดยอาศัยผลจาก 2 โครงการแรกที่ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (TA 2996 - THA และ TA 3585 - THA) วัตถุประสงค์สำคัญก็เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของเขตพื้นที่การศึกษาในเขตด้อยโอกาสที่สุดของไทย ในการนี้จะเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ทดลองนำร่องการกระจายงบประมาณและบุคลากรไปจากส่วนกลางอย่างแท้จริง โดยมีเป้าหมายที่จะจัดส่งเงินอุดหนุนเป็นก้อนไปยังเขตพื้นที่การศึกษาดังกล่าว ควรระวังเป็นพิเศษเพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่มีการรวมอำนาจที่ศูนย์กลางอีกครั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และให้มีการบริหารจัดการโดยทั่วไปโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

องค์ประกอบโครงการที่สำคัญ ๆ

๑ การสังเคราะห์โครงการนำร่องในด้านการปฏิรูปการศึกษาที่มีอยู่ เพื่อศึกษาคว่ามีบทเรียนใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์แก่โครงการใหม่นี้

๒ การพัฒนาตัวชี้วัดเชิงประจักษ์ (ความร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการใหม่และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) เพื่อกำหนดเขตพื้นที่การศึกษาที่ควรได้รับความช่วยเหลือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนด 12 จังหวัดสำคัญ ๆ ซึ่งมีหมู่บ้านยากจนจำนวนมากที่สุดไว้แล้ว (ปีงบประมาณ 2545 : 2A) พระราชินิพนธ์เล่มใหม่ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ควรเอื้อประโยชน์ด้วยเช่นกันในการกำหนดกลุ่มด้อยโอกาสต่าง ๆ

๓ การพัฒนาคณะวิจัยและพัฒนา (โดยอาศัยประสบการณ์จากโครงการความช่วยเหลือซึ่งเพิ่งสิ้นสุดลง) เพื่อช่วยเขตพื้นที่การศึกษาในการยกระดับคุณภาพของโรงเรียนในพื้นที่ โดยใช้รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งได้ทดลองใช้เมื่อเร็ว ๆ นี้ การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และระบบกัลยาณมิตรนิเทศในแนวใหม่

๔ ในเมื่อวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นวิชาชั้นพื้นฐานกำลังมีความสำคัญเพิ่มขึ้น จึงควรเน้นเป็นพิเศษในการส่งเสริมการเรียนรู้วิชาเหล่านี้ให้มีคุณภาพดีขึ้น โดยใช้วิธีสอนแนวใหม่ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

๕ การพัฒนาศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ในท้องถิ่น (Local Learning Resource Center) เพื่อเอื้อให้ครูได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตในที่ที่ตนสอนอยู่หรือในบริเวณใกล้เคียง หากฝึกอบรมครูนอกสถานศึกษามากเกินไป จะทำให้ครูต้องเสียค่าใช้จ่ายที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของตนโดยมิสมควร (ค่าเดินทาง อาหาร และที่พัก)

๖ การให้ความช่วยเหลือในการลดช่องว่างทางด้านดิจิทัล โดยช่วยโรงเรียนในการเสริมสร้างความสามารถในการเชื่อมต่อ โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อจะสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการเรียนรู้โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอันหลากหลาย ไม่ควรเน้นเทคโนโลยีสารสนเทศในฐานะเป็นเป้าหมาย แต่เป็นสื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมาย โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีระดับสูงที่เหมาะสม

๗ การทดลองนำแนวคิดของ ดร.มนตรี จุฬาวัดนทล ในเรื่องคู่มือการฝึกอบรมไปใช้ในลักษณะนำร่อง เพื่อเอื้อให้ครูได้มีโอกาสเรียนรู้ในด้านสำคัญ ๆ

๘ การใช้อาสาสมัคร (อักษรศาสตร์บัณฑิต/วิทยาศาสตร์บัณฑิตที่เพิ่งสำเร็จการศึกษา) เพื่อช่วยโรงเรียนที่ขาดแคลนครู อาจเป็นวิธีหนึ่งที่จะโน้มน้าวหนุ่มสาวที่เรียนเก่งให้ประกอบ-

วิชาชีพครู ควรจัดหาสิ่งจูงใจเป็นพิเศษสำหรับบัณฑิตดังกล่าว ยุทธศาสตร์นี้จะช่วยแก้ปัญหาเรื่อง-
บัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยซึ่งตกงานหรือไม่มีงานทำอย่างพอเพียงด้วยอีกทางหนึ่ง

๑๑ การพัฒนาระบบการให้รางวัล และแรงจูงใจแก่ผู้ที่มุ่งมั่นในการปฏิรูปการศึกษา-
อย่างจริงจัง

เหตุผลในการให้เงินทุนเพื่อดำเนินโครงการ

ผู้ทรงคุณวุฒิ เช่น ไมเคิล พอร์เตอร์ แห่งฮาร์วาร์ด ให้ความสนใจเป็นอย่างมากแก่-
เรื่องความสามารถในการแข่งขันในระดับนานาชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ
อื่น ๆ เช่น พอล ครุกแมน นักเศรษฐศาสตร์แห่งปรินซ์ตัน ได้เน้นว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่-
จะต้องดำเนินการเพื่อให้ประชากรของประเทศมีความสามารถในการผลิตสูงขึ้น ในปัจจุบัน จากการ-
จัดอันดับความสามารถในการแข่งขันของไทย (รายงานว่าด้วยสมรรถนะในการแข่งขันในระดับโลก-
ประจำปี 2544) จะเห็นได้ว่าตัวชี้วัดความสามารถที่สำคัญ ๆ ของไทยอยู่ในอันดับต่ำทีเดียว การ
ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประเทศไทย เพราะจะช่วยให้ทั้ง-
สามารถแข่งขันได้ดียิ่งขึ้นและผลิตได้มากขึ้น คุณภาพของการศึกษาไทยและการพัฒนาทรัพยากร-
มนุษย์ขาดความทัดเทียมกันเป็นอย่างมาก ดังที่เราได้แสดงให้เห็นข้างต้น ซึ่งเป็นจุดอ่อนในระบบ-
การศึกษาไทยในปัจจุบัน ดังนั้น จำเป็นต้องปรับปรุงระบบให้มีความเสมอภาค คุณภาพ และ
ประสิทธิภาพ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชากรโดยทั่วหน้า ตามความเป็นจริงแล้ว อนาคตของ-
ประเทศไทยย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ ในเมื่อไทยมีประชาชนเป็นจำนวนมาก
ย่อมทำให้สังคมขาดทั้งความทัดเทียมกันและขาดประสิทธิภาพ (ตัวอย่างเช่น ขาดพรสวรรค์หรือ-
ยังไม่ค้นพบพรสวรรค์) และไม่สามารถนำไปสู่ประชาสังคมในอุดมการณ์ ดังที่รัฐธรรมนูญและ
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้บัญญัติไว้

ในปัจจุบัน รัฐบาลไทยกำลังประสบปัญหาในด้านดุลการชำระเงิน เพราะไม่สามารถ-
ส่งสินค้าออกได้ตามเป้าหมาย หากมีโครงการใหม่ด้วยความช่วยเหลือจากธนาคารพัฒนาเอเชีย
ก็จะช่วยให้มีเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะช่วยเหลือสร้างให้เศรษฐกิจมั่นคง

ท้ายที่สุด รัฐบาลไทยควรสนับสนุนโครงการในลักษณะนี้อย่างจริงจัง เพราะมุ่งเน้น-
ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสที่สุด และสร้างสมรรถนะในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจสำคัญใน
ด้านการกระจายอำนาจ ดังที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติไว้

เอกสารอ้างอิง

Alpha Research Company. Pocket Thailand in Figures 2001. Bangkok : Alpha research Company, 4th edition, 2001.

Cresswell, Anthony M. Education Management and Financing in Thailand : Review and Recommendations Research Papers : Volume II. Report prepared for UNESCO-Bangkok as part of TA 2996-THA, 1999.

Fry, Gerald W. Synthesis Report : From Crisis to Opportunity, The Challenges of Educational Reform in Thailand. Report to ONEC and ADB as part of TA 3585-THA, June, 2002.

_____. *Management of Education in Thailand : A Review and Recommendations for an Implementation Strategy for Decentralization : Volume II/1. Report prepared for UNESCO-Bangkok as part of TA 2996-THA, 1999a.*

_____. *Teaching Personnel Strategy in Thailand : A Review and Recommendations : Volume II/2. Report prepared for UNESCO-Bangkok as Part of TA 2996-THA, 1999b.*

H.R.H. Maha Chakri Sirindhorn, Kaansygsaa khong Phu Doi Ogaat [Education of the Disadvantaged]. Bangkok : Srinakharinwirot University-Prasarnmit, 2002.

Ministry of Education (MOE). Raajngaan Phon Kaanpramuun Khunaphap Kaansygsaa Radap Chan Matayhomsygsaa Toon Blae (Mo 6) Bii Gaansygsaa 2542 (Rang) [Report on the Results of the Evaluation of Educational Quality for Upper Secondary Education (Grade 12) 1999 (Draft). Bangkok : Educational Test Bureau, Department of Curriculum and Instructional Development, 1999.

Office of the National Education Commission (ONEC). *Satisti Kaansygsaa haeng Chaat Bii Kaansygsaa 2539 - 2543* [National Educational Statistics for the Years 1996 - 2000]. Bangkok : ONEC 2001a.

_____. *Education in Thailand 2001/2002*. Bangkok : ONEC, 2001b.

Pranee Tinagorn, *Khwaam Luamlam khong Kaankrajaaj Raajdaaj nai Chuang Si Totsawat khong Kaanpatanaa Prathet : 2504 - 2544* [Inequality of Income Distribution in the Four Decades of Development, 1961 - 2001]. Paper presented at the 2002 Economics Seminar, Thammasat University, June, 2002.

Somdetprathep Huang *Khunaphap Kaansygsaa Hai Neen Buuranaagaan* [H.R.H. Princess Prathep Is Worried about Educational Quality : She Emphasizes an Integrated Approach], *Matichon* (6/14/02) : 20.

The World Competiveness Yearbook 2001. Lausanne, Switzerland, International Institute for Development Management, 2001.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา	ดร.รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ดร.นงราม เศรษฐพานิช ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนโยบายและแผนการศึกษา
ผู้แปล	นางศรีน้อย โปวาทอง
บรรณาธิการ	นางสาวเพ็ญพิชช์ ศรีอรุณ นางสาววลัยรัตน์ อิศเวศน์
ผู้ประสานงาน	นางสาวเพ็ญพิชช์ ศรีอรุณ นางสาววลัยรัตน์ อิศเวศน์ นางสาวสมถวิล กาญจนางค์กุล
ผู้จัดพิมพ์ต้นฉบับ	นางสาวสมถวิล กาญจนางค์กุล

จัดพิมพ์เผยแพร่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ถนนสุขุโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทร. 0-2668-7123 ต่อ 2431 โทรสาร 0-2669-7736

Website : <http://www.onec.go.th>